

HILARIUS BELLOC: OTROCKÝ STÁT

**PŘELOŽIL
PROF. JOSEF ŠPAČEK**

OTÁZKY A NÁZORY

KNIHA II.

VYDÁVÁ JAN LAICHTER

HILARIUS BELLOC:

OTROCKÝ STÁT

HILARIUS BELLOC: OTROCKÝ STÁT

PŘELOŽIL
JOSEF ŠPAČEK

S PŘEDMLUVOU
PROF. DR. BŘETISLAVA FOUSTKY

*„ . . . Nerozdělíme-li znova soukromého
vlastnictví, vrátíme se neodvratně k insti-
tuci otroctví; třetí cesty není.*

V P R A Z E
N Á K L A D E M J A N A L A I C H T E R A
1 9 2 1

Veškerá práva vyhrazena.

Vytiskl „Českosl. Kompas“ na Smíchově.

PŘEDMLUVA.

Anglický spisovatel Hilaire Belloc, jehož duchaplné essaye *Hills and the Sea, On Nothing, On Everything, On Something, First and Last, This and That* a j. se těší veliké oblibě čtenářstva nejen anglického, obrátil na sebe pozornost vážnou studií „*The Servile State*“ (1912 u T. U. Foulise v Londýně). Není to spis politický, jak by se podle názvu zdálo. Jeho předmětem je vážný problém sociální. Vážnější nežli se na první pohled zdá. Skrývá se pod ním kardinální otázka: Jestliže se doba chýlí k tomu, aby dnešní sociální řád přešel v řád nový ve formě společnosti socialistické, bude touto novou formou zaručeno blaho a štěstí pokolení lidského a zejména těch širokých vrstev, které o tuto změnu tak usilují? Ba bude zabezpečena svoboda těch, kdož v současném kapitalistickém státě jsou zotročeni tím, že jsou odtrženi od výrobních prostředků? Belloc hledá cesty, jak vyvážnout z nynějšího stavu. Obnovit znova jistou harmonii vlastnictví, stát, v němž by množství občanů mělo jednotlivě v rukou výrobní prostředky, to sahá nad energii, nad vůli i pochopení dnešní společnosti. Zavést to, co zove autor »státem otrockým«, kde by ti, kdož nemají prostředků výrobních, byli nuceni zákonem pracovat pro ty, kteří je mají, a za práci by jim bylo jen zabezpečeno slušné živobytí, sotva je možno, protože proti tomu stojí křesťanská tradice. Zbývá jen řešení pomocí státu ryze kolektivistického, jenž ostatně se připojuje též ke společnosti kapitalistické přirozeněji, nežli se zdá. Ale toto řešení podle

Belloca zase nevede k svobodě, naopak k nové porobě. Ostatně provést kolektivism postupně všeobecným výkupem je podle mínění autora ilusorní. Socialisace výrobních statků naráží na obzvlášť nesnadné překážky a vede konec konců tam, kam se nechtělo jít.

V dnešních dobách rozjitřených těžkými otázkami sociálními bude kniha Bellocova zajímavá. I když nebudeme v mnohém souhlasit se spisovatelem, nemůžeme mu upřít originality a nabádavosti k myšlení. Já sám soudím, že by moudrá socialisace nemusela vést k ne-svobodě. Nepokládám za nemožné, že dočasně se může vytvořit stát socialistický se zřízením kolektivistickým. Ale, neklamou-li všechny předpoklady, není tato forma trvalou úpravou společnosti lidské. Spíše se zdá, že po jisté přechodné době bude vytvořena nová synthesisa sociální, ve které dojdou platnosti plodné prvky jak státu individualistického tak socialistického a budou uvedeny v novou, vyšší a harmoničtější soustavu.

29. IV. 1921.

Břetislav Foustka.

PŘEHLED.

ÚVOD.

Předmět této knihy: Byla napsána, aby dokázala, že průmyslová společnost, tak jak ji známe, vede k obnovení otroctví. Odstavce, na něž kniha bude rozdělena:

ODSTAVEC I.

Definice: — Co je bohatství a proč je člověku nezbytné. — Jak je tvořeno. — Smysl slov: kapitál, proletariát, vlastnictví, výrobní prostředky. — Definice otrockého státu. — Co je a co není otrocký stát. — Obnovení stavu místo smlouvy. — Že otroctví není otázkou stupně, nýbrž druhu. Stručný přehled těchto definicí.

ODSTAVEC II.

Naše civilisace byla původně otrocká: — Otrocká instituce v pohanském starověku. — Její základní rys. — Pohanská společnost pokládala ji za něco samozřejmého. — Tato instituce byla přerušena vznikem křesťanské církve.

ODSTAVEC III.

Jak instituce otroctví byla na čas rozptýlena:

— Podvědomý účinek víry v tomto směru. — Hlavní živly pohanské hospodářské společnosti. — Villa. — Proměnění zemědělského otroka v křesťanského nevolníka — a později v křesťanského sedláka. — Souběžné pozvednutí podílného státu v křesťanských zemích. — Bylo skoro úplné ke konci středověku. »Nebyly to stroje, jež nás připravily o svobodu, byla to ztráta svobodného ducha.«

ODSTAVEC IV.

Jak podílný stát přestal: — Tento úpadek počal v Anglii. — Historie úpadku z podílného vlastnictví do kapitalismu. — Hospodářský převrat šestnáctého století. — Zabavení mnišské půdy. — Jak by to bylo asi dopadlo, kdyby ji byl podržel stát. — V skutečnosti půda byla zabrána oligarchií. — Anglie je kapitalistickou před počátkem průmyslové revoluce. — Proto moderní průmysl, rozšířený z Anglie, vzrostl podle kapitalistické šablony.

ODSTAVEC V.

Kapitalistický stát stává se nestálým tou měrou, jak se zdokonaluje: — Svou povahou může býti toliko přechodným údobím mezi

starším a pozdějším stálým stavem společnosti. — Dvě vnitřní síly, jež jej činí nestálým: *a)* konflikt mezi jeho sociální skutečností a jeho mravním a právním základem, *b)* nejistota a nedostatek, k nimž odsuzuje svobodné občany. — Nepatrný počet vlastníků může povolit nebo odepřít životní potřeby četným ne-vlastníkům. — Kapitalism je tak nestálý, že se ani neodvažuje jíti do svých vlastních logických důsledků, nýbrž snaží se omeziti soutěž mezi vlastníky a nejistotu a nedostatek mezi ne-vlastníky.

ODSTAVEC VI.

Trvalá rozřešení této nestálosti: — Tři stálé sociální instituce, jež toliko mohou nahradit nestálý kapitalism. — Rozřešení podílné, rozřešení kolektivistické, rozřešení otrocké. — Reformátor nechce otevřeně hájiti rozřešení otrocké. — Zbývá toliko rozřešení podílné a rozřešení kolektivistické.

ODSTAVEC VII.

Socialism se zdá nejsnazším vysvobozením z kapitalistické svízele: — Kontrast mezi reformátorem, pracujícím pro rozdělení, a reformátorem, pracujícím pro socialism (nebo kolektivism). — Nesnáze prvního. — Jde proti proudu. — Druhý jde po proudu. — Kolektivism,

přirozený výsledek kapitalismu. — Zamlouvá se i kapitalistovi i proletáři. — Nicméně uvidíme, že kolektivistický pokus je odsouzen k nezdaru a že zplodí něco naprosto odlišného od svého ideálu — t. j. stát otrocký.

ODSTAVEC VIII.

Reformátoři, i ti, jichž reforma se týče, stejně připravují půdu pro otrocký stát: — Jsou dva typy reformátorů, pracujících směrem nejmenšího odporu. — Socialista a praktik. — Socialista je zase dvojího druhu, humanista a statistik. — Humanista by rád i konfiskoval jmění vlastníků i zabezpečil jistotu a dostatek ne-vlastníků. — Smí dělat to druhé zavedením otrockých podmínek práce. — Nesmí dělat to první. — Statistik se zatím spokojuje organisací chudiny. Oba jsou odváděni na cestu k otrockému státu a oba jsou střeženi, aby nešli za svým ideálem kolektivistickým. — Zatím proletářské davy, jichž reforma se týče, ačkoliv si zachovaly pud vlastnictví, ztratily jeho zkušenosti a podléhají více právu soukromému než veřejnému. — Totéž se přihodilo v minulosti při obráceném přechodu z otroctví do svobody. — Soukromé právo stalo se mocnějším než občanské na počátku středověku. — Vlastníci přivítali změnu, která je posílila v jejich vlastnictví a ještě zvětšila jistotu jejich důchodů. — Dnes ne-vlast-

níci budou vítat to, co je sice ponechává v třídě námezdné, co ale zároveň zvětšuje jejich mzdy a jejich jistotu, aniž by usilovali o vyvlastnění vlastníků.

Dodatek ukazuje, jak lichý je kolektivistický návrh »vykoupit« kapitalistu na místo přímého vyvlastnění.

ODSTAVEC IX.

Otrocký stát již nastal: — Projev otrockého státu v zákoně nebo v návrhu zákona je dvojího druhu: *a)* Zákony nebo návrhy zákonů, donucující proletariát k práci, *b)* kapitalisté poutají finančními operacemi čím dále tím mocněji společnost. Co se týče *a)*, vidíme, jak kladou se již základy otrockého státu v takových zákonech, jako je zákon o pojištění a v takových návrzích zákonů, jako je návrh donucovacích soudů rozhodčích; v smlouvách, provedených pod nátlakem odborových organizací a v zavedení »Pracovních kolonií« a t. d. pro nezaměstnané. Co se týče *b)* shledáváme, že tak zvané »státní« nebo »socialistické« pokusy získat výrobní prostředky již zvětšily a stále zvětšují závislost společnosti na kapitalistovi.

Z Á V Ě R.

ÚVOD.

PŘEDMĚT TÉTO KNIHY.

Tato kniha byla napsána, aby hájila a prokázala následující pravdu: Naše svobodná moderní společnost, v níž výrobní prostředky jsou vlastnictvím málo lidí, jsouc nutně v nestálé rovnováze, směřuje k dosažení stavu stálé rovnováhy zavedením nucené práce, zákonně vynutitelné na těch, kteří nemají výrobních prostředků, na prospěch těch, kteří je mají. S touto zásadou donucení, použitou proti ne-vlastníkům, musí také vzniknout rozdíl v jejich stavu; a před očima společnosti a jejího pozitivního práva lidé budou rozděleni ve dvě třídy: první, hospodářsky svobodnou a politicky svobodnou, vlastníci výrobních prostředků a pevně zabezpečenou v tomto vlastnictví; druhou, hospodářsky nesvobodnou a politicky nesvobodnou, ale mající na prvním místě zabezpečeny, právě za ztrátu své svobody, potřeby životní a minimum blahobytu, pod něž nesmí klesnout.

Společnost, dosáhnuvši tohoto stavu, byla by sprostěna svého nynějšího vnitřního napjetí a vzala by na se útvar, jenž by byl stálým, t. j. schopným, aby byl prodloužen do nekonečna beze změny. Tu rozptýleni by byli různí činitelé nestálosti, kteří přirůstáním ruší ten útvar společnosti, jenž nazývá se kapitalistickým, a lidé by s uspokojením přijali a dále podrželi takovéto zřízení.

Takovou stálou společnost pojmenuji — z důvodů, jež budou rozloženy v dalším odstavci, — Otrockým státem.

Nebudu se pokoušet o to, abych rozhodl, zda tato blížící se organisace naší moderní společnosti je dobrá nebo špatná. Budu dbáti toho toliko, abych ukázal na nevyhnutelný spád k ní, který již dávno existoval, a na nedávná sociální opatření, jež ukazují, že skutečně již nastala.

Tento nový stát bude přijatelný pro ty, kteří si přejí vědomě anebo to pokládají za samozřejmé, aby byl znovu zaveden mezi námi rozdíl mezi stavem vlastníků a ne-vlastníků: bude odporný těm, kteří pohlížejí na takovéto rozdělení společnosti nepříznivě nebo se strachem.

Nebude mou snahou účastnit se diskuse mezi těmito dvěma typy moderních myslitelů,

nýbrž ukázat oběma stranám, že to, čemu jedna přeje, a před čím druhá prchá, je již tu.

Chci dokázati svou thesi zejména na případě průmyslové společnosti Velké Británie, — čítaje sem i malý, cizí, výjimečný kout Irska, — které strádá nebo se dobře baví za dnešních podmínek průmyslových.

Rozdělím látku takto:

1. Stanovím některé definice.

2. Popíši zařízení otroctví a otrocký stát, jehož ono jest základem, jak se vytvořily v starověku.

3. Nastíním zběžně pochod, jímž ono věkovité zařízení otroctví se pomalu rozptýlilo v době křesťanské a jímž následující středověká soustava, založená na důkladně rozděleném vlastnictví výrobních prostředků,

4. se shroutila v některých zemích Evropy, právě když se blížila k svému úplnému uskutečnění a nahrazena byla v praxi, nikoliv v právní theorii, společností, založenou na kapitalismu.

5. Dále ukáži, jak kapitalism byl svou povahou nestálý, poněvadž jeho sociální podstata byla v rozporu se všemi trvajícými nebo možnými soustavami právními a poněvadž jeho negace dostatku a bezpečnosti byly lidem nesnesitelný; jak kapitalism, jsa takto nestálý, stal se následkem toho problémem, jenž

vyžaduje rozluštění: t. j. zřízení nějakého stálého útvaru společnosti, jehož právo a sociální praxe by vyhovovaly všem, a jehož hospodářské výsledky, poskytující dostatek bezpečnosti, by byly snesitelné lidské povaze.

6. Ukáži dále tři jedině možná rozluštění:

a) Kolektivism čili odevzdání výrobních prostředků do rukou státních úředníků.

b) Vlastnictví čili znovuzavedení podílného státu, v němž množství občanů by jednotlivě mělo výrobní prostředky.

c) Otroctví čili otrocký stát, v němž ti, kteří nemají prostředků výrobních, budou zákonně nuceni pracovat pro ty, kteří je mají, a dostanou na výměnu zajištění živobytí.

Poněvadž stopy dlouhé křesťanské tradice zanechaly v nás nechut k zavedení tohoto třetího útvaru a k hájení otroctví, zbývají reformatům toliko první dva útvary: 1. ústup k stavu dobře rozděleného majetku, k státu podílnému; 2. pokus provést ideální stát kolektivistický.

Může býti snadno ukázáno, že toto druhé rozřešení hodí se nejpřirozeněji a nejsnadněji společnosti již kapitalistické, pro nesnáz, s jakou by takováto společnost našla energii, vůli a pochopení, potřebné pro rozřešení první.

7. Ukáži dále, jak sledování tohoto ideálního kolektivistického státu nevede lidí, jedna-

jících na základě kapitalistické společnosti, ke kolektivistickému státu ani k ničemu podobnému, nýbrž k onomu třetímu svrchovaně odlišnému útvaru — k státu otrockému. V »Dodatku« poukáží na to, jak pokus, provést kolektivism postupně všeobecným výkupem, je ilusorní.

8. Uznáváje, že takovýto theoretický důvod, ačkoliv rozumově přesvědčivý, nepostačí k dokázání mé these, uvedu na konec příklady z moderního anglického zákonodárství, které dokáží, že otrocký stát je již tu.

To je plán této knihy.

Odstavec první.

DEFINICE.

Člověk, jako každý jiný organism, může žítí toliko přetvořením svého okolí k svému vlastnímu užitku. Musí přetvořiti své okolí ze stavu, v němž jest, v stav, jenž více vyhovuje jeho potřebám.

Toto zvláštní, vědomé a dovedné přetvoření, jež jest vlastní výhradní inteligenci a tvůrčí schopnosti lidské, nazývá se tvořením bohatství.

Bohatství jest věc, jež byla vědomě a důmyslně přetvořena ze stavu, v němž byla, v stav, v němž jest prospěšnější lidským potřebám.

Bez bohatství člověk nemůže žítí. Tvoření bohatství je mu nutností, a ačkoliv čím dále tím více tvoříme věci méně potřebné, ba docela i přepychové, existuje jistý druh a jistá výše bohatství, bez nichž lidský život není možný: jako na př. v nynější Anglii některá pečlivě připravená jídla, dále šaty, teplo a obydlí.

A proto ovládati tvorbu bohatství je ovládati lidský život sám. Odepříti člověku vhodnou příležitost k tvoření bohatství znamená odepříti mu příležitost k životu; a všeobecně, způsob, v němž je zákonem dovoleno tvoření bohatství, jest také jediný způsob, v němž občané mohou zákonně žíti.

Bohatství může býti tvořeno použitím lidské energie, duševní i fysické, k ovládání přírodních sil okolo nás a k zužitkování látky, již ony síly vytvářejí.

Tuto lidskou energii, takto upotřebitelnou k ovládání hmotného světa a jeho sil, budeme nazývatí prací. Onu látku a ony přírodní síly budeme nazývat k vůli krátkosti úzkým, ale běžně přijatým názvem půda.

Zdalo by se, že všechny problémy, spojené s tvořením bohatství, a všechna diskuse o tom, zahrnují toliko dva hlavní, původní činitele, t. j. práci a půdu. Však vědomé, umělé a rozumné působení člověka na přírodu, odpovídajíc jeho jedinečné a zvláštní povaze, zavádí třetího činitele svrchované důležitosti.

Člověk postupuje v tvorbě bohatství důmyslnými metodami, rozmanité a často vzrůstající složitosti; a pomáhá si stavbou strojů. Tyto brzy stávají se v každém novém oboru tvorby právě tak doopravdy nutnými, jako práce a půda. Dále, každý průběh tvorby po-

třebuje určitý čas, po který výrobce musí být živen, šacen, ubytován atd. Musí tu již být jisté nahromadění bohatství, stvořeného v minulosti a uschovaného, aby vydržovalo práci po dobu, kdy tvoří pro budoucnost.

Ať se jedná o zhotovení nějakého nástroje neb náčiní nebo uschování zásob, práce, věnovaná půdě pro tyto oba účely, netvoří bohatství pro bezprostřední spotřebu. Ukládá stranou a uschovává něco, a toto něco je vždy nevyhnutelné k tvorbě bohatství v různém poměru podle jednoduchosti nebo složitosti hospodářské společnosti.

Takovémuto bohatství, uloženému a vyhrazenému pro potřeby budoucí výroby a ne pro bezprostřední spotřebu, ať v podobě nástrojů nebo náčiní, či v podobě zásob k vydržování práce po dobu výroby, dáváme jméno kapitál.

Jsou tedy tři činitelé v tvorbě všeho lidského bohatství, jež bychom mohli běžně nazvat půdou, kapitálem a prací.

Mluvíme-li o výrobních prostředcích, naznačujeme tím půdu a kapitál dohromady. Řekneme-li, že člověk je »zbaven vlastnictví výrobních prostředků«, anebo může tvořit bohatství toliko s dovolením někoho jiného, kdo »drží výrobní prostředky«, míníme tím, že je pánem toliko své práce a že nemá žádné

platné moci ani nad kapitálem, ani nad půdou, ani nad oběma dohromady.

Člověka politicky svobodného, t. j. takového, který se před zákonem těší právu použít svých sil, kdykoliv se mu zalíbí (anebo vůbec jich nepoužít, nechce-li se mu), nemajícího však zákonně pražádné platné moci nad výrobními prostředky, nazýváme proletářem, a značnější třídu, složenou z takových lidí, nazýváme proletariátem.

Vlastnictví je název, užívaný pro ono zařízení společenské, jímž moc nad půdou nebo bohatstvím, z ní plynoucím, čítaje v to i všechny výrobní prostředky, jest zadána nějaké osobě neb korporaci. Tak můžeme říci o budově s pozemkem, na němž stojí, že je »vlastnictvím« toho a toho občana, nebo rodiny, nebo koleje, nebo státu, míníce tím, že ti, kteří »drží« takovéto vlastnictví, mají zákony zaručené právo, užívatí ho, nebo přestat ho užívatí. Soukromé vlastnictví znamená to bohatství (čítaje v to výrobní prostředky), s nímž může být v důsledku společenských řádů libovolně nakládáno soukromými osobami neb korporacemi, aniž by k němu nejmenšího práva měla politická tělesa, jichž tyto osoby neb korporace jsou v jiném vztahu členy. Soukromé vlastnictví charakterisuje ne to, že jeho vlastník je méně než stát, nebo že je toliko částí

státu (nebo kdyby tomu tak bylo, museli bychom mluvit o obecním vlastnictví jako o soukromém), nýbrž spíše to, že vlastník může s ním nakládat v svůj vlastní prospěch, nejsou ani zodpovědným plnomocníkem společnosti, ani zástupcem státních zřízení. Tak pan Jones jest občanem Manchestru, ale nedrží svého soukromého vlastnictví jako občan Manchestru, drží je jako p. Jones, kdežto, kdyby dům v jeho sousedství byl vlastnictvím obce manchesterské, tato by jej držela toliko proto, že jest politickou jednotkou, představující celé město. P. Jones může se odstěhovat do Glasgowa a ještě podržet své vlastnictví v Manchestru, kdežto obec manchesterská může držet své vlastnictví toliko v souvislosti se sborovým politickým životem města.

Ideální společnost, v níž výrobní prostředky by byly v rukou státních úředníků, nazýváme kolektivistickou, anebo obecněji socialistickou.*)

Společnost, v níž soukromé vlastnictví půdy a kapitálu t. j. vlastnické právo a tudíž i vláda nad výrobními prostředky je vyhražena určitému počtu svobodných občanů, jichž

*) Mimo tento zvláštní smysl, slovo »socialistický« nemá buď vůbec žádného jasného významu, anebo je užíváno synonymně s jinými staršími a lépe známými slovy.

však není dosti, aby určovali masu státu, zatím co ostatní nemají takového vlastnictví a jsou proto proletáři, nazýváme kapitalistickou a metoda, jíž bohatství je tvořeno v takovéto společnosti, může spočívatí toliko ve využitkování práce, jež rozhodující většinou musí býti nutně proletářskou pro půdu a kapitál, a to tak, aby z celého stvořeného bohatství pracující proletariát dostal toliko část.

Dva znaky určující kapitalistický stát jsou: 1. Jeho občané jsou politicky svobodní: t. j. mohou užívati nebo neužívati svých držeb, jsou ale také 2. rozdělení v kapitalisty a proletáře, tak že stát jako celek nemůže býti charakterisován institucí vlastnictví mezi volnými občany, nýbrž výhradou vlastnictví pro část nápadně menší, než je celek, nebo docela pro malou menšinu. Takovýto kapitalistický stát je podstatně rozdělen ve dvě třídy svobodných občanů, jednu kapitalistickou a majetnou, druhou bez majetku a proletářskou.

Tato má poslední definice dotýká se již samého otrockého státu, a ježto pak tento pojem je jednak poněkud nový, jednak také předmětem této knihy, hodlám nejen stanovit, ale také rozšířiti jeho definici.

Definice Otrockého státu je tato: Soustavu společenskou, v níž značný počet rodin a jedinců jest pozitivním právem nucen pracovati

v prospěch ostatních rodin a jedinců, tak že tento pracovní poměr dává celé té společnosti zvláštní ráz, nazýváme státem otrockým.

Všimněme si tu nejprve některých negativních obmezení, jež musíme mít jasně na mysli, nechceme-li zbloudit v mlhovitých metaforách a frázích.

Společnost není otrocká, když lidé jsou rozumně nabádáni k práci nadšením, náboženskou naukou, nebo nepřímou strachem před nouzí, nebo přímo ziskuchtivostí, nebo zdravým rozumem, který jim ukazuje, že svou prací mohou zvýšit svůj blahobyt.

Lze vésti zřetelnou hranici mezi otrockými a neotrockými podmínkami práce a tyto podmínky po obou stranách hranice se od sebe silně liší. Tam, kde se lidé určitého stavu nutí pozitivním právem k práci a to v poslední instanci všemi prostředky, jež jsou státu k dispozici, tam existuje instituce otroctví; a je-li tato instituce dostatečně rozšířena, můžeme říci, že celý stát spočívá na otrockém základě a je státem otrockým.

Kde není takovéhoho nuceného, zákonného stavu, tam podmínky práce nejsou otrocké a rozdíl mezi otroctvím a svobodou, vystižitelný v tisíci podrobnostech skutečného života, je nejpronikavější v tomto: Svobodný člověk může odepřít svou práci a využítovati tohoto

odepření jako prostředku k smlouvání, kdežto otrok nemá takového prostředku ani jiné moci k smlouvání, nýbrž jeho blaho je závislé na zvyklostech sociálních, podporovaných zákony, jež sice otroka chrání, zároveň však ho v jeho otrockém stavu udržují.

Dále třeba si všimnouti, že stát není ještě otrocký, poněvadž instituce otroctví byla někde v jeho obvodu nalezena. Stát je jen tehdy otrocký, když tak značné množství práce bylo docíleno donucením pomocí pozitivního práva, že to vtiskuje určitý ráz celé jeho společnosti.

Podobně není stát otrockým, v němž všichni občané jsou povinni podrobiti své síly moci pozitivního práva a musejí pracovati podle rozumu státních úředníků. Lidé nemilující (na př.) kolektivismu nebo kázně pluku budou mluvit nejasnou metaforou nebo z důvodů řečnických o »otrockých« podmínkách takových organizací. Než pro přesnou definici a jasné myšlení je důležité připomenouti si, že otrocký stav trvá toliko v kontrastu se stavem svobodným. Otrocký stav je ve společnosti jen tehdy, když tam jest také svobodný občan, v jehož prospěch otrok pracuje pod násilím pozitivního práva.

Znovu musí býti připomenuto, že slovo »otrocký« nezahrnuje v sobě toho nejhoršího, ba ani ne nutně špatného zařízení společen-

ského. Tento bod je tak jasný, že by nás neměl ani zdržovat; než popletení řečnického a přesného užívání slova »otrocký« stěžuje tou měrou veřejnou diskussi, že musím ještě jednou zdůraznit to, co by mělo býti samozřejmým.

Spor o tom, zda instituce otroctví je dobrá nebo špatná, nebo poměrně lepší nebo horší, než jiné možné instituce, nemá naprosto co dělat s přesnou definicí této instituce. Tak jedinovláda záleží v tom, že se vloží zodpovědnost za řízení společnosti na jednu osobu. Dovedeme si představit Římana z prvního století, jak chválí novou císařskou moc a zároveň přísahá, že by nesnesl nikdy »jedynovlády«, jsa zaslepen zmatenou tradicí proti »králům«. Takový chlapík by byl malicherným kritikem státních záležitostí za Trajana, ale ne malichernějším, než člověk, který se zapřísahá, že nic z něho neudělá »otroka«, ačkoliv je ochoten přijmouti zákony, jež ho nutí k tomu, aby pracoval bez svého souhlasu, pod nátlakem státního zákona a za podmínek, diktovaných jinými.

Leckdo by z toho dovozoval, že takový člověk, takto nucený k práci, chráněný však proti nejistotě a nedostatku potravin, obydlí a šacení, se starobním pojištěním a řadou podobných výhod pro své potomstvo, by byl

na tom daleko lépe, než člověk bez všech těchto výhod. Než tento důvod nemění nic na definici slova »otrocký«. Zbožný křesťan bez-úhonného života, plovoucí na ledové křev arktické noci bez potravy aneb bez jakékoliv vyhlídky na pomoc, není tak pohodlně zařízen, jako egyptský místokrál; ale bylo by pošetilé vymezovat definici slov »křesťanský« a »mohamedánský« za tím účelem, abychom objasnili tento kontrast.

Musíme se v našem případě držet přesně stanoviska hospodářského. Podaří-li se nám to a objasníme-li si moderní sklon k znovuzřízení otroctví, jen pak jsme s to, abychom rozbírali výhody a nevýhody revoluce, již procházíme.

Musí býti dále pochopeno, že podstatná známka instituce otroctví nezávisí na vlastnictví otroka jednotlivým pánem. Je dosti pravděpodobno, že instituce otroctví směřuje pod vlivem různých sil, tvořících lidskou povahu a lidskou společnost, k této formě. Kdyby otroctví bylo znovu zavedeno v Anglii, jednotlivec stal by se otrokem ne kapitalismu vůbec, nýbrž, řekněme Shellova olejového trustu. To by byl vývoj velmi pravděpodobný. Víme, že v společnosti, kde instituce otroctví panovala od nepaměti, taková držba otroka svobodným člověkem neb korporací svobodných lidí stávala se pravidlem. Ale mé stanovisko je, že

to není podstatná známka otroctví. Jako počáteční období instituce otroctví, anebo i jako trvalé období, charakterisující společnost po nepřehlednou dobu, je naprosto snadno přijmouti celou třídu, jež byla učiněna »otrockou« pozitivním právem a nucena tímto právem k práci ve prospěch jiné ne-otrocké, svobodné třídy, bez jakéhokoliv práva držebního jednoho člověka nad osobou někoho jiného.

Konečný kontrast, takto zavedený mezi otrokem a svobodným, může býti udržován státem, zaručujícím nesvobodným jejich existenci, svobodným jejich vlastnictví, zisky, rentu a nároky. Otrocka by v takové společnosti charakterisovalo to, že by náležel k stavu, který byl přinucen pod jakoukoliv záminkou k práci a byl tak odříznut od jiného stavu, který nebyl přinucen k práci, nýbrž kterému zůstalo na vůli pracovat či ne.

A zase, otrocký stát by existoval i tehdy, kdyby jednotlivec, jsa přinucen k práci toliko pro určitou část svého času, mohl smlouvat, ba docela zvýšiti svůj »volný čas«. Staří právníci rozeznávali nevolníka »šmahem« od nevolníka »se zřetelem«. Nevolník »šmahem« byl nevolník vždy a všude a ne vzhledem k jednotlivému pánu. Nevolník »se zřetelem« byl nevolník toliko ve služebnosti k určitému pánu. Byl svobodný vzhledem k jiným lidem.

A můžeme docela dobře míti otroky, kteří by byli otroky se »zřetelem« k určitému typu zaměstnání po určitou dobu. Než tito byli by nicméně otroky, a kdyby doba jejich nuceného zaměstnání byla značná a jejich třída četná, stát, který udržují, byl by státem otrockým.

Konečně budiž připomenuto, že otrocký poměr zůstává právě tak institucí státní, váže-li některý stav trvale a neodvolatelně po nějakou dobu, nebo váže-li lidi určitého stavu po celý jejich život.

Tak zákony pohanské dovolovaly, aby děti a vězňové byli prodáváni do otroctví. Instituce otroctví, ač se stále měnila v prvcích svého složení, zůstávala dále nezměněným činitelem v státě. Podobně, ačkoliv stát uvrhoval v otroctví toliko ty, jichž důchody byly pod určitou výši, propouštěje na svobodu ty, jichž důchody stoupily dědictvím neb i jinak, a uváděje v otroctví zase, kdo jich pozbyli, otrocká třída, ačkoliv kolísala ve svém složení, trvala stále.

Jestliže by moderní průmyslový stát uvedl v platnost zákon, jímž by otrocký poměr nevázal těch, kdo jsou schopni svou vlastní prací vydělati více než určitý obnos, vázal ale ty, kdo vydělají méně, nebo jestliže by moderní průmyslový stát vymezil ruční práci zvláštním způsobem, učiní-li ji pro určitou dobu

nucenou pro ty, kdož se jí podjali, nechá jim však na vůli, aby se vrátili k jinému zaměstnání, budou-li chtít, pak rozhodně takovéto rozdíly, ačkoliv se vztahují k podmínkám a ne k jedincům, zavádějí instituci otrockou.

Značný počet jedinců musí býti určen k ruční práci a poněvadž jsou k ní určeni, stávají se otroky. Tu opět složení otrocké třídy by kolísalo, ale třída sama by zůstala stálou a dosti četnou, aby vtiskla znamení celé společnosti. Nemusím klásti důraz na praktický účinek z toho plynoucí, že totiž taková třída, byvši jednou hromadně uskutečněna, jeví snahu ztuhnouti a že jedinci, vstupující do ní a vystupující z ní, stávají se řídkými, přirovnáni k celkovému počtu.

Ještě jednoho bodu v této definici si musíme všimnouti.

Ježto — jak přirozeno — svobodná společnost musí v platnost uvéstí smlouvu (vždyť svobodná společnost zakládá se právě na tom, že uvádí v platnost svobodné smlouvy), jak dalece může býti nazván výsledek nominelně neb věcně svobodné smlouvy poměrem otrockým? Jinými slovy, není pracovní smlouva, jakkoliv svobodně uzavřená, otrockou již svou povahou, je-li vymožena státem?

Nemám na př. ani potravu, ani obleku, ale nemám ani výrobních prostředků, jimiž bych

mohl získati nějakého bohatství, potřebného pro výměnu za ony. Jsem v takových okolnostech, že vlastník výrobních prostředků nedovolí mi přístupu k těm prostředkům, pokud nepodepíši smlouvu, že mu budu sloužit po dobu jednoho týdne za mzdu, vystačující k uhájení pouhého živobytí. Učiní ze mne stát na tento týden otroka, vynucuje tuto smlouvu?

Samozřejmě ne. Neboť instituce otroctví předpokládá jistý stav mysli i v svobodném i v otroku, určitou životosprávu obou a určitý ráz, jež obě tyto životosprávy vtiskují společnosti. Takových následků smlouva vynucená na jeden týden nemá v zápětí. Doba lidského života a naděje v potomstvo jsou takové, že dostáti takové smlouvě nikterak nezraní smysl svobody a volby.

A co jedná-li se o měsíc, rok, deset let, dobu života? Předpokládejme krajní příklad a představme si nuzáka, který by musel podepsati smlouvu, vížící jeho samotného a všechny jeho nezletilé děti k práci za pouhé živobytí až do své smrti nebo do zletilosti jeho dětí, podle toho, co by nastalo později; učinil by stát tohoto člověka otrokem, vynucuje na něm tuto smlouvu?

V tomto případě stát z něho právě tak

dělá otroka, jako ho z něho nedělá v případě prvním.

K starým sofistickým nesnázím tohoto druhu můžeme jenom tolik říci, že, jako lidský rozum sám o sobě si určí hranice všech věcí, tak si také vymezí svou svobodu. Co svoboda je, nebo co není, pokud se jedná jen o dobu trvání (ač ovšem tu běží o mnoho jiného než jen o čas), to si lidský zvyk určí sám. Ale vnucení služební smlouvy s jistou nebo pravděpodobnou výhradou volby po jejím vypršení se srovnává se svobodou. Vnucení smlouvy, poutající pravděpodobně celý život jedincův, se nesrovnává se svobodou. Vynucený služební závazek vlastních dětí je nesmířitelný se svobodou.

Všimněme si jiného obráceného případu. Člověk se zaváže, že bude pracovat po celý svůj život a i jeho děti po něm a to tak dlouho, jak bude zákonem přípustno, aby je připoutal k jistým závazkům, to však neučiní za pouhé živobytí, nýbrž za tak hojnou mzdu, že on sám bude bohat za několik let a jeho potomstvo, až smlouva uplyne, ještě bohatší. Dělá stát, vymáhaje takovou smlouvu, šťastného zřízence otrokem? Nikoliv. Neboť jest podstatnou známkou otroctví, že pouze živobytí nebo něco málo více má býti otroku zaručeno. Otroctví existuje za tím účelem, aby

svobodný z něho těžil, a znamená stav, v němž lidé, jím vázaní, mohou činit nárok jen na zajištění existence aneb toliko na něco málo více.

Kdyby to někdo chtěl přesně vymezit a říci, že doživotní smlouva, vymožitelná zákonem, je otroctvím při tolika a tolika šilincích týdně, že však přestává být otroctvím při vyšší výměře, mýlil by se. Nicméně trvá jistý existenční normál v každé společnosti, jehož zaručení (nebo trochu více) za pracovní závazek je otroctvím, kdežto zaručení daleko vyšší odměny za týž závazek není otroctvím.

A v tomto slovním kejklířství mohli bychom pokračovat. Je to typická slovní nesnáz, zjevná v každém bádání odbornicky pěstovaném, ale bez významu pro poctivého zkoumatele, jehož starostí není dialektika, nýbrž pravda.

Je vždy možno zavedením příčného řezu v skupině definic vyvolat nezodpověditelnou nesnáz stupně, to však nikdy nedotkne se věcnosti diskuse. Víme na př., co znamená mučení, když existuje v zákoníku a když je zakázáno. Žádná pomyslná nesnáz stupně mezi vytrhnutím lidského vlasu a skalpováním, mezi ohříváním a za živa upálením neznepokojí reformátora, jehož starostí je vymazat mučení z trestního zákoníku.

Rovněž tak dobře víme, co je a co není nucená práce, co je a co není otrocký stav.

Jeho známkou je, opakuji, odepře-li se člověku jeho svobodná volba pracovat nebo nepracovat, pracovat zde nebo jinde, pro takový nebo onaký účel, a přinutí-li se pozitivním právem k práci na prospěch jiných, kteří nepodléhají témuž donucení.

Kde tento poměr existuje, tam existuje otroctví se všemi různými duševními i politickými důsledky této staré instituce.

Kde jest otroctví, skličující třídu tak četnou, že to vyznačuje a určuje charakter státu, tam je otrocký stát.

Krátce shrnuto: Otrocký stát je ten, kde nalézáme tak značné množství rodin a jedinců, odlišených známkou nucené práce od svobodných občanů, že to dodává povšechný ráz celé společnosti a pak všechny hlavní charakteristické rysy otroctví, dobré nebo špatné, pronikají takový stát, ať otroci jsou přímo a osobně vázáni k svému pánu, nebo nepřímo prostřednictvím státu, nebo služebností k jistým korporacím nebo určitým odvětvím průmyslovým. Otrok, takto přinucen k práci, zůstane vyloučen z vlastnictví výrobních prostředků a bude nucen zákonem k práci ve prospěch všech nebo těch, kdo jsou vlastníky výrobních prostředků. Charakteristickou známkou otroka je právě ta zvláštní působnost pozitivního práva na něho,

jež nejprve odděluje jednu část lidí méně svobodných od druhé části lidí svobodnějších řízením smluvním v celém tělese státním.

My Evropané vyrostli jsme z ryze otrockého pojmání výroby a uspořádání společnosti. Nepamětná minulost Evropy je otrockou minulostí. Po dobu několika století, jak církev vzrůstala, pronikala a budovala, Evropa byla ponenáhlu osvobozena nebo odpoutána od tohoto nepamětného a základního způsobu pojmání otroctví; naše průmyslová nebo kapitalistická společnost se zase k němu vrací. Zavádíme znovu otroka.

Dřív než přistoupím k provedení důkazu tohoto tvrzení, pokusím se na několika málo následujících stránkách zcela krátce načrtnouti pochod, jímž staré pohanské otroctví bylo před několika stoletími přetvořeno ve společnost svobodnou. Dále narýsuji pochod, jímž nová neotrocká společnost se shroutila za reformace v některých zemích Evropy a zvláště v Anglii. Vytvořila se ponenáhlu na jejím místě přechodná fáze společnosti (blížící se nyní k svému konci), všeobecně nazývaná kapitalismem nebo kapitalistickým státem.

Toto čistě historické odchylení není logicky nutné pro náš předmět, má však velký význam pro čtenáře, poněvadž poznání toho, jak v skutečnosti a konkrétnosti sociální fakta

směřovala k lepšímu, nám umožní pochopit logický pochod, jímž směřují k speciálnímu cíli v budoucnosti.

Mohli bychom sklon k otrockému státu v dnešní Anglii dokázat i člověku, který vůbec nic neví o minulosti Evropy; ale tento sklon se mu objeví daleko pravděpodobnější, daleko více faktem zkušenosti, než faktem pouhé dedukce, pozná-li, co naše společnost jednou byla a jak se změnila v svém nynějším stavu.

Odstavec druhý.

NAŠE CIVILISACE BYLA PŮVODNĚ OTROCKÁ.

Ať kterýmkoliv směrem zkoumáme minulost evropskou, shledáme, že v době před počátkem našeho letopočtu základní institucí, na níž celá společnost spočívala, bylo otroctví.

Není tu rozdílu mezi vysoce civilisovaným městským státem středozevního moře s jeho literaturou, výtvarným uměním, zákoníkem, s vším tím, co od nejdávnějších dob tvořilo civilisaci, a severními a západními společnostmi keltických kmenů a málo známými hordami, jež bloudily po Germanii. Všechny bez rozdílu spočívaly na otroctví. Toto bylo

základním pojmem společnosti. Existovalo všude, nebylo v pochybnost bráno nikde.

Jest ovšem rozdíl v tomto ohledu (alespoň zdánlivý) mezi Evropany a Asiaty. Náboženství a morálky obou tak se liší již svým původem, že každá sociální instituce musela býti dotčena tímto kontrastem — též otroctví.

Než to nás nemusí znepokojovat. Mé stanovisko jest, že naši evropští předci, oni lidé, od nichž pocházíme a jichž krev s nepatrnou příměsí proudí v našich žilách, považovali otroctví za věc, která se rozumí sama sebou, učinili z něho osu, okolo které se všechna produkce bohatství měla točit, a nikdy nepochybovali o tom, že otroctví je pro každou lidskou společnost něčím zcela normálním.

Je svrchovaně důležité to pochopiti.

Zařízení tohoto druhu by nebylo potrvalo bez přestání (anebo aspoň bez pochybností) po mnohá staletí a nebylo by se vynořilo dokonale vyspělé z oné rozsáhlé a nedokumentované doby, kdy barbarství a civilisace kvetly vedle sebe v Evropě, kdyby v tomto zařízení nebylo něco, ať dobrého či špatného, co je naší krvi vrozeno.

V těch starých společnostech, z nichž pocházíme, neběželo nikdy o to, udělati z přemožených národů výbojem otroky. To všecko jsou pouhé učenecké domněnky. Ne-

máme na to důkazů, ba lze dokázat i právě opak. Řek měl Řeka za otroka, Latinec Latince, Germán Germána, Kelt Kelta. Theorie, že »dokonalejší rasy«, vpadnuvše do cizí země, buď vyhnaly domorodce, nebo z nich udělaly otroky, není odůvodněna ani naší nynější znalostí lidské povahy, ani historickými doklady. Vždyť právě nejnapadnějším rysem tohoto otrockého základu, na němž pohanství spočívalo, byla uznaná rovnost lidství v pánu i v otroku. Pán může zabít otroka, ale oba jsou téže rasy a jeden druhému je stejně člověkem.

Duševní rovnocennost nebyla, jak pozdější zhoubné dohady o tom snily, plodem »rozkvětu« nebo »pokroku«. Nauka o lidské rovnosti byla vlastní samému jádru dávnověkosti, jako je vlastní těm společnostem, jež neztratily tradice.

Můžeme předpokládat, že severní barbar by tuto pravdu pochopil nesnadněji, než civilisovaný člověk od Středomoří, poněvadž barbarství všude jeví úpadek intelektuálních schopností, ale důkaz, že instituce otroctví byla spíše speciálním zařízením, než rozlišováním druhu, je zřejmý z toho, že současně s otroctvím existovalo propouštění otroků na svobodu. Pohanská Evropa nejenom pokládala trvání otroctví za přirozenou nutnost společnosti, ale stejně předpoklá-

dala, že, když dá otroku svobodu, tento, stav se svobodným, přirozeně vstoupí, třebas teprve svým potomstvem, do řad svobodné společnosti. Velcí básníci a velcí umělci, státníci a vojevůdcové málo se trápili vzpomínkou na své otrocké předky.

Na druhé straně lidé byli po léta stále uvrhováni do otroctví, právě tak, jako z něho byli vysvobozováni. A že toto uvrhování do stavu otrockého bylo něčím zcela přirozeným nebo normálním, jeví se nám nejzřejměji na prostých a barbarských společnostech, jež posouditi nám umožňuje pozorování současných civilisovaných pohanů.

Byla to chudoba, jež činila z lidí otroky.

Váleční zajatci při bitevním nezdaru přispívali valně k tomu, že se otroctví udrželo, a piráti také podnikali lupičské nájezdy na muže do přímořských zemí a prodávali je na otrockých trzích na jihu. Ale zároveň příčinou upadání do stavu otrockého a stálou posilou instituce otroctví byla chudoba člověka, který se prodával do otroctví anebo se do něho narodil; neboť bylo pravidlem pohanského otroctví, že otrok plodil otroka a že, i když jeden z rodičů byl svobodný, potomek byl otrokem.

Starověká společnost byla tedy pravidelně rozdělena (jako to musí konec konců býti se společnostmi každého otrockého státu) na dvě

jasně odlišné části: Na jedné straně byl tam občan, který měl hlas při správě státu, často asi pracoval — ale rozhodnutím své vlastní vůle — a byl vlastníkem nějakého majetku; na druhé straně bylo tu množství lidí, zbavených jakéhokoliv vlastnictví a přinucených pozitivním právem pracovati na rozkaz.

Je pravda, že v dalším rozvoji společnosti nahromadění soukromých úspor otrokem bylo trpěno a že otroci, kteří se octli v tak příznivých poměrech, někdy si koupili svou svobodu.

Je dále pravda, že za zmatků posledních let pohanství v některých velkých městech vznikla značná třída lidí, kteří, ačkoliv byli svobodni, neměli výrobních prostředků. Než tito nedosáhli nikdy takového počtu, aby vtiskli celé státní společnosti znamení svého proletářského stavu. Pohanský svět zůstal až do konce světem svobodných majitelů většího neb menšího podílu půdy a kapitálu, jimiž bohatství mohlo býti tvořeno pomocí vynucené práce.

Některé rysy tohoto původního otrockého státu, z něhož všichni pocházíme, budou na závěr poctivě poznamenány.

Předně, ačkoliv my dnes všichni stavíme otroctví a svobodu proti sobě, dávající přednost této, tehda lidé přijímali otroctví svobodně jako pouhou alternativu bídy.

Za druhé (a toto jest velmi důležité pro náš

soud o instituci otroctví jako celku a o pravděpodobnosti jejího návratu), nenalézáme organizovaného úsilí, ba (což jest ještě závažnější) nenalézáme ani žádné žaloby proti instituci, jež odsuzovala množství lidských bytostí k nucené práci.

Lze nalézt otroky, jak oplakávají v literárních cvičeních tehdejší doby svůj osud, ale jak o něm také žertují. Někteří filosofové také žalují, že ideální společnost by neměla mítí žádných otroků; jiní omlouvají zavedení otroctví tou a onou záminkou, připouštějíce, že uráží lidskou důstojnost. Většina dovozuje o státu, že je nutně otrockým. Ale nikdo, ani otrok ani svobodný, nesní o zrušení nebo aspoň změně otroctví. Nemáme mučedníků pro svobodu otroků. Tak zvané války otroků jsou odporem uteklých otroků proti každému pokusu uvést je zpět do otroctví, nejsou však podporovány uznáním, že otroctví je stav nesnesitelný a vůbec nezaslechneme toho tónu od neznámých počátků až do konců pohanského světa, způsobených katolictvím. Otroctví je obtížné, nedůstojné, bolestné, je jim však samozřejmé.

Můžeme zkrátka říci, že toto společenské zařízení bylo vzduchem, jež pohanský starověk dýchal.

Jeho velká díla, jeho volný čas a jeho domácí život, jeho letora a zřídla jeho moci, všechno

to spočívalo na faktu, že jeho společnost byla společností otrockého státu.

Lidé byli šťastni v té instituci, anebo alespoň tak šťastni, jak jen kdy šťastni jsou.

Snaha uniknout z otroctví ať šetrností, nebo odvážným dobrodružstvím, nebo lichocením pánu nebyla nikdy tak silná, jako je snaha, již tak mnozí projevují dnes, aby vyvázli ze stavu námezdníků a stali se zaměstnavateli. Otroctví nezdálo se býti peklem, do něhož by člověk raději umřel než upadl, anebo z něhož by každý za každou oběť hleděl vyvážnout. Byl to stav přijatý těmi, kdo jím trpěli, právě tak jako těmi, kdo z něho těžili, a byla to naprosto nevyhnutelná součástka všeho lidského jednání a myšlení.

Nenaleznete svobodného barbara, jenž by byl poděšen institucí otroctví; nenaleznete otroka, jenž by ukazoval na společnost, v níž otroctví je neznámo, jako na zemi šťastnější. Našim předkům historickým i předhistorickým bylo rozdělení společnosti na ty, kteří jsou k práci nuceni, a na ty, kteří těží z nucené práce oněch, samou základnou státu, bez níž si nedovedli představit, jak by společnost mohla vůbec existovati.

To vše třeba jasně pochopiti. Je to podstatné pro porozumění našemu problému. Otroctví není žádnou novou zkušeností v dějinách Evropy,

ani to není chorobným blouzněním, mluví-li se o tom, že by otroctví bylo přijatelné pro Evropany. Otroctví bylo duší Evropy po tisíci a tisíciletí, až do doby, kdy Evropa se zúčastnila důležité morální zkoušky, jíž říkáme Víra a o níž mnozí myslí, že je nyní dokončena a odbyta a proto že stará instituce otroctví se může zase asi vrátit.

Neboť nastala pro nás Evropany po všech těch staletích a staletích zakořeněného společenského řádu, který byl vybudován na otroctví, jako na pevném základě, zkouška, jež se nazývá křesťanskou církví.

A jedním z vedlejších plodů této zkoušky, velmi pomalu se vynořujícím ze starého pohanského světa a sotva uzrálým v době, kdy křesťanství ztroskotalo, byla neobyčejně pomalá přeměna otrockého státu v cosi jiného: v společnost vlastníků. A příště ukáží, jak toto cosi jiného vzniklo z pohanského otrockého státu.

Odstavec třetí.

JAK INSTITUCE OTROCTVÍ BYLA NA ČAS ROZPTÝLENA.

Pochod, jímž otroctví zmizelo mezi křesťany, ačkoliv byl velmi pomalý (trval skoro tisíc let) a svrchovaně složitý, může být snadno a krátce pojat ve svých hlavních směrech.

Předně musí býti jasně pochopeno, že rozsáhlá revoluce, již evropská mysl prošla od prvního do čtvrtého století (revoluce, jež často bývá nazývána »obrácením světa na křesťanství«, která však by měla býti nazvána k vůli historické přesnosti »vzrůstem církve«) neobsahovala žádného útoku na instituci otroctví.

Žádné církevní dogma neprohlásilo otroctví za nemravné, ani obchodování s lidmi za hřích, ani uložení nucené práce na křesťana za porušení některého lidského práva.

Osvobození otroků bylo ale přece věřícím pokládáno za dobrý skutek. Bylo to za daných okolností službou, prokázanou vlastním bližním. Prodati křesťana pohanským pánům bylo sice pokládáno za něco odporného za doby císařství barbarských dobyvatelů, ale ne proto, že by otroctví samo bylo odsuzováno, nýbrž protože to byla jakási zrada na civilisaci, odhánění lidí od civilisace k barbarství. Nenaleznete téměř žádného prohlášení proti otroctví jako instituci, ani žádné morální definice, útočící na ni, po dobu všech ranných křesťanských století, v nichž ona instituce nicméně účinně mizí.

Způsob, jakým zmizela, stojí za povšimnutí. Počátek byl dán založením velkých statků jako základních jednotek výroby v západní Evropě, jež byly obyčejně v rukou jednoho

majitele a jež jsou všeobecně známy pod jménem villae.

Byly ovšem i jiné formy lidského seskupení: malé selské statky, jichž neobmezenými vlastníky byli jejich drobní páni, skupiny svobodných mužů, združených ve vicus; továrny, v nichž otroci byli organisováni v prospěch svého pána dle toho, jak toho výroba vyžadovala; a soustava římských měst, vládnoucích nad svými obvody.

Ale ze všech těchto středišť villa byla převládajícím typem; a tou měrou, jak společnost klesala s vysoké civilisace prvních čtyř století do prostoty věku pozdějšího, tou měrou villa, jednotka zemědělské výroby, stávala se více a více vzorem společnosti.

Villa v svých počátcích představovala rozměr pozemků, obsahující, asi jako moderní anglický statek, pastviny, ornou půdu, rybníky, les, vřesoviště, úhor. Neobmezeným vlastníkem jejím byl dominus čili pán, který s ní mohl dělat, co chtěl, mohl ji prodat, nebo někomu odkázat svou poslední vůlí. Byla obdělávána otroky, jimž nebyl za to ničím povinen a jeho zájmem bylo toliko udržovati je na živu a umožniti jim, aby se rozmnožovali tak, aby i dále mohli mu vyráběti bohatství.

Upozorňuji zvlášť na tyto otroky, kteří tvořili velikou většinu obyvatelstva, poněvadž

to přece jen byl stále ještě otrok, který dával ráz celé tehdejší společnosti, ačkoliv již vznikaly v oné temné době, kdy římské císařství přecházelo do společnosti středověké, jiné sociální živly uvnitř villae — svobodníci, kteří byli vázáni k svému pánu toliko obmezenou službou, ba docela byli tu již příležitostně i nezávislí občané, kteří byli k službám pohotovi toliko podle dočasné smlouvy, již učinili svobodně.

V svých počátcích římská villa byla tedy kus neobmezeného vlastnictví, kde tvoření bohatství bylo podmíněno použitím otrocké práce k přirozeným zdrojům místním a tato otrocká práce byla právě tak vlastnictvím pána, jako půda sama.

První změna, již toto zařízení prošlo v nové společnosti, která kráčela v patách vzrůstu a upevnění církve v římském světě, bylo jakési v obyčej vešlé pravidlo, jež upravovalo staré na libovůli pánově závislé postavení otrokovo.

Otok zůstával stále otrokem, ale bylo to jednak výhodnější v době úpadku komunikace a veřejné moci, jednak se to více srovnávalo se sociálním duchem doby zabezpečiti si práci otroků tím, že se jim ukládaly toliko jisté ze zvyku vešlé povinnosti. Otok a jeho potomci zůstávali více méně přirostl

k určitému místu. Byli stále ještě kupování a prodávání, ale v počtu čím dále menším. Tou měrou, jak pokolení po sobě mýjela, poměrně větší počet otroků žil na tomtéž místě a týmž způsobem, jako jejich předci a výroba, k níž tito to přivedli, ustálila se více a více na jisté výši, s níž pán byl spokojen a nad niž nežádal. Zařízení to bylo podporováno tím, že otroku byl ponechán zbývající výnos jeho práce. Byla to jakási samozřejmá dohoda bez státního zakročení a v době úpadku staré svrchovaně centralisované a silné soustavy, která mohla pánu vždy zaručit úplný výnos práce otrokovy. Tato samozřejmá dohoda spočívala v tom, že, kdyby otroci určité villy chtěli vyrobti v prospěch svého pána aspoň určitý ze zvyku vzešlý výnos z půdy té villy, pán by mohl vždy počítati s jejich stálou výkonností, ponechávaje jim jakýkoliv přebytek, který by mohli pak podle uznání do neko-nečna rozmnožit.

V devátém století, kdy tento proces byl v proudu již téměř tři století, počala býti patrna v západní Evropě jedna určitá forma výrobní jednotky.

Starý neobmezeně soukromý statek počal býti dělen na tři části. Jedna z nich byla pastvina a orná půda, vyhrazená osobně pánu a nazvaná »panství«, t. j. pozemek pánův.

Druhá část byla v držbě, ba skoro již ve vlastnictví (prakticky, ačkoliv ne právně) těch, kteří byli kdysi otroky. Třetí část byla společnou půdou, na níž pán i otrok měli každý svá různá práva, kterýchžto práv oba byli dopodrobna pamětlivi a jež pokládali za nedotknutelná. Byla-li na př. při některé vsi bukvicová pastvina pro tři sta vepřů, pán směl tam vyháněti toliko padesát vepřů: na dvě stě padesát vepřů měla právo vesnice.

Na první z těchto tří částí, na panství, otrok poslušně pracoval určitý počet hodin. Musel docházet na práci tolik a tolik dnů týdně nebo podle roční doby (což vše bylo přesně určeno a zvykem ustáleno), aby vzdělával panskou půdu pro svého pána a veškerý výnos této práce musel býti odevzdán pánu, ačkoliv samozřejmě denní odměna v plodinách byla vyměřena, neboť pracovník musel žíti.

Na druhé části, »na pozemcích nevolnických«, které obsahovaly skoro vždy většinu orné půdy a pastvin, patřících ville, otroci pracovali podle pravidel a zvyků, jež si ponezáhlu sami pro sebe vytvořili. Pracovali pod dozorem člověka ze svého středu, jenž byl někdy jmenován, jindy volen. Byl to obyčejně, v praxi, člověk, který se jim hodil a líbil, ačkoliv tato kooperační práce na nevolnických pozemcích byla kontrolována obecně plat-

nými zvyky určité vesnice, jež byly společny jak pánu, tak otroku, a ačkoliv hlavním dozorcem nad pozemky panskými i nevolnickými byl pánův správce.

Z tohoto takto otrokem vytvořeného bohatství jistá ustanovená část (původně v plodinách) byla splatitelná pánovu správci a stala se majetkem pána.

Konečně na třetím dílu pozemků, na »úhoru«, v »lese« a na »vřesovišti« a na některých společných pastvinách, bohatství bylo tvořeno jako jinde prací těch, kteří byli kdysi otroky, ale bylo rozdělováno dle obvyklých podílů mezi nimi a pánem. Tak určitá náplavní louka mohla mítí pastvu pro určitý počet volů; tento počet byl přísně vymezen a z toho počtu tolik a tolik volů mohlo býti pánových a tolik a tolik vesničanů.

Během osmého, devátého a desátého století tato soustava se tak vyhránila a jevila se lidem tak přirozenou, že původní otrocký charakter lidu ve ville pracujícího byl zapomenut.

Dokumenty této doby jsou řídké. Tato tři století jsou výhní Evropy, a každý záznam je v nich utopen a spálen. Naše studium sociálních poměrů, zvlášť druhé polovice této doby, je spíše věcí pouhých závěrů než přímých dokladů. Ale prodávání a kupování

lidí, skoro již výjimečné na počátku této periody, je téměř neznámo před jejím koncem. Nehledě k domácím otrokům v domě, otroctví v tom smyslu, jaký dal této instituci pohanský starověk, bylo přeměněno k nepoznání, a když s jedenáctým stoletím pravý středověk počíná vyrůstati z předcházející periody tmy a vzniká nová civilisace, ačkoliv slova servus (latinské slovo pro otroka) je stále ještě užíváno k označení člověka, který obdělává půdu, přece jeho stav, podle vzrůstajícího nyní počtu přístupných dokumentů, se úplně změnil; nesmíme zajisté dále překládat slovo servus slovem »otrok«, nýbrž jsme nuceni překládat je novým slovem, které označuje něco valně různého, slovem »nevolník«.

Nevolník ranného středověku, v jedenáctém a na počátku dvanáctého století, za dob křížáckých tažení a normanského výboje je již bezmála sedlákem. Je ovšem vázán podle právní theorie k půdě, na níž se narodil. V sociální praxi však vše, co se od něho žádá, spočívá toliko v tom, že jeho rodina má obdělávati příslušné části nevolnické půdy a že pracovní povinnosti k pánu musí býti splněny. Když těm povinnostem bylo učiněno zadost, není tu obyčejně překážek pro členy nevolnické třídy, aby se věnovali nějakému povolání, anebo zasvětili svůj život

církvi, nebo se stali dobrodruhy, aby se takto stali lidmi prakticky svobodnými ve vzrůstajících se řemeslech měst. S každou novou generací starý názor o stavu dělnickém jako otroctví čím dále, tím více se kalí a soudy a společenský zvyk jednají s dělníkem víc a více jako s člověkem, jenž je sice přesně vázán k jistým povinnostem a k jisté občasné práci v obvodu své průmyslové jednotky, jenž však je po každé jiné stránce svoboden.

Tou měrou, jak civilisace středověká se rozvíjí, jak bohatství vzrůstá a umění postupně rozkvétají, tato známka svobody stává se nápadnější. Přes pokusy podnikané v dobách nedostatku pracovních sil (jako po moru), trvati na starých právech nucené práce, zvyk, zaměňovati tato práva za peněžní platy a povinnosti, příliš zmohutněl, než aby mu mohlo býti odoláno.

Kdybyste ku konci čtrnáctého století, nebo na počátku patnáctého byli navštívili některého šlechtice na jeho statku ve Francii nebo v Anglii, byl by vám snad řekl, mluvě o něm v celku: »To jsou mé pozemky«. Ale sedlák (jakým tehdá byl) byl by patrně také řekl o své držbě: »To je má půda«. Nemohl z ní býti vypuzen. Povinnosti, jež byl, podle zvyku, nucen platit, byly toliko zlomkem celého jejího výnosu. Nesměl ji ještě prodat, ale mohl ji

již odkázat svému synu, a všeobecně lze říci, že ke konci tohoto dlouhého tisíciletého procesu otrok stal se společensky naprosto svobodným. Kupoval a prodával. Ukládal, jak chtěl, investoval, stavěl, odvodňoval podle svého uznání a zvelebil-li pozemek, bylo to v jeho vlastní prospěch.

A po boku této přímočaré emancipace lidstva ze středověkého otroctví, kde otroci byli movitým majetkem římské villy, objevuje se v středověku množství institucí, jež vesměs podobně přispívají k rozdělení vlastnictví a k zrušení i těch zkamenělých zbytků tehdy již zapomenutého otrockého státu. Tak byly v městech zorganizovány ve formě cechů živnosti všeho druhu, doprava, řemesla, obchody. A cech byla společnost částečně kooperační, ale hlavně společnost, složená ze soukromých vlastníků kapitálu, úplně samosprávná a měla účel zabránit soutěži mezi svými členy zabránit vzrůstu jednoho na útraty druhého. Cech chránil nade vše žárlivě rozdělení majetku, tak aby nevznikl v jeho řadách na jedné straně proletariát a na druhé straně monopolisující kapitalista. Vstup do cechu počínal dobou učební, kdy vstupující pracoval pro mistra, ale časem stal se sám mistrem. Existence takovýchto korporací jako normálních jednotek průmyslové výroby, obchodu a dopravních

prostředků je dosti jasným svědectvím toho, jaký byl asi sociální duch, jenž osvobodil také dělníka zemědělského. A zatím co takovéto instituce rozkvétaly po boku již neotrockých obcí, svobodné manství neboli neobmezená držba půdy, jako něco zcela odlišného od lenní závislosti na pánu také vzrůstala.

Tyto tři formy, v nichž práce byla vykonávána — nevolník, zabezpečený ve svém postavení, vázaný toliko pravidelnými povinnostmi, jež byly jen zlomkem jeho výroby; neodvislý držitel půdy, poutaný toliko peněžními povinnostmi, jež byly spíše daní než rentou; cech, v němž dobře rozdělený kapitál pracoval kooperačně ve výrobě řemeslné, dopravě a v obchodě — všechny tyto tři formy připravovaly vzájemně půdu pro společnost, jež měla býti založena na principu vlastnictví. Všichni lidé, nebo většina — normální rodina — měli míti vlastnictví. A svoboda státu měla spočívat na vlastnictví.

Stát, jak si jej lidé ke konci tohoto procesu představovali, bylo združení rodin, vládnoucích rozmanitým bohatstvím, ale silnou převahou združení vlastníků výrobních prostředků. Bylo to združení, v němž stálost této podílné soustavy (jak jsem ji nazval) byla zaručena existencí kooperačních jednot, pou-

tajících lidí téhož řemesla nebo téže vesnice dohromady; chráníc malého vlastníka před ztrátou jeho hospodářské samostatnosti, tato soustava zároveň chránila společnost před vzrůstem proletariátu. Byla-li svoboda koupě a prodeje, hypotekárního zadlužení a dědictví obmezena, stalo se tak jenom ze sociálního účelu, aby se předešlo vzrůstu hospodářské oligarchie, jež by mohla vykořistit ostatek obce. Zkrácení svobody bylo zkrácení, určené k zachování svobody; a každý zákon středověké společnosti, od rozkvětu středověku až k jeho shroucení, tíhnul k zřízení takového státu, v němž lidé by byli držbou kapitálu a a půdy hospodářsky svobodni.

Snad tu a tam v právních formulích nebo v řídkých místech, ojedinělých a výstředních, instituce otroctví se zachovala, jinak úplně zmizela; a nesmíme se domnívat, že něco podobného kolektivismu ji snad nahradilo. Byla sice společná půda, ta byla však žárlivě střežena lidmi, kteří byli osobními vlastníky i jiné půdy. Společné vlastnictví ve vesnici bylo toliko jednou z forem vlastnictví a bylo ho užíváno spíše jako setrvačníku k zachování pravidelnosti kooperačního aparátu, než jako typu držby, nějak zvlášť nedotknutelného. Cechy měly společné vlastnictví, jako byly jejich tržnice, pomocné fondy, náboženské nadace,

než toto vlastnictví bylo nutné pro jejich kooperační život. Co se týče nástrojů jejich řemesel, tyto nástroje byly vlastnictvím individuálních členů a ne cechu, leda když byly tak nákladny, že vyžadovaly společné ruky.

Taková byla změna, jež nastala v evropské společnosti během desíti století křesťanství. Otroctví zmizelo a bylo nahrazeno institucí svobodného vlastnictví, jež se jevila lidem tak normální a tak shodnou se šťastným lidským životem. Tehdáž nebylo vynalezeno pro ni žádného zvláštního jména. Dnes, kdy ta instituce již zmizela, musíme pro ni vytvořit neobratné jméno a říci, že středověk pudově počal a uvedl v život distributivní, podílný stát.

Toto znamenité zdokonalení lidské společnosti pominulo, jak je známo, a bylo v některých zemích evropských, ale zvlášť v Anglii, zničeno.

Na místo společnosti, v níž rozhodující většina rodin byla vlastníkem kapitálu a půdy, v níž výroba byla řízena samosprávnými korporacemi malých vlastníků a v níž bída a nejistota proletariátu byla neznáma, nastoupila děsná anarchie, proti níž je nyní obráceno všechno morální úsilí a jež má jméno kapitalism.

Jak se přihodila tato katastrofa? Proč se to připustilo a na základě jakého historického procesu bylo vypěstěno toto zlo? Co obrá-

tilo hospodářsky svobodnou Anglii v Anglii, jak ji známe dnes, v níž aspoň třetina obyvatelstva je chudá, v níž devatenáct dvacetin nemá kapitálu ani půdy a v níž veškerý průmysl a národní život je ovládán několika málo nahodilými milionáři a několika majiteli soukromých nezodpovědných monopolů?

Odpověď, již nejčastěji dostáváme na tuto základní otázku našich dějin, a jež bývá nejochotněji přijímána, je, že neštěstí to bylo způsobeno hmotným procesem, známým pod jménem průmyslová revoluce. Užívání nákladných strojů, soustředění průmyslu a jeho příslušenství prý zotročilo nějakým slepým pochodem bez přispění lidské vůle činnost anglického obyvatelstva.

Tento výklad je naprosto klamný. Žádná taková hmotná příčina neurčila ponížení, jímž trpíme.

Byla to promyšlená činnost lidí, zlovůle nemnohých a lhostejnost mnohých, jež přivodily katastrofu právě tak lidskou v svých příčinách a svém počátku, jako v svých ohavných účincích.

Kapitalismus není plodem průmyslového hnutí, ani náhodných hmotných vynálezů. Trochu zběhlosti v dějinách a trochu upřímnosti v jejich výkladu postačí k provedení důkazu.

Průmyslová soustava byla plodem kapitalismu a ne jeho příčinou. Kapitalism existoval v Anglii před soustavou průmyslovou; — před užíváním uhlí a nových nákladných strojů, před soustředěním výrobního příslušenství ve velkých městech. Kdyby kapitalism nebyl existoval před průmyslovou revolucí, ta revoluce by se byla ukázala právě tak dobročinnou pro Angličany, jako se ukázala škodlivou. Ale kapitalism — t. j. vlastnické právo několika málo lidí na zdroje života — byl tu již před velkými vynálezy. Odvrátil účinek vynálezů a nových objevů s pravé cesty a obrátil je k zlu. Nebyly to stroje, jež nás připravily o svobodu, byla to ztráta svobodného ducha.

Odstavec čtvrtý.

JAK PODÍLNÝ STÁT PADĚL.

Ke konci středověku společnosti v západní křesťanské Evropě byly hospodářsky svobodny.

Vlastnictví byla instituce, se státem srostlá. Užíval jí převážný počet občanů. Kooperiční řády, dobrovolná pravidla práce obmezovala zcela nezávislé užívání majetku vlastníky jen proto, aby zachovala onu instituci nedotčenu a aby předešla pohlcení malého majetku velkým.

Tento výtečný stav věcí, jehož jsme dosáhli po mnoha stoletích křesťanského rozvoje

a v němž stará instituce otroctví byla konečně z křesťanského světa vyloučena, všude se neudržel. Zvláště v Anglii byl úplně rozvrácen. Sémě zhouby bylo zaseto v šestnáctém století a jeho první patrné účinky počaly se jevit již v století sedmnáctém. Během osmnáctého století byla Anglie konečně, ač ještě nejistě, vybudována na proletářském základě, t. j. byla tu již na jedné straně společnost boháčů, držících výrobní prostředky, a na druhé straně většina, zbavená těchto prostředků. S devatenáctým stoletím škodlivá bylina uzrála a Anglie stala se ještě před koncem tohoto století státem čistě kapitalistickým, typem a vzorem kapitalismu pro celý svět, s výrobními prostředky v pevných rukou velmi malé skupiny občanů a s celou rozhodující většinou národa, zbaveného kapitálu a půdy a proto zbaveného ve všech případech jistoty do budoucnosti a v mnohých případech i dostatečných prostředků k živobytí. Většina Angličanů měla sice politickou svobodu, ztrácela však více a více základy svobody hospodářské a byla v horším postavení, než se kdy předtím v dějinách Evropy svobodní občané nalézali.

Jakými kroky se tato tak nesmírná katastrofa přivalila na nás?

První krok v tomto procesu spočíval v zneužití veliké hospodářské revoluce, jež byla

význačnou pro šestnácté století. Pozemky a nahromaděné bohatství klášterů byly vzaty z rukou jejich starých majitelů s úmyslem, že budou uděleny koruně, — ony však fakticky přešly ne do rukou koruny, nýbrž do rukou již bohaté třídy, která, když změna byla provedena do konce, stala se v následujícím století vládnoucí mocností Anglie.

Přihodilo se toto:

Anglie ranného šestnáctého století, jejíž mocnou korunu Jindřich VIII. zdědil v svém mládí, ač byla ještě zemí, v níž většina lidí držela půdu, již vzdělávala, a domy, v nichž bydlela, a nástroje, jimiž pracovala, byla přece již zemí, v níž tyto statky byly sice přiděleny mnohým, ale nestejněměrně.

Tehdáž, jako dnes, půda a její příslušenství byly základem všeho bohatství, ale poměr mezi cenou půdy a jejího příslušenství a cenou ostatních výrobních prostředků (nástrojů, zásob oděvu a potravin a t. d.) byl jiný, než dnes. Půda se svým příslušenstvím tvořila daleko větší zlomek celku výrobních prostředků, než dnes. Dnes nepředstavuje ani polovici všech výrobních prostředků této země a ačkoliv zůstává nutným základem pro veškerou tvorbu bohatství, přece naše velké stroje, naše zásoby oděvu a potravin, naše uhlí a olej, naše lodi a t. d. daleko převyšují cenu půdy i s jejím

příslušenstvím: převyšují cenu orné půdy a pastvin, stavební cenu domů, přístavišť a doků a t. d. V ranném šestnáctém století opačně půda se svým příslušenstvím měla daleko větší cenu než všechny ostatní formy bohatství dohromady.

A tato forma bohatství byla v Anglii více než v kterékoliv jiné zemi západní Evropy již ke konci středověku v rukou bohaté statkářské třídy.

Je nemožno podati přesné statistiky, poněvadž žádná nebyla sepisována, a musíme se spokojiti toliko odhady, založenými na pouhých závěrech a na vyšetřování. Můžeme ale zhruba odhadnouti, že snad něco více než čtvrtina, ale méně než třetina půdy s jejím příslušenstvím byla v rukou této bohaté třídy.

Tehdejší Anglie byla hlavně zemědělská, a měla více než čtyry, ale méně než šest milionů obyvatel a v každé zemědělské obci našli byste lorda, jak byl zákonitě nazýván («squire», šlechtic- statkář, bylo jeho běžné pojmenování), jenž měl více panské půdy, než v kterékoliv jiné zemi. Průměrně měl poněkud více než čtvrtinu, snad třetinu celkové půdy vesnice. V městech rozdělení bylo stejnoměrnější. Někdy to byl soukromý jedinec, jenž byl v tomto postavení, někdy korporace, ale v každé vesnici byste našli tuto svobodnou půdu v ne-

obmezeném vlastnictví politické hlavy vesnice, užívající značný počet jejích jiter. Ze zbytku, jenž rozdělen byl s domy a s nezbytným příslušenstvím mezi ostatní méně šťastné obyvatele, byly odváděny lordovi určité poplatky a, což je význačnější, lord byl také místním soudcem. Příslušníci této třídy bohatých statkářů byli ještě před sto lety soudci, jimž podřízena byla i místní správa.

Nebylo žádného důvodu, proč by tento stav nemohl ponenáhlu vésti k prospěchu sedláků a k neprospěchu lordů. To se stalo ve Francii a mohlo se také státi v Anglii. Koupěchtivý stav selský mohl ponenáhlu rozšířiti své pozemky na újmu panské půdy a k rozdělení vlastnictví, jež bylo již skoro úplné, mohl přistoupiti jiný výborný živel, t. j. stejnoměrnější držba vlastnictví. Než tento pochod ponenáhlého výkupu velkostatku maloročníkem, jak by se byl jevil přirozeným povaze nás Evropanů a jak také nastal skoro všude v zemích, jimž ponechána byla volná ruka, byl v Anglii přerušen umělým převratem nejnásilnějšího druhu. Tento umělý převrat spočíval v tom, že Koruna zabrala řádové pozemky.

Je důležité pochopiti jasně povahu tohoto činu, neboť celá hospodářská budoucnost Anglie z něho nutně musila vyplynouti.

Trochu víc než čtvrtina svobodné půdy a s ní spojené právo místní správy (co je velmi důležité, jak později uvidíme) byla v rukou církve; církev byla tedy »lordem« trochu více než 25%, řekněme 28%, nebo snad skoro 30% anglických zemědělských obcí a dozorkyní nad podobným poměrem veškeré hospodářské výroby anglické. Církev byla dále v praxi neomezenou vlastnící asi 30% svobodné půdy ve vesnicích a dostávala asi 30% obvyklých poplatků, placených malými majiteli velkému. Všechna tato hospodářská moc byla až do r. 1535 v rukou biskupských kapitol, mnichů a jeptišek, školních řádů, řízených duchovenstvem a t. d. I když řádové pozemky byly Jindřichem VIII. zkonfiskovány, přece nebyla ještě celá tato jejich rozsáhlá hospodářská moc zlomena. Světské duchovenstvo, většina školních řádů, ačkoliv byly oloupeny, podržely přece nějaké důchody; ale, ačkoliv celých 30% nebylo konfiskováno, hodně více než 20% bylo zabráno, a obrat, způsobený tímto dalekosáhlým krokem, byl náhlejší, významnější než cokoliv jiného, co se přihodilo v hospodářských dějinách evropských národů.

Bylo původně zamýšleno zadržeti v rukou koruny toto ohromné množství výrobních prostředků; to si musí jasně připamatovati každý, kdo studuje osudy Anglie, a všichni

ti, kdo se obdivují kontrastu mezi Anglií starou a novou.

Kdyby tento záměr byl býval pevně uhájen, anglický stát a jeho vláda by byla bývala nej-mocnější v Evropě.

Vrchní představitel výkonné moci (v tehdejší době to byl král) byl by měl více příležitosti, než kterýkoliv jiný vladař v křesťanském státě, potlačit odpor bohatých, opřít svou politickou moc mocí hospodářskou a urovnati sociální život svých poddaných.

Kdyby Jindřich VIII. a jeho nástupce byli podrželi tuto konfiskovanou půdu, úžasná moc monarchie francouzské by bývala ničím, přirovnána k moci Anglie.

Anglický král by byl měl v svých rukou nejneomezenější nástroj moci. Byl by ho byl pravděpodobně užil, jak to vždy činí silná centralistická vláda, k zeslabení zámožných tříd a tak nepřímou v prospěch většiny národa. Byla by to bývala v každém případě Anglie, naprosto odlišná od Anglie, kterou známe, kdyby král se byl pevně držel svých práv po zrušení klášterů.

V tomto však právě tkví hlavní chyba velikého převratu. Králi nepodařilo se udržeti ve své moci půdu, již se zmocnil. Třída četných statkářů, která již trvala a ovládala mezi čtvrtinou a třetinou hospodářských hodnot Anglie, byla

příliš mocná vzhledem k monarchii. Opírali se o půdu, jež jim byla propůjčena, někdy bezplatně, někdy za směšně nepatrné sumy, a byli již dost silní i v parlamentu i svou místní administrativní mocí, aby dosáhli svého. Nic se nikdy nevrátilo ke koruně, co jednou pustila, a rok po roce více a více řádových pozemků stávalo se neomezeným vlastnictvím četných statkářů.

Všimněme si účinku tohoto převratu. Po celé Anglii lidé, kteří již drželi v svém vlastnictví čtvrtinu až třetinu půdy, pluhů, stodol, stali se za málo let majiteli další velké části výrobních prostředků, což sklonilo vášku úplně v jejich prospěch. Přidali k té třetině novou mimořádnou pětinu. Stali se najednou majiteli polovice půdy. V mnohých okresích nabyli nejen nepopíratelné převahy, ale hospodářsky si podmanili i ostatek. Mohli kupovat co nejvýhodněji. Řídili se přísně soutěží, dobývajíce každý šilink poplatků a renty tam, kde staří řádoví majitelé se řídili ustálenými zvyklostmi — ponechávajíce mnoho nájemníkovi. Začali plnit university, soudnictví. Koruna čím dále tím méně rozhodovala mezi bohatým a chudým. Bohatý čím dále tím více rozhodoval v svůj prospěch. Tímto postupem stali se brzy pány valné části výrobních prostředků a tak bezprostředně na to zahájili proces, jímž malí

neodvislí lidé byli pohlceni a jímž ponenáhlu vznikly ony velké statky, jež během několika pokolení se ztotožnily s vesnicemi samotnými. Můžete pozorovati, že po celé Anglii všechny šlechtické domy se datují od tohoto převratu nebo z doby po něm. Panský dům, dům lokálního bohatce, tak, jak byl ve středověku, se tu a tam zachoval, aby vydával svědectví o nesmírných účincích tohoto převratu. Nízko roubené sídlo se svými stájemí a vnějšími stavbami, toliko větší dvorec mezi ostatními dvorci, se proměňoval po reformaci a později v palác. Nehledě k velkým hradům (jež Koruna měla toliko v držbě a jež nebyly jejím vlastnictvím), které činily odchylku, předreformační šlechta žila toliko jako lidé bohatší a ne jako páni sedláků okolo sebe. Po reformaci počala po celé Anglii zvedati se ona velká »šlechtická sídla«, jež se brzy stala typickými středišti anglického hospodářského života.

A tento pochod byl již v plném proudu, dříve než Jindřich zemřel. Pro neštěstí Anglie zanechal za svého dědice churavé dítě, za jehož šestileté vlády, od r. 1547 do r. 1553, lup pokračoval úžasným tempem. Když Evarď VI. zemřel a Marie nastoupila na trůn, byl již skoro úplně proveden. Vznikla spousta nových rodin, zámožných do rozměrů, jakých starší Anglie vůbec neznala, a sloučených společným zájmem

hrabivosti s rodinami staršími. Každý jednotlivec, který zastupoval v parlamentě některý kraj, žádal odměnu za svůj hlas pro zrušení klášterů a dostal ji. Seznam členů výboru pro zrušení klášterů to dostatečně dosvědčuje a mimo svou moc v parlamentě tato třída měla sto jiných cestiček k provedení své vůle. Howardové (již několika pokoleními), Cavendishové, Cecilové, Russelové a padesát jiných rodin takto se vynořilo ze zřícenin náboženství; a proces pokračoval rychle, až asi za sto let od jeho počátku povrch celé Anglie se změnil.

Na místě mocné koruny, vládnoucí daleko většími důchody, než kterýkoliv jiný poddaný, byla tu koruna, jež se octla v peněžitých rozpacích a byla ovládána svými poddanými, z nichž mnohý se jí vyrovnal bohatstvím a kteří mohli, zvláště cestou parlamentní (parlament měli nyní v moci) s vládou dělat, co chtěli.

Jinými slovy, první třetinou sedmnáctého století, léty 1630—40, hospodářský převrat byl úplně proveden a nová hospodářská skutečnost, vnucující se starým tradicím anglickým, byla mocná oligarchie četných vlastníků, zastíňující zchudlou a mizící monarchii.

Jiné příčiny přispěly pak k tomuto žalostnému výsledku. Změna valuty zasáhla Korunu

velmi kruté.*) Mohli bychom ještě uvést zvláštní historii dynastie Tudorů, jejich prudké vášně, jejich nerozhodnost a politickou nedůslednost, do jisté míry i charakter Karla I. a mnohé jiné dodatečné příčiny. Ale nejdůležitější fakt, od něhož vše záviselo, byl ten, že řádová půda, tvořící alespoň jednu pětinu bohatství celé země, byla předána velkostatkářům a že tento převod sklonil vážku úplně v jejich prospěch proti stavu selskému.

Seslabená a ochuzená Koruna nemohla se dále bránit. Bojovala proti novému bohatství občanskými válkami, byla ale úplně poražena, a když konečně nastalo vyrovnání r. 1660, byla veškerá opravdová moc v ruce malé mocné třídy bohatých mužů, a král, stále ještě obklopen formami a tradicemi své staré moci, byl v skutečnosti placenou loutkou. A za těchto hospodářských poměrů, jež byly základem všech událostí politických, nejdůležitějším faktem bylo, že několik málo bohatých rodin se zmocnilo skoro všech výrobních prostředků v Anglii, majíc

*) Kupní síla peněz klesla za tohoto století asi na třetinu pod normál. Potřeby, jež za Jindřicha VIII. stály jen libru šterlingů, přišly za Karla I. na tři libry. Skoro všechny důchody Koruny byly ustálené. Většina výdajů podléhala změnám kursu. Koruna dostávala dále 1 libru, kde byla ponenáhlu nucena platit 3 libry šterlingů.

zároveň v rukou všechnu místní správu, soudnictví, vyšší školství, církev a vrchní velitelství armády. Úplně zastínili to, co zbylo ještě z ústřední vlády této země.

Vezměme za východisko pro další události rok 1700. V této době byla již více než polovice Angličanů zbavena kapitálu a půdy. Ani jeden člověk ze dvou, čítajíc sem i velmi malé vlastníky, nebydlel v domě, jehož by byl neomezeným majitelem, aniž vzdělával půdu, z níž by nemohl býti vyhnán.

Takový poměr by se nám snad dnes zdál báječně svobodným zařízením, a zajisté, kdyby jen asi polovička našeho obyvatelstva měla výrobní prostředky, byli bychom v zcela jiné situaci, než jsme. Ale je nutno pochopiti, že, ačkoliv celý tento převrat byl okolo r. 1700 ještě dalek svého vrcholu, že přece, počínajíc tímto datem, Anglie byla již kapitalistickou. Pripustila již, aby velká část jejího obyvatelstva se zproletarisovala, a tento převrat a ne pozdější »průmyslová revoluce« jest zodpověden za strašný sociální stav, v němž se dnes ocitáme.

Do jaké míry je to pravda, dokáží ještě v další části.

V Anglii, takto zatížené četnou proletářskou třídou, v Anglii, již řízené vládnoucí třídou

kapitalistickou, nastal ještě velký průmyslový rozkvět.

Kdyby tento průmyslový rozkvět byl nastal u národa hospodářsky svobodného, byl by se býval projevil ve formě kooperační. Ježto nastal u národa, jenž valnou měrou ztratil již svou hospodářskou svobodu, projevil se hned při svém počátku ve formě kapitalistické, a tuto formu podržel, rozšířil a zdokonalil během dvou století.

V Anglii vznikla průmyslová soustava. V Anglii všechny její tradice a zvyky se vytvořily; a poněvadž Anglie, v níž ta soustava vznikla, byla již kapitalistickou, moderní industrialism, ať jej kdekoliv pozorujete při díle, poněvadž se rozšířil z Anglie, postupoval podle kapitalistického vzoru.

R. 1705 bylo po prvé použito praktického parního stroje Newcomenova. Lidský život uplynul, než tento vynález byl proměněn Wattovým zavedením kondensátoru ve veliký nástroj výrobní, jenž přetvořil náš průmysl, — ale v těchto šedesáti letech nutno hledati všechny počátky průmyslové soustavy. Právě před Wattovým patentem objevil se stroj na jemnou přízi. Třicet let před tím Abraham Darby z Colebrook Dale po dlouhé řadě pokusů, jež trvaly již déle než sto let, vytavil s úspěchem železnou rudu koksem. Necelých dvacet let

potom King zavedl létací člunek tkalcovský, první velké zdokonalení ručního stavu; a všeobecně lze říci, že doba lidského života, asi tak dlouhá, jako byl život dra Johnsona, který se narodil právě, když Newcomenův stroj byl zaveden, a zemřel za sedmdesát čtyři léta, kdy již průmyslová soustava byla v plném žaru, byla právě dobou veliké proměny Anglie. Člověk, který pamatoval ze svého dětství poslední léta královny Anny a který žil až do předvečera Velké Revoluce, viděl, kterak před jeho očima se odehrávala změna, jež přeměnila anglickou společnost a přivedla ji k rozpjatí a k nebezpečí, v nichž ji dnes vidíme.

A co bylo charakteristickou známkou této doby více než půlstoleté? Proč daly nové vynálezy společnosti formu, již nyní nenávidíme a známe pod jménem industrialism? Proč vehnal tento ohromný vzrůst výrobních sil, populace a nahromadění bohatství většinu Angličanů do proletariátu, bídou sklíčeného, odřízl boháče od ostatního národa a rozvinul do nejvyššího stupně všechna zla, jež jsou spojena se státem kapitalistickým?

Na tuto otázku byla dána odpověď zrovna tak všeobecná jako omezená. Ta odpověď je nejen omezená, ale také chybná a bude tu mou starostí, abych ukázal, jak je chybná.

Odpověď takto vymezená v nesčetných rukojetích a pokládána za běžnou poučku na našich universitách, zní, že nové metody výrobní — nové stroje, nové nářadí — neodvratně a samy sebou vyvinuly kapitalistický stát, v němž nepatrná menšina nutně se stala pánem výrobních prostředků a většina se stala proletariátem. Nové nástroje byly prý zavedeny v tak velkém měřítku proti době dřívější, že maloživnostník nemohl si dovolit, aby si je koupil; kdežto boháč, který si to mohl dovolit, pohltit svou soutěží a přivedl z postavení maloživnostníka v postavení námezdníka svého nedostatečně vypraveného konkurenta, který se stále ještě pokoušel soutěžit se starými a lacinějšími nástroji. K tomu prý ještě přistoupily výhody soustředění v prospěch velkého vlastníka proti malému. Nejenom že nové stroje měly výkonnost v poměru k jejich nákladu, ale, zvlášť po zavedení páry, osvědčovaly výkonnost také v poměru k svému soustředění na málo místech a pod správou několika málo lidí. Pod účinkem těchto nepravých důvodů měli jsme věřit, že hrůzy průmyslové soustavy jsou slepým a nutným výsledkem hmotných a neosobních sil a že, kdekoliv parní kotel, mechanický stav, strojudvná šachtovka a podobné byly zavedeny, tam že neodvratně musela brzy vzniknout malá

skupina majitelů, vykořisťujících velikou většinu nemajetných.

Je s podivem, že prohlášení tak nehistorické mohlo nabýt tak všeobecné důvěry. Kdyby hlavní pravdy anglických dějin byly vykládány na dnešních našich školách a universitách, kdyby vzdělaní lidé byli obeznámeni se směrodatnými a nejdůležitějšími fakty naší národní minulosti, takové pošetilosti by se byly jistě nikdy neza kořenily. Ohromný vzrůst proletariátu, soustředění bohatství v rukou několika málo vlastníků a vykořisťování těmito vlastníky většiny národa není v žádném nezvratném a nutném spojení s vynalezením nových a stále se zdokonalujících výrobních metod. Zlo vzniklo přímou historickou posloupností, zřejmě a nepopíratelně z faktu, že Anglie, semeniště průmyslové soustavy, byla již v zajištění bohaté oligarchie dříve, než řada velkých vynálezů začala.

Všimněme si, jak průmyslová soustava se rozvinula na kapitalistických základech. Proč ovládlo málo boháčů tak lehce nové metody? Proč bylo normální a přirozené v jejich očích a v očích současné společnosti, aby ti, kteří vytvořili nové bohatství, byli nemajetnými proletáři? Prostě proto, poněvadž Anglie, v níž nové vynálezy vznikly, byla již i svou půdou i nahromaděným bohatstvím majetkem malé menšiny: byla to již Anglie, v níž snad polo-

vička veškerého obyvatelstva byla proletářskou a mediem, k vydírání již připraveným.

Když některé z nových odvětví průmyslových bylo uvedeno v život, muselo býti kapitalisováno, t. j. muselo tu býti, ať odkudkoliv vzato, určité množství nahromaděného bohatství, jež by vydržovalo práci výrobního pochodu až do doby, kdy pochod byl vykonán. Někdo musel opatřit obilí, potravu, obydlí, oděv, jichž bylo zapotřebí po dobu mezi dobytím suroviny až do doby, kdy odbyt hotového zboží mohl již nastat, pro lidské síly, jež surovinu zpracovaly v hotový výrobek. Kdyby majetek byl býval dobře rozdělen, určitými kooperačními cechy chráněn a podporován zvykem a autonomií velkých řemeslnických korporací, ono nahromaděné bohatství, nutné pro každou novou metodu výrobní a pro každé její zdokonalení, bylo by bývalo jistě nalezeno v souhrnu malých vlastníků. Jejich kooperace, jejich malé dílce bohatství spojeny jsouce, byly by umožnily kapitalisaci, nutnou pro nové výrobní postupy, a lidé, již vlastníci, by byli, jak jeden vynález přicházel po druhém, rozmnožili úhrnné bohatství státu bez poruchy majetkové rovnováhy. Neexistuje žádný logický ani historický článek, jenž by spojoval kapitalisaci nového výrobního procesu s ideou několika málo zaměstnávajících vlastníků a davů, zaměstnaných

ne-vlastníků, pracujících za mzdu. Kdyby tak velké objevy byly našly společnost třináctého století, byly by oblažily a obohatily lidstvo. Ježto našly morálně chorý stav osmnáctého století v této zemi, ukázaly se kletbou.

Na koho mohl se nový průmysl obrátit pro kapitalisaci? Malý vlastník již skoro zmizel. Spolkový život a vzájemné závazky, které ho podporovaly a sesilovaly v jeho vlastnictví, byly rozbity na kusy ne »hospodářským rozkvětem«, nýbrž promyšlenou činností bohatého. Byl nevzdělaný, poněvadž jeho školy mu byly vzaty a poněvadž university mu byly zavřeny. Byl tím více nevzdělaný, poněvadž občanský život, který druhdy živil jeho sociální smysl a kooperační instituce, jež byly druhdy jeho obranou, zmizely. Hledali-li jste nahromadění obilí, oděvu, paliva, nezbytných pro zahájení vašeho nového průmyslu, ohlíželi-li jste se po někom, kdo by mohl dodati takové nahromaděné bohatství, nevyhnutelné pro ony důležité pokusy, museli jste se obrátit k třídě, jež byla monopolisovala valnou část výrobních prostředků v Anglii. Jenom boháči mohli vám dodat tyto potřeby.

A to nebylo vše. Když již potřeby byly tu a podnik kapitalisován, pak tou formou lidské energie, jež je nejlépe po ruce, již bylo možno

do nekonečna vydírati, jež byla slabá, nevzdělaná, zoufale nuzná, hotová pro vás vyráběti za každých podmínek a šťastna, jen když jste ji zachoval při životě, touto formou lidské energie byl již existující proletariát, jež stvořila plutokracie, když, hromadíc bohatství země po reformaci, vyloučila valnou část Angličanů z vlastnictví nástrojů, domů a půdy.

Tato bohatá třída, osvojivší si v svůj prospěch některé nové výrobní pochody, řídila se soutěží, již její lakota již byla uvedla v život. Kooperační tradice byla již mrtva. Kde mohli nalézt boháči lacinou práci? Samozřejmě v proletariátu — ne mezi zbývajícimi malými vlastníky. Která třída musela vzrůst za vlády tohoto nového bohatství? Samozřejmě zase proletariát, proletariát bez zodpovědnosti, bez možnosti zanechat něco svému potomstvu; a tou měrou, jak proletariát zvyšoval zisk kapitalisty, umožňoval mu vykupovati malého vlastníka a vhánět ho do massy proletářské.

Tímto způsobem »průmyslová revoluce«, jak se tomu říká, vzala na se hned v svých počátcích formu, jež stala se hotovou kletbou pro nešťastnou společnost, v níž rozkvetla. Bohatý, jsa již vlastníkem majetku, jímž jediné ona průmyslová změna byla živena, dědil veškeré další z ní vzešlé nahromadění nástrojů

a stále vzrůstající hotovosti. Tovární soustava, vycházející z poměru kapitalisty a proletáře, rostla v směru, jenž jí byl dán jejím vznikem. S každým novým pokrokem kapitalista staral se o proletářské melivo, jímž by sytil svůj mlýn. Všechny okolnosti této společnosti, forma, v níž byly ustanoveny zákony, jež řídily vlastnictví a zisk, závazky podílníků, poměr mezi pánem a dělníkem byly upraveny pro bezmezné rozšíření poddané, beztvárné, námezdné třídy, ovládané malou skupinou vlastníků, která nutně se stávala čím dále početně menší a bohatší a mocnější, jak právě se tato škodlivá soustava rozvíjela.

Rozpětí hospodářské oligarchie se rozšířilo všude a ne toliko v průmyslu. Velkostatkáři zrušili po zralé úvaze a úmyslně a k svému vlastnímu prospěchu společné právo na společnou půdu. Malá plutokracie, s níž se pevně spojili a s jejímiž obchodními prvky již splynuli, přizpůsobila vše k svým zájmům. Ona silná ústřední vláda, jež měla chránit stát před loupeživostí nepatrné menšiny, byla dávno ta tam. Vítězíci kapitalism ovládal veškerý mechanism zákonodárství a také školství. Ovládá je dosud, a nemáme dnes ani jediného příkladu tak zvané »sociální reformy«, jež by nebyla zřejmě (ačkoliv často podvědomě) namířena k dalšímu opevnění a posílení průmyslové

společnosti, v níž se pokládá za samozřejmé, že nepatrná menšina má býti vlastníci a valná většina má žíti za mzdu pod její vládou a že většina Angličanů smí doufat toliko v zlepšení svého osudu nařízením a kontrolou s hůry — ale ne vlastnictvím, ne svobodou.

My všichni cítíme — a ti málokterí z nás, kdo analysovali tento předmět, nejenom cítí, ale vědí, — že kapitalistická společnost, takto ponenáhlu vyvinutá od svých počátků zabráním půdy před čtyřmi sty lety, dosáhla svých mezí. Je téměř samozřejmé, že nemůže dále trvati ve formě, jež nyní po tři pokolení je známa, a je stejně samozřejmé, že nějaké rozluštění musí býti nalezeno následkem nesnesitelné a vzrůstající nestálosti, jíž otráвила naše životy. Ale dříve než budeme vyšetřovati rozřešení různě hlásaná různými myšlenkovými směry, ukáži v příštím odstavci, proč anglická kapitalistická průmyslová soustava je tak nesnesitelně vrtkavou a proč se takto jeví býti akutním problémem, jenž musí býti rozřešen pod trestem sociální smrti.*)

*) Musíme ještě podotknouti, že moderní industrialism se rozšířil z Anglie po mnohých jiných zemích. Všude má rysy, jež mu byly vtisknuty jeho anglickým původem.

Odstavec pátý.

KAPITALISTICKÝ STÁT STÁVÁ SE NESTÁLÝM TOU MĚROU, JAK SE ZDOKONALUJE.

Od historické odchylky, již jsem v posledních dvou odstavcích snažil se objasnit předmět této knihy, vracím se k všeobecnému rozboru své these a k logickému postupu, jímž může být potvrzena.

Kapitalistický stát je nestálý, ba je to vlastně údobí mezi dvěma trvalými a stálými stavy společnosti.

Abychom správně ocenili, proč tomu tak je, připomeňme si definici kapitalistického státu:

»Kapitalistickou nazýváme tu společnost, v níž vlastnictví výrobních prostředků je vyhrazeno skupině svobodných občanů, ne dosti četné, aby vytvořila celkový charakter té společnosti, zatím co ostatní občané jsou zbaveni vlastnictví výrobních prostředků a jsou proto proletáři.«

Všimněte si některých stránek takového stavu věcí. Máte soukromé vlastnictví; ale není to soukromé vlastnictví, rozdělené mezi mnohé, čímž by bylo uznáno za instituci, platnou pro společnost jako celek. Vždyť je tu veliká většina, zbavená vlastnictví, která je ale zároveň

politicky svobodna, ačkoliv hospodářsky bezmocna, vždyť, ačkoliv je to toliko důsledek z naší definice, je to přece jen nevyhnutelný důsledek, že totiž nastane za vlády kapitalismu vědomé, přímé a plánovité vykořisťování většiny svobodných občanů bez vlastnictví menšinou vlastníků. Neboť bohatství musí býti tvořeno, stát, jako celek, musí žít a vlastníci mohou stanovit takové podmínky pro nevlastníky, které to zaručí, že část bohatství, jež nemajetní vytvořili, připadne majetným.

Společnost, takto utvořená, nemůže trvat. Nemůže trvat, poněvadž je podrobena dvěma velmi povážlivým hnutím: hnutím, jichž přírost roste právě, jak společnost se stává dokonale kapitalističtější. První z těchto hnutí vzniká z rozporu mezi mravními teoriemi, na nichž stát spočívá, a sociálními fakty, jež tyto mravní teorie se pokoušejí ovládat. Druhé hnutí vzniká z nejistoty, k níž kapitalism odsuzuje valnou část společnosti, a z všeobecné úzkosti a ohroženosti, jež kapitalism ukládá všem občanům, ale zvláště té valné jejich části, již tvoří za vlády kapitalismu nemajetní svobodní.

Je nemožno říci, které z těchto dvou hnutí je vážnější. Jedno i druhé by stačilo k zničení sociálního řádu, v němž již dávno existovalo. Obě dohromady znamenají jistý jeho pád; a

není více pochybnosti o tom, že kapitalistická společnost se musí přetvořit v nějaký jiný a stálejší řád. Je předmětem těchto stránek odhaliti, jaký by asi pravděpodobně tento stálý stav mohl býti.

Řekli jsme, že trvá mravní hnutí, již nyní nesnesitelně povážlivé a s každým zdokonalením kapitalismu povážlivější.

Toto mravní hnutí pochází z rozporu mezi kapitalistickou skutečností a mravním podkladem našich zákonů a tradic.

Mravní podklad, na němž naše zákony jsou v platnost uváděny a z něhož naše konvenční formy společenské vznikly, předpokládá stát, složený ze svobodných občanů. Naše zákony chrání vlastnictví jako normální instituci, s níž všichni občané jsou spřáteleni a již všichni občané respektují. Trestají krádež jako abnormální případ jen tehda, když svobodný občan ze špatných pohnutek odcizil vlastnictví jiného bez jeho vědomí a proti jeho vůli. Trestají podvod jako jiný abnormální případ, když některý svobodný občan z nekalých pohnutek přiměje jiného, aby se něčeho zúčastnil se svým majetkem za lživých předpokladů. Ukládají smlouvu, jejímž jediným mravním podkladem je svoboda obou vyjednávajících stran a možnost obou dvou nepřistoupit — libo-li jim — k smlouvě, která jinak pak platí za zá-

vaznou. Dávají vlastníku moc odkázati poslední vůlí své vlastnictví, předpokládajíce, že toto vlastnictví a tento převod vlastnictví (obvykle na děti, výmínečně také na osobu cizí, již zůstavitel závěti stanoví) je normálním zřízením v společnosti, všeobecně spřátelené s takovýmto stavem věcí a pokládající je za část rodinného života valné většiny svých občanů. Odsuzují jednoho občana k odškodnému, když úmyslným činem způsobil škodu jinému — neboť předpokládají, že je schopen platit.

Sankce, na níž náš sociální život spočívá, je podle naší mravní teorie zákonitý trest vynutitelný soudy, a základem bezpečnosti a hmotného blahobytu našich občanů je vlastnictví statků, jež nás mají chránit od úzkosti a nám dovolit svobodu jednání mezi našimi bližními.

Přirovnejte nyní všechno toto, mravní teorii, již společnost dosud je nejistě vedena, mravní teorii, k níž kapitalismus sám se obrací o pomoc, když se naň útočí, přirovnejte, pravím, jeho formulky a jeho předpoklady se sociální skutečností takového kapitalistického státu, jakým je nyní Anglie.

Cit vlastnictví je jako instinkt zachován snad u většiny občanů; ze zkušenosti a jako skutečnost je neznám devatenácti z dvacíti. Sto forem podvodů, nutný to výsledek ne-

spoutané soutěže mezi malým počtem soutěžících a neomezené lakoty jako pohnutky, vládnoucí výrobou, není anebo nemůže býti trestáno: zákony se mohou zabývati malichernými formami zlodějských přestupků a lstivých podvodů, ale nevystačí ani na tyto. Naše právní soustava jest jen něco málo více než strojem k ochraně nečetných vlastníků proti potřebám, požadavkům a nenávisti valné většiny jejich vyděděných spoluobčanů. Ohromná většina tak zvaných »volných« smluv jsou již lvími smlouvami, úmluvami, jež jeden člověk mohl svobodně přijmout nebo zamítnout, druhý však nemohl, poněvadž mu zbývala alternativa smrti hladem.

Nejdůležitější ze všeho, základní sociální fakt našeho hnutí, důležitější než jakákoliv jistota, zaručená zákonem anebo než jakékoliv zasáhnutí státu, je to, že možnost existence se stala závislou na vůli majitelů. Může býti popřána majiteli ne-majitelům, může ale také býti odepřena. Skutečnou sankcí v naší společnosti pro zařízení, jimiž je vedena, není již trest, vyměřitelný soudem, nýbrž to, že se odpirá možnost existence nemajetným majetnými. Většina lidí se bojí více ztráty zaměstnání, než zákonného trestu a kázeň, jíž lidé jsou přidržováni k moderním formám práce v Anglii, je strach před propuštěním. Pravým pánem

dnešního Angličana není vladař ani státní úředníci ani, leda nepřímě, zákony, jeho pravým pánem je kapitalista.

Těchto hlavních pravd každý si je vědom; a každý, kdo je začne popírat, činí tak na újmu buď své poctivosti neb inteligence.

Otáže-li se někdo, proč tyto věci vyspěly v krisi tak pozdě (když kapitalism zkvétal již tak dávno), odpovíme, že Anglie, dnes nejkapitalističtější stát moderního světa, stala se jím teprve za nynějšího pokolení. Ještě za paměti současníků polovina Anglie byla zemědělskou, kde poměr mezi různými lidskými činiteli výroby byl spíše domácí než konkurenční.

Toto mravní hnutí tedy, vznikající z rozkolu mezi tím, co naše zákony a mravní předpisy předstírají a co naše společnost skutečně je, činí naši společnost krajně nestálou.

Tento duševní činitel je daleko vážnější, než úzkoprsý materialism nynějšího pokolení si dovede představit. Duševní konflikt plodí více nestálosti v státě, než kterýkoliv jiný konflikt a je to akutní duševní konflikt, konflikt v svědomí každého jedince a nevolnost v státě, když sociální skutečnost je odtržena od mravního základu svých institucí.

Druhé hnutí, jež jsme upozorovali při kapitalismu, druhý to prvek jeho nestálosti,

vzniká z faktu, že kapitalism ničí jistotu života.

Máme již dost zkušenosti, než abychom tuto palčivou otázku odkládali. Ale i bez zkušenosti mohli bychom učiniti závěr s absolutní jistotou ze samé povahy kapitalismu, že jeho hlavní následek bude zničení jistoty lidského života.

Spojte tyto dva živly: vlastnictví nepatrné menšiny a politickou svobodu vlastníků i nevlastníků. Následuje bezprostředně z této kombinace konkurenční trh, kde práce dosáhne jen takové ceny, jakou má ne jako úhrnná výrobní síla, nýbrž jako výrobní síla, která ponechá přebytek kapitalistovi. Nedosáhne vůbec žádné ceny, když dělník nemůže pracovat, dosáhne větší ceny v poměru k času, k jakému dělník je nucen, menší ceny u středního věku než u mládí, menší ceny u starého věku než u středního, žádné v případě nemoci a zoufalství.

Člověk, jenž dosáhl takového postavení, že může hromaditi bohatství (což je normální výsledek lidské práce), člověk zabezpečený majetkem dostatečné výše a trvalé formy není v svých neproduktivních dobách produktivnější než proletář, ale jeho život je v rovnováze udržován a vyrovnáván rentou a úroky právě tak jako mzdou. Dostává se mu pře-

bytkových hodnot, které jsou setrvačnickem, vyrovnávajícím protivy jeho života a přenášejícím ho přes zlé časy. S proletářem tomu tak není. Stanovisko, s něhož kapitál se dívá na lidskou bytost, jejíž práci se nabízí koupiti, přímo přetíná normální stanovisko lidské, s něhož my všichni se díváme na naše vlastní náklonnosti, povinnosti a charaktery. Člověk uvažuje o sobě, o svých vyhlídkách a o své bezpečnosti pro celý průběh své vlastní individuální existence od narození k smrti. Kapitál, kupující jeho práci (a ne člověka samého), kupuje toliko příčné řezy jeho života, doby činnosti. Pro ostatní dobu se musí starat o sebe sám; ale starati se o sebe, když nic nemáte, je umřítí hladem.

Kde nepatrná menšina má výrobní prostředky, dokonale svobodné politické poměry jsou nemožny. Dokonale kapitalistický stát nemůže existovat, ačkoliv jsme se k němu v moderní Anglii přiblížili více, než jiné šťastnější národy pokládaly za možné. V dokonale kapitalistickém státě nebylo by potravy pro nevlastníka, leč je-li skutečně zaměstnán ve výrobě, a tato absurdnost, rychle ukončíc všechny lidské životy mimo životy vlastníků, by také učinila konec stavu samému. Kdyby kapitalistické soustavě byla popřána úplná svoboda, nastala by tak značná úmrtnost smrtí

hladem, že by ve velmi krátké době zřídla práce vyschla.

Představte si, že by vydědenci byli ideálně dokonalými zbabělci a že by vlastníci nedbali jiného, než jak by nejlaciněji koupili jejich práci — a soustava by se zřítila následkem úmrtnosti dětí a nezaměstnaných a žen. Nebyl by to stát v pouhém úpadku, v jakém se již nalézá náš stát. Byl by to stát zjevně a patrně hynoucí.

V skutečnosti ovšem kapitalism nemůže postupovat až do své logické krajnosti. Dejme tomu, že by všichni občané měli zaručenou politickou svobodu (že by hrstka majitelů potravin mohla potravin svobodně poskytnout nebo odepřít, že by chudáci ze strachu před nouzí směli přijmout jakékoliv podmínky práce), pak využití takovéto svobody do krajnosti by znamenalo umořiti ty nejmladší, staré, neschopné a zoufalé. Kapitalism musí zachovati na životě metodami nekapitalistickými veliké davy obyvatelstva, které by jinak zhynuly hladem; a o to kapitalism pečoval vzrůstající měrou, právě jak stával se mocnějším a mocnějším pánem anglického lidu. Alžbětin chudinský zákon na počátku, chudinský zákon z r. 1834, když již skoro polovička Anglie se octla v spárech kapitalismu, jsou toho prvotní a primitivní příklady: dnes jich je na sta.

Ačkoliv tato příčina nejistoty — faktum, že majitelé nemají vlastně žádné přímé pohnutky udržeti lidi na životě — je logicky nejzřejmější a vždy nejtrvalejší za vlády kapitalistické soustavy, je tu ještě jiná příčina, daleko bolestnější svým účinkem na společnost. Tato druhá příčina je konkurenční anarchie ve výrobě, již podmiňuje omezené vlastnictví spojené se svobodou. Uvažte, co má v zápětí sám výrobní postup, kde nástroje a půda jsou v rukou nepatrné menšiny, jejíž pohnutkou k tomu, aby donutila proletariát k výrobě, není užitečnost vytvořeného bohatství, nýbrž jejich požitek z nadhodnoty neboli »zisku«.

Kdyby byla dána úplná politická svoboda kterýmkoliv dvěma takovým majitelům nástrojů a zásob, každý z nich bude čile si hleděti svého odbytu, bude se snažit prodávat pod cenu svého konkurenta, bude vyrábět více i v době, kdy neobyčejná poptávka po jeho zboží již ochabne, a přecpe tak trh, až nastane pokles cen — atd. Jindy zase kapitalista, svobodný, osobní ředitel výroby, se přepočítá, někdy potká se s nezdarem a jeho dílo bude zastaveno. Naproti tomu množství ojedinelých, nedokonale zběhlých soutěžících jednotek může svými navzájem se potírajícími pokusy vésti toliko k nesmírným ztrátám, a tyto ztráty budou kolísat. Mnoho agentů, mnoho reklamy,

mnoho okázalosti jsou příklady těchto ztrát. Kdyby tato ztráta vynaložených sil se stala stálou, cizopasně zaměstnání, jež v život vyvolala, by se také stalo stálým. Ale svojí povahou je velmi nestálou věcí, a povolání, jež vyvolává, je tudíž nutně nejisté. Konkrétně vzato, znamená to nejistotu stavu obchodního cestujícího, reklamního agenta, asekuračního agenta a každé formy shánění a lákání, jež již konkurenční kapitalism s sebou přináší.

A tu zase, jako v případě nejistoty, způsobené věkem a nemocí, kapitalism nemůže býti hnán až do svých logických konců, a svoboda tu trpí. Soutěž je v skutečnosti dorozuměním soutěžících obmezena jen do míry, jež vystačuje, zvláště v této zemi, k zničení menšího konkurenta a děje se za tajného spolupůsobení větších konkurentů a s pomocí tajných politických sil státu.*) Slovem, kapitalism jevě se nestálým právě tak stejně vlastníkům jako nevlastníkům, směřuje k ustálenosti tím, že ztrácí svůj podstatný charakter politické svobody. Nemůžeme si přát lepšího

*) První krok k tomu, aby nějaký trust byl zřízen v této zemi, je »získat« některého z našich politiků. Trust k zavádění telefonů, uhelný trust Jižního Walesu, šťastně zmařený trust na výrobu mýdla, trust na výrobu sody, trust obchodníků s rybami, s ovocem jsou toho příklady.

důkazu neustálenosti kapitalismu jako soustavy.

Vezměte kterýkoliv z trustů, jež ovládají nyní anglický průmysl a udělaly z moderní Anglie typ, citovaný po celé pevnině, typ umělých monopolů. Kdyby byla formule kapitalismu doslovně přijata našimi soudními dvory a naší výkonnou státní mocí, kdokoliv by mohl zříditi soupeřský podnik, prodávati pod cenu těch trustů a otrásti poměrnou jistotou, jíž ve svém obvodu poskytují průmyslu.

Důvod toho, proč to nikdo neudělá, je ten, že politická svoboda není v skutečnosti chráněna soudními dvory v záležitostech obchodních. Kdyby se někdo pokusil konkurovati s některým z našich velkých anglických trustů, brzy by byl nižšími cenami ubit. Mohl by, úplně v duchu staletého evropského práva, obžalovati ty, kteří ho chtěli zničit, poháněje je před soud pro spolčení se za zločinným omezováním obchodu; ale shledal by, jak soudy i politikové je horlivě podporují.

Ale musíme stále míti na paměti, že tato združení proti volnému obchodu, která jsou charakteristickou známkou moderní Anglie, jsou sama sebou známkou přechodu z pravého kapitalistického údobí k jinému.

Za pravých podmínek kapitalismu, — za dokonalé politické svobody, — taková zdru-

žení by byla potrestána soudy podle zásluhy, vždyť jsou porušením základní nauky politické svobody. Neboť tato nauka, když dává každému právo učiniti libovolnou smlouvu s kterýmkoliv dělníkem a nabízetí výrobek za cenu, jakou uzná, zahrnuje v sobě také ochranu této svobody potrestáním jakéhokoliv tajného združení, jehož účelem by byl monopol. Není-li tato úplná svoboda více hájena, jsou-li monopoly dovoleny a hýčkány, je to proto, poněvadž nepřirozené hnutí, jemuž svoboda, spojená s omezeným vlastnictvím, dává vznik, nejistota soutěže samy a anarchie výrobních metod se konečně ukázaly nesnesitelnými.

Zdržel jsem se snad více, než bylo zapotřebí v tomto odstavci při příčinách, jež činí kapitalistický stát podstatně nestálým.

Mohl jsem ten předmět vyložit empiricky, předpokládaje, že všichni moji čtenáři již došli k přesvědčení, že osud kapitalismu je již zpečetěn, a že kapitalistický stát učinil již první krok do fáze přechodní.

Zřejmě nemáme již více té absolutní politické svobody, již kapitalism v nejvyšším stupni vyžaduje. Nejistota, v něm obsažená, spojená s rozkolem mezi naší tradiční morálkou a faktickým stavem společnosti, zavedly již takové novoty, jako je dovolení vzájemného spolčování mezi majetnými a združování ne-

majetných, jako je státní akce pro nucené pojišťování a jako jsou všechny ty reformy, předvídané nebo již provedené, jichž tendenci hodlám právě zkoumat.

Odstavec šestý.

TRVALÁ ROZŘEŠENÍ TÉTO NESTÁLOSTI.

Každý kapitalistický stát, svou povahou nestálý, bude směřovat k dosažení stálosti touto či onou metodou.

Je to již obsaženo v definici nestálé rovnováhy, že těleso, nalézající se v nestálé rovnováze, hledá stálou rovnováhu. Na příklad jechlanc, kolísající na svém vrcholu, je nestálá rovnováha; což prostě znamená, že nepatrné dotknutí jedním nebo druhým směrem jej skácí do polohy, v níž zůstane ležet. Podobně se říká, že určité chemické směsi jsou v nestálé rovnováze, když jejich součástky mají takovou vzájemnou slučivou příbuznost, že sebe menší změna může způsobit novou sloučeninu a změnit chemický stav celku. Tohoto druhu jsou třaskaviny.

Je-li kapitalistický stát v nestálé rovnováze, znamená to toliko, že hledá rovnováhu stálou, a že kapitalismus musí býti přetvořen v nějaký jiný stav, v němž by mohl zůstat.

Máme toliko tři sociální instituce, které mohou nahradit kapitalism: otroctví, socialism a vlastnictví.

Mohu si představit směsici kterýchkoliv dvou z těchto tří institucí, anebo všech tří dohromady, ale každá z nich je přesně vymezeným typem a dle povahy věci samé žádná čtvrtá instituce nemůže býti vymyšlena.

Problém se točí okolo moci nad výrobními prostředky. Kapitalism znamená, že tato moc je svěřena nepatrné menšině, zatím co všichni mají politickou svobodu. Jestli že tato abnormalita se nemůže udržet pro svou nejistotu a pro svou vlastní nesrovnalost se svým předpokládaným mravním základem, musíte přeměnit buď jeden nebo druhý ze dvou činitelů, jež se dohromady ukázaly nemožnými. Tito dva činitelé jsou: 1. Vlastnictví výrobních prostředků v rukou nepatrné menšiny. 2. Svoboda všech. Učiniti přítrž kapitalismu znamená odstraniti zadržené vlastnictví, anebo svobodu, anebo oboje.

Ale svoboda má jen jednu alternativu a to je její negace. Buď člověk je svoboděn, aby dle libosti pracoval nebo nepracoval, anebo je podroben zákonnému donucení k práci, podporovanému výkonnou mocí státu. V prvním případě je svobodný, v druhém je v pravém toho slova smyslu otrokem. Pokud se jedná

jen o tohoto činitele svobody, nemůžeme se rozhodnouti pro tu neb onu změnu, nýbrž zbývá nám toliko jedna možnost, t. j. zavedení otroctví místo svobody. Takovéto rozřešení, přímé, bezprostřední a vědomé znovuzavedení otroctví by provedlo skutečné odstranění problémů, jichž skýtá kapitalism. Zaručilo by proveditelnými nařízeními hmotný dostatek a bezpečí nemajetných. Toto rozřešení, jak ukáží, je pravděpodobný cíl, k němuž se naše společnost skutečně blíží. Ale pro jeho bezprostřední a vědomé přijetí je tu nicméně jedna překážka.

Zachovalá křesťanská tradice naší civilisace dohání lidi k tomu, aby zamítli přímé a vědomé zavedení otroctví jako rozřešení problému kapitalismu. Žádný reformátor ho nebude hájit; žádný prorok se neodváží pokládati je za dosud dovolené. Všechny teorie o reformě společnosti budou se snažit, aby se především nedotýkaly svobody, jako jednoho z prvků, jež jsou příčinou kapitalismu, budou se však starat o nějakou změnu vlastnictví.*)

Abyste mohli napravit zla kapitalismu, napravující toliko jeden z jeho činitelů, špatné

Slovem »vlastnictví« se zde míní ovšem vlastnictví výrobních prostředků.

rozdělení majetku, k tomu jsou vám otevřeny toliko dvě cesty.

Trápí-li vás, že vlastnictví je vyhrazeno toliko nepatrné menšině, můžete změnit tohoto činitele buď tím, že dáte vlastnictví mnohým, anebo nikomu. Není třetí cesty.

V skutečnosti nesvěřiti vlastnictví »nikomu«, znamená svěřiti je ve formě trustu státním úředníkům. Pravíte-li, že zla, vznikající z kapitalismu, jsou zaviněna samou institucí vlastnictví, a ne vyvlastněním mnohých nepatrnou menšinou, pak musíte vzít vlastnictví výrobních prostředků z rukou jednotlivé a soukromé vrstvy společnosti: ale někdo musí přece kontrolovat výrobní prostředky, nebo bychom neměli co jíst. Tak že v praxi tato nauka znamená, že výrobní prostředky budou spravovat státní úředníci. Zda tito státní úředníci sami jsou kontrolováni státem, nebo ne, nemá co dělat s tímto rozřešením po jeho stránce hospodářské. Nejdůležitější je, že jediná alternativa soukromého vlastnictví je vlastnictví veřejné. Někdo musí dohlížet k orbě a kontrolovat pluhu, jinak by se neoralo.

Je stejně zřejmé, že, nepokládáte-li majetek sám o sobě za zlo, nýbrž toliko malý počet jeho vlastníků, vaším lékem bude zvýšit počet těchto vlastníků.

Když jsme si toto uvědomili, můžeme v krátkosti říci, že společnost, jako je naše, majíc odpor k slovu »otroctví« a střežíc se přímého a vědomého znovuzavedení otrockého stavu, nutně bude uvažovat o reformě špatně rozděleného vlastnictví podle jednoho z dvou vzorců. První je negace soukromého vlastnictví a zavedení kolektivismu; t. j. správy výrobních prostředků státními úředníky. Druhý je důkladnější rozdělení majetku, tak až by to dalo určitý charakteristický ráz celému státu a až by svobodní občané byli pravidelně také vlastníky kapitálu nebo půdy, nebo obou.

První vzorec nazýváme socialismem nebo kolektivistickým státem; druhý nazýváme vlastnickým nebo podílným státem.

Když jsme si toto tak dalece objasnili, chci v příštím odstavci ukázat, proč druhý vzorec, obsahující nové rozdělení majetku, je zamítnut jako neproveditelný naší existující kapitalistickou společností a proč vzorec, navrhovaný reformátory je vzorec první, stát kolektivistický.

Ukáži dále, že při svém prvním kroku každá kolektivistická reforma se nutně odchyluje od vytčeného směru a vyvíjí něco nového a odlišného od toho, co zamýšlela: společnost, v níž vlastníci zůstávají nečetnými

Socialism se zdá nejsnazším vysvobozením. 91
a v níž proletářské davy zaplatí bezpečnost otroctvím.

Vyjádril jsem se jasně?

Ne-li, zopakuji po třetí co nejkratčeji formuli, jež jest jádrem celé mé these.

Kapitalistický stát dává vznik kolektivistické teorii, která jsouc prováděna plodí cosi úplně rozdílného od kolektivismu; otrocký stát.

Odstavec sedmý.

SOCIALISM SE ZDÁ NEJSNAZŠÍM VYSVOBOZENÍM Z KAPITALISTICKÉ SVÍZELE.

Právím, že, sleduje-li se čára nejmenšího odporu, kapitalistický stát se přemění v stát otrocký.

Míním ukázat, že je to tím, že kolektivistické řešení kapitalistického státu je snazší než podílné, ale že přece již ze samého pokusu zavést kolektivism nevzniká kolektivism, nýbrž otroctví mnohých a upevnění málokterých v jejich dosavadních výsadách, a to je právě stát otrocký.

Lidé, jimž instituce otroctví je odporná, navrhuji jako lék proti kapitalismu jednu z dvou reforem.

Buď by chtěli rozdělití vlastnictví co nejvíce občanům, přidělujíce půdu a kapitál tak, aby rozhodující počet rodin v státě držel výrobní prostředky, anebo by chtěli svěřiti výrobní prostředky státním úředníkům, aby byly v bezpečí na prospěch všech.

První pokus snaží se zavéstí stát podílný. Druhý pokus snaží se zavéstí stát kolektivistický.

První směr podporují konservativci a přívrženci tradice. Jsou to lidé, kteří mají v úctě a chtěli by podle možnosti zachrániti staré formy křesťanského života Evropy. Vědí, že majetek byl takto rozdělen v státě za nejšťastnějších dob naší historie, vědí také, že tam, kde je dosud patřičně rozdělen, jsou zdravější a pokojnější sociální poměry, než kdekoliv jinde. Celkem ti, kteří by chtěli znovu zavéstí, kdyby bylo možno, podílný stát namísto kapitalistického a užiti ho jako léku proti nepravostem a nepokojům, vyplývajícím z kapitalismu, vycházejí ze sociální skutečnosti, a jejich ideálem je stav společnosti, jenž se zkušeností jako stálý a dobrý osvědčil. Jsou pak také praktičtější v tom směru, že věnují větší pozornost než kolektivisté (zvaní též socialisty) poměrům, jež existují anebo fakticky existovaly. Jsou však méně praktičtí v jiném směru (jak uvidíme hned),

že totiž nechápou, že nezdravý stav společnosti se tak snadno nepodvolí reakci, již navrhuji.

Kolektivisté naopak navrhuji svěřiti půdu a kapitál státním úředníkům, předpokládajíce, že tito je budou spolehlivě spravovat v prospěch státu. Navrhují stav věcí dosud neexistující, jejich ideál není vyzkoušen zkušeností a nenalezneme jeho stop ani mezi žijícím lidstvem ani v historii. V tomto tedy směru jsou kolektivisté méně praktičtí než konservativci. Jejich ideál nelze nalézt v žádném minulém, známém a dosvědčeném údobí naší společnosti. Nemůžeme zkoušet socialism v jeho činném chodu, ani nemůžeme říci (jako to můžeme říci o dobře rozděleném majetku): »Za těch a těch okolností, v té a té době evropské historie, kolektivism byl zaveden a způsobil i stálost i štěstí společnosti.«

V tomto tedy směru je kolektivist daleko méně praktický než reformátor, který požaduje dobře rozdělený majetek.

V jiném směru je zase tento socialista praktičtější, než onen druhý typ reformátora, poněvadž chorobný stav, do něhož jsme upadli, bude patrně poddajnější jeho léku než reakci směrem k patřičně rozdělenému majetku.

Na příklad výkup nějakého velikého soukromého podniku (dráhy nebo přístavu) státem, další jeho správa úředníky, státem placenými,

a přiřknutí jeho výnosu veřejnému prospěchu, je věc, nám dnes velmi běžná a napohled snadno proveditelná. Jednotlivé příklady takového převodu vodáren, plynového zařízení, tramvaje ze základu kapitalistického na kolektivistický, jsou obvyklé, a změna neuvede ve zmatek nic podstatného v naší společnosti. Když město koupí soukromý podnik pro dodávání vody nebo soukromou tramvaj a čistý výnos připadá pak obci, převod tento nezpůsobí žádných citelných nesnází, neruší života soukromého občana a zdá se naprosto normálním společnosti, v níž k němu došlo.

Naopak pokus, získati velký počet podílníků pro takové podniky a nahradit jimi původní nečetné kapitalistické vlastníky, by se ukázal rozvláčným a každou chvíli by nastala opozice, rušivá a nepohodlná, a celému podniku by hrozilo nebezpečí, že bude zase prodán několika málo kapitalistům.

Zkrátka ten, kdo chce rozdělití vlastnictví mezi co možná nejvíce občanů, jde proti proudu naší kapitalistické společnosti, zatím co ten, kdo chce zavést socialism, — t. j. kolektivism, — jde po proudu. První je jako lékař, který by řekl člověku, jehož údy jsou částečně seslabeny necvikem: »Dělejte to a to, konejte taková a taková cvičení a dosáhnete toho, aby Vám Vaše údy zase sloužily.« Druhý je jako lékař,

který by řekl: »Takhle nemůžete pokračovat. Vaše údy jsou zeslabeny necvikem. Vaše pokusy vésti si tak, jako kdybyste byl zdrav, jsou marny a trapny. Uděláte lépe, odhodláte-li se, dáti se vozit, jak toho vaše choroba vyžaduje.« Lékař je reformátor, pacient je proletariát.

Není úkolem této knihy ukázat, jak a s jakými obtížemi stav dobře rozděleného majetku by mohl býti obnoven a jak by mohl nahraditi (právě v Anglii) kapitalism, jenž není nyní již ani stálý ani snesitelný, ale k vůli porovnání a abych zdůraznil svůj argument, ukáži, dříve než upozorním nato, jak kolektivistická nevědomky pracuje pro otrocký stát, na nesnáze, doprovázející rozřešení podílné a proč tudíž rozřešení kolektivistické se daleko spíše zamlouvá lidem z režimu kapitalistického.

Chci-li nahradit velkým počtem malých vlastníků malý počet velkých v kterémkoliv jednotlivém podniku, jak si při tom budu počínat?

Mohl bych směle konfiskovat a rázně znovu rozdělovat. Ale podle čeho bych volil nové vlastníky? I když předpokládáme, že již tu bylo nějaké měřítko, jímž by mohla býti zaručena spravedlivost nového rozdělení, jak bych se vystřídal nesmírných a nesčetných jednotlivých nespravedlivostí, jež by se družily k všeobecnému novému rozdělení. Říci »nikdo nesmí

být vlastníkem» a konfiskovat je jednoduché, ale říci »všichni musí být vlastníky« a stejně přidělovat je něco jiného. Čin tohoto druhu by uvedl v takový zmatek celou soustavu hospodářských vztahů, že by zároveň uvrhl do záhuby celé státní těleso a poškodil zvlášť menší zájmy nepřímým zasažením. Společnosti, jako je naše, by snad katastrofa, přivoděná z venčí, nepřímo prospěla, umožňujíc takové nové rozdělení. Ale nikdo nedovede, drže se v mezích státu samého, vyvolati takovou katastrofu, aniž by neprohrál to, oč mu vlastně šlo.

I když postupuji pomaleji a rozumněji a zařizuji hospodářský život společnosti tak, aby v něm malé vlastnictví ponenáhlu vznikalo, vizte jen, jaký odpor setrvačnosti a zvyku mám překonati v kapitalistické společnosti.

Chci-li prospěti malým úsporám na útraty velkých, musím zvrátit celé zařízení, dle něhož je dnes vyplácen úrok z vkladů. Je daleko snazší uspořit 100 liber sterlingů z 1000 liber sterlingů důchodu, než ušetřiti 10 liber sterlingů ze 100 liber sterlingů důchodu. Je nekonečně snazší ušetřit 10 liber sterlingů ze 100 liber sterlingů důchodu, než 5 liber sterlingů z 50 liber sterlingů důchodu. Vybudovat malý majetek spořivostí, když již dav upadl do proletářského stavu, je nemožno, pokud nebudete dobře podporovati malé úspory, poskytující jim od-

měny, již by nikdy nedosáhly v soustavě konkurenční a učiníte-li to, pak celé rozsáhlé zřízení úvěrní nutně bude zvráceno. Sledujte trestní politiku vůči velkým podnikům o málo vlastnících, ukládejte těžké daně velkým akciovým blokům a podporujte malé držitele v poměru k malosti jejich držby : tu vám zase bude působit obtíže převlná většina těch, kteří nemají ani nejmenších podílů.

Mohli bychom uvést nekonečné množství takových překážek, ale nejsilnější překážkou proti rozdělení vlastnictví v společnosti již prodchlé kapitalistickými způsoby myšlení zůstává odpor morální. Budou lidé žádostivi majetku? Budou úředníci, správci a zákonodárci s to, aby otráslí mocí boháčů, jež za vlády kapitalismu se zdála zcela normální? Vezmu-li na příklad podniky některého z našich velkých trustů, koupím je za státní peníze, rozdám je jejich vlastním dělníkům, zda mohu spolehat na nějakou kapitalistickou tradici mezi nimi, jež by zabránila tomu, aby nepromarnili svého nového bohatství? Bude mi možno nalézt mezi nimi snad nějaké zbytky kooperačního pudu? Podaří se mi získat dozorce a organizátory, kteří by brali skupinu chudásů vážně anebo jim sloužili, jakoby sloužili boháčům? Není psychologie kapitalistické společnosti dvojí: psychologie proletářů, kteří myslí ne v pojmech vlastnictví, nýbrž »zaměstnanosti«,

a psychologie těch nečetných vlastníků, kteří jediní jsou zasvěceni do administrativy?

Dotkl jsem se jen krátce a povrchně těchto nesnází, poněvadž nepotřebují ani důkladnějšího rozboru. Ačkoliv je zřejmé, že s dostatečnou vůlí a dostatečnou sociální životností vlastnictví by mohlo být obnoveno, je také zřejmé, že všechny pokusy je obnovit se zdají v takové kapitalistické společnosti, jako je naše, fantastickými, pochybnými, nesrovnatelnými s ostatními okolnostmi sociálními, z čehož si vysvětlujeme obtíže, jaké každý takový pokus by musel překonat. Je to, jako kdybychom doporučovali pružnost starci.

Na druhé straně kolektivistický experiment je zcela po chuti (aspoň na oko) kapitalistické společnosti, již se nabízí nahraditi. Postupuje v existujících mezích kapitalismu, myslí v pojmech, kapitalismu běžných, lichotí právě těm choutkám, jež kapitalism vyvolal, a sesměšňuje jako fantastické a bezhlavé právě ty věci v společnosti, jichž památku kapitalism ubil ze strachu před jejich škodlivostí.

Jak pravdivé je toto všechno, tomu nejlépe nasvědčuje to, že umírněnější kolektivisté mluví často o »kapitalistickém údobí« společnosti jako nutné podmínce »údobí kolektivistického.« Trust nebo monopol je vítán, poněvadž »umožňuje přechod od soukromého vlastnictví k stát-

nímu«. Kolektivism slibuje zaměstnanost velkým davům, které si výrobu představují toliko ve formě zaměstnanosti. Slíbuj dělníkům existenční bezstarostnost, jaké již velké a dobře organisované průmyslové kapitalistické těleso (jako některá z našich drah) může poskytnouti soustavou pensí, pravidelného povyšování a t. d., valně zvýšenou tím faktem, že to je stát a ne pouhá jeho součástka, který ji tentokrát zaručuje. Kolektivism chce spravovati, chce platit mzdu, chce povyšovat, dávat do pense, chce ukládat pokuty i vše ostatní — zrovna tak, jak to dělá kapitalistický stát dnes. Proletář, předložíte-li mu obraz kolektivistického (socialistického) státu, nepostřehne na něm nic, než určitá zlepšení svého nynějšího postavení. Kdyby naše dvě velká průmyslová odvětví, těžba uhlí a dráhy, byla zítra postátněna, jejich organisované armády dělníků by asi sotva pocítily jiné změny než trochu zvýšenou existenční jistotu a velmi nepatrně zvětšenou mzdu.

Celé schema kolektivismu, pokud se týče proletariátu v kapitalistickém státě, nepřináší vůbec nic nového, ale slíbuj zvýšení mzdy a značné uklidnění mysli.

Oné nepatrné menšině kapitalistické společnosti, jež drží výrobní prostředky, se ovšem kolektivism bude jevit nepřítelem, ale i tak,

je to nepřítel, kterému rozumí a s nímž dovede vyjednávat v řeči, srozumitelné oběma. Kdyby na příklad stát navrhl převzítí některý trust, vyplácející nyní čtyři procenta, a kdyby věřil, že pod státní správou bude vyplácet 5 procent, pak převod tento se děje formou, kapitalismu naprosto běžnou; stát není nespravedlivějším k převzatým kapitalistům, než byl p. Yerkes k podzemní dráze. A zase stát, mající větší úvěr a delší věk, může (zdálo by se*) »vykoupit«^{*)} kterýkoliv existující kapitalistický podnik za příznivých podmínek. A také kázeň, již stát by chtěl vnutit své předpisy zaměstnanému proletariátu, by byla táž, již udržuje dnes kapitalista pro své zájmy.

V celém návrhu, podle něhož se má proměnit kapitalistický stát v kolektivistický, není reakčního kroku, ani logického pochodu, s nímž by kapitalistická společnost nebyla spřátelena, ani tu netřeba dovolávat se některého pudu, buď zbabělosti, hrabivosti, netečnosti, nebo zmechanisování výroby, s nimiž by kapitalistický stát nebyl dobře spřátelen.

Kdyby ale moderní kapitalistická Anglie byla nějakým kouzlem proměněna v stát malých vlastníků, všichni bychom trpěli ohromným převratem. Žasli bychom nad nestydatostí chu-

*) Že to je illuse, pokusím se ukázat později.

dřasa, nad leností spokojeného, nad neobvyklou nestejností úloh, nad odbojnými, silnými osobnostmi, zřejmými na všech stranách. Ale kdyby moderní kapitalistická Anglie mohla býti pěkně pomalu, tak, aby každý znovu uspořádal své osobní zájmy, proměněna v stát kolektivistický, nepochybnou změnu ke konci tohoto přechodu by skoro nikdo nepozoroval a přechod sám by snad ani nenarazil na zřejmé překážky. Nezabezpečená a beznadějná třída dělníků, nalézající se pod úrovní pravidelně placených, by zmizela v izolovaných pracovnách: sotva bychom jich pohřešovali. Mnohé důchody, vynášející dnes velké daně státu, by byly nahrazeny důchody, právě tak značnými nebo značnějšími, vynášejícími tytéž daně a majícími toliko novější jméno »platů«. Třída malých živnostníků by částečně zmizela v státní soustavě platové, částečně by byla za jisté důchody pověřena svým bývalým zaměstnáním drobného prodeje a zbylí malí vlastníci člunů, hospodářství, ba i strojů by snad poznali nový stav věcí, jehož se dožili, toliko podle častějších protivných dohledů a obtížných, malicherných daní; a na oboje jsou již dosti zvyklí.

Tento obraz přirozeného přechodu z kapitalismu do kolektivismu zdá se tak očividný, že mnozí kolektivisté právě uplynulé generace věřili, že nic jiného nestojí mezi nimi a usku-

tečněním jejich ideálu, než nevědomost lidstva. Zdálo se jim, že k uskutečnění tohoto převratu je třeba toliko jej trpělivě a soustavně prodjednat a vysvětlit.

Mluvím o »generaci právě uplynulé«. Dnes onen prostý a povrchní úsudek bolestně selhává. Nejupřímnější a nejpoctivější z kolektivistů musí připustit, že praktický důsledek jejich propagandy není vůbec žádným přiblížením se ke kolektivistickému státu, nýbrž k něčemu naprosto jinému. Je čím dále tím více patrné, že s každou novou reformou — i s reformami jednotlivými socialisty obecně podporovanými a z neporozumění všemi socialisty velebenými — jiný stát se čím dále tím jasněji vynořuje. Stává se stále jistším, že zamýšlená proměna kapitalismu v kolektivism nevede vůbec ke kolektivismu, nýbrž k něčemu třetímu, o čemž se kolektivistům ani kapitalistům nikdy nezdálo; a tato třetí věc je stát otrocký: stát, v němž převlná většina lidí má býti nucena zákonem k práci v prospěch menšiny, ale v odměnu za tuto nucenou práci bude se těšit zajištěné existenci, které jí starý kapitalism nedovedl poskytnouti.

Proč byl zdánlivě prostý a přímý postup kolektivistické reformy sveden na tak neočekávané scestí? A kterými novými zákony a institucemi ukazuje moderní Anglie zvlášť a průmyslová

společnost vůbec, že tato nová forma státu již nastala?

Na tyto dvě otázky chci se pokusit odpovédět v dvou závěrečných odstavcích této knihy.

Odstavec osmý.

REFORMÁTOŘI I TI, JICHŽ REFORMA SE TÝČE, STEJNĚ PŘIPRAVUJÍ PŮDU PRO OTROCKÝ STÁT.

Zamýšlím v tomto odstavci ukázat, jak tři zájmy, jež dohromady vysvětlují skoro celé hnutí, mající za cíl sociální změnu v moderní Anglii, nutně směřují k otrockému státu.

Z těchto tří zájmů první dva představují reformátoři, třetí lid, jenž má býti reformován.

Tyto tři zájmy jsou: 1. zájem socialisty, který je teoretickým reformátorem, bojujícím podle čáry nejmenšího odporu; 2. zájem »praktika«, jenž jako »praktický« reformátor pracuje toliko v mezích své krátkozrakosti a proto má dnes silný vliv; 3. velké proletářské davy, jichž se změna týče a jimž má býti uložena. Nač nejspíše by přistoupily, jak budou reagovat na nové instituce, to je to nejdůležitější v celém hnutí, neboť ony jsou právě materiálem, s nímž a na němž dílo má býti provedeno.

1. O socialistickém reformátorovi:

Tvrdím, že lidé, pokoušejíce se zavést kolektivism čili socialism jako lék proti zlořádům kapitalistického státu, připravují půdu ne pro stát kolektivistický, nýbrž pro stát otrocký.

Socialistické hnutí, první z tří činitelů v tomto směru, skládá se z lidí dvojího druhu:

a) Jsou socialisté, kteří pokládají státní vlastnictví výrobních prostředků (a z toho následující státem vynucenou práci všech občanů) za jediné proveditelné rozřešení našich moderních sociálních zlořádů. b) Jsou pak ještě jiní socialisté, kteří zbožňují kolektivistický ideál sám o sobě, kteří jej sledují ne proto, že je zrušením moderního kapitalismu, nýbrž proto, že to je uspořádaný a pravidelný útvar společnosti, jenž se jim zamlouvá sám sebou. Dávají přednost ideálnímu státu, v němž půda a kapitál by byly v rukou státních úředníků, kteří by dohlíželi na ostatní lidi a tak je chránili před následky jejich neřestí, nevědomosti a hlouposti.

Tyto dva typy jsou dokonale odlišné, v mnohé příčině protichůdné a tvoří dohromady celé hnutí socialistické.

Představte si nyní jedny nebo druhé z těchto dvojích socialistů, kterak rozhodují o existujícím státu kapitalistů a pokoušejí se jej pře-

měnit. Kterou čarou nejmenšího odporu budou se řídit?

a) První typ začne tím, že bude chtít vyvlastnit výrobní prostředky z rukou jejich nynějších vlastníků a odevzdat je státu. Počkejte ale chvíli. Tomuto požadavku lze velmi těžko vyhovět. Nynější vlastníci mohou se bránit proti konfiskaci kamennou morální hradbou. Touto hradbou je, jak tomu většina lidí říká, morální základ vlastnictví (instinktivní mínění, že vlastnictví je právo), anebo alespoň, jak všichni lidé by asi připustili, hluboko zakořeněná tradice. A pak mají ještě za sebou nekončnou složitost moderního vlastnictví.

Vezměme velmi jednoduchý případ. Nařídte, že všechny občanské pozemky, ohrazené od r. 1760, mají připadnouti státu. Je to případ velmi prostý a ospravedlnitelný. Ale uvažte jenom, kolik malých svobodných statků, kolik milionů závazků a zisků, kolik tisíc výměn, kolik nákupů ze skrovných úspor takové opatření by zničilo. Dovedeme si to představit, neboť v morální sféře společnost si může natropit, co chce. Ale rozbilo by to dvacetkrát tolik bohatství, než představují ony pozemky, a zničilo by to úplně zabezpečený úvěr našeho státu. Jedním slovem, v běžném slova smyslu je to nemožné. Proto váš nejlepší typ socialistického reformátora obrací se k prostředku,

o kterém se tu toliko zmíním — musí býti pro svou základní důležitost důkladně probrán později — k prostředku »vykoupení« nynějšiho vlastníka. — Stačí, řekneme-li při této příležitosti, že »výkup« bez vyvlastnění se zakládá na hospodářském omylu. To dokáží na svém místě. Prozatím jej předpokládám a přistupuji k ostatnímu dílu našeho reformátora.

On tedy nezabavuje, toliko vykupuje (anebo pokouší se »vykupovat«) některé odvětví výrobních prostředků.

Ale tato akce nesplňuje nikterak jeho přání. Vydal se vlastně do boje, aby odstranil, co pokládá za velké, přímé zlořády kapitalistické společnosti. Vydal se do boje, aby vyléčil chudobu, již kapitalism způsobuje ve velkých rozměrech a mučivou nejistotu, již uvaluje na všechny lidi. Dal se do boje, aby nahradil kapitalistickou společnost společností, v níž by všichni lidé byli dobře živeni, šaceni, ubytováni a v níž by nežili stále ohrožení nedostatkem bytu, obleku a stravy.

To se zajisté nechá provést bez konfiskace.

Tento reformátor právem myslí, že vlastnictví výrobních prostředků v rukou nepatrné menšiny způsobilo zlořády, jež vzbuzují jeho nevoli a útrpnost. Tyto zlořády byly však způsobeny toliko sloučením omezeného vlastnictví s všeobecnou svobodou. Toto sloučení je právě

vysvětlením kapitalistického státu. Je ovšem nesnadno vyvlastnit vlastníky. Není daleko tak nesnadno (jak uvidíme opět, až budeme pojednávat o davech, jichž tyto změny se především týkají) přizpůsobiti činitele svobody.

Můžete říci kapitalistovi: »Chci vás vyvlastnit, prozatím ale rozhodně žádám, aby vaši zaměstnanci mohli snesitelně žítí.« Kapitalista odpoví: »Odmítám vyvlastnění, ostatně vyvlastnit mě není bez katastrofy možné. Chcete-li však vymezit poměr mezi mými zaměstnanci a mnou samým, chci na se vzítí zvláštní zodpovědnost, k níž jsem vázán svým postavením. Podrobte proletáře jako proletáře a poněvadž je proletářem, speciálním zákonům. Uložte mně, kapitalistovi, jako kapitalistovi a poněvadž jsem kapitalistou, speciální obrácené závazky při platnosti oněch zákonů. Budu věrně dbát toho, aby ty zákony byly dodržovány, přinutím své zaměstnance, aby jich poslouchali a vezmu na sebe novou úlohu, státem mi uloženou. Ba půjdu dále a řeknu vám, že takové nové zařízení učiní mé zisky snad ještě většími a rozhodně jistějšími.«

Tento idealistický sociální reformátor nalézá cestu pro proud svých požadavků upravenou. Co se týče jedné části těchto požadavků, konfiskace, tu je cesta zakázaná a zahrazená, co se týče druhé jejich části, zabezpečení hmot-

ných poměrů pro proletariát, té jsou brány otevřeny. Půl řeky je zahrazeno pevnou hrází, ale je tu stavidlo a to může býti vytaženo. Jakmile bude jednou vytaženo, celá síla proudu může se hnáti uvolněným otvorem, tu si prorazí a prohloubí své koryto, tu si hlavní proud navykne téci.

Metaforu stranou, všechny ty socialistické požadavky, jež jsou smířitelný s otrockým státem, mohou jistě býti uskutečněny. První kroky jsou již vykonány. Jsou takové povahy, že na nich může býti založen další postup v témž směru a tak celý kapitalistický stát může býti snadno a rychle předělán na stát otrocký, uspokojuje ve své proměně neodkladnější nároky a nalehavější pohledávky sociálního reformátora, jehož konečným cílem může býti státní vlastnictví kapitálu a půdy, ale jehož hnací silou je palčivá útrpnost s chudobou a nejistotou davů.

Až přeměna bude dokonána, nezbude ani důvodu, ani přání, ani nutnosti státního vlastnictví. Reformátor ho požadoval toliko, aby dosáhl jistoty a dostatku prostředků k živobytí: jeho přání bylo vyhověno.

Tu jsou dostatek a jistota prostředků k živobytí dosaženy jinou a pohodlnější metodou, harmonickou s kapitalismem a vyrů-

stající z kapitalistického údobí, bezprostředně ji předcházejícího: není třeba jíti dále.

Tímto způsobem socialista, jehož pohnutkou je lidské dobro a ne pouhé společenské ústrojí, je odlákán přes svou vlastní vůli od kolektivistického ideálu k společnosti, v níž majitelé zůstanou majiteli, vydědělci vydědělci, kde masy budou stále pracovat v prospěch menšiny a v níž tato menšina bude stále mít nadhodnotu práce, kde ale speciální zla nejistoty a nedostatku prostředků k živobytí, z valné části plody to svobody, budou odstraněny obětováním svobody.

Na konci tohoto procesu budete míti dva druhy lidí, vlastníky hospodářsky svobodné, kontrolující v klidu a bezpečí hospodářsky nesvobodné ne-vlastníky. Ale to je právě otrocký stát.

b) O druhém typu socialistického reformátora můžeme pojednat kratěji. V něm vykořisťování jednoho člověka druhým neprobouzí žádného rozhořčení. Není schopen rozhořčení ani jakékoliv jiné vášně. Soupisy, statistiky, přesný plán, jak zařídit život — to uspokojuje jeho morální požadavky. Jemu je hlavní věcí, aby člověk byl dobře řízen, tak jako stroj je řízen.

Takovému člověku se kolektivistický ideál zvlášť dobře zamlouvá.

Je svrchovaně uspořádaný. Všechna ta lidská a organická spletnost, jež je charakteristickou pro každou živoucí společnost, uráží ho svou nekonečnou rozmanitostí. Je znepokojován věcmi mnohonásobnými, a vyhlídka na rozsáhlou byrokracii, již celý život má býti inventárně sepsán a předepsán podle určitých jednoduchých návrhů, vznikajících ze souřadné činnosti veřejných úředníků a kontrolovaných mocnými přednosty oddělení, uspokojuje úplně jeho slabý žaludek.

Nuže, tento člověk by nejraději začal se státním vlastnictvím kapitálu a půdy, aby na tomto základě vybudoval přesný plán, jenž se zamlouvá jeho osobní letoře. (Nemusíme ani připomínat, že v své visi budoucí společnosti sám sebe si představuje při nejmenším jako šéfa oddělení, možná že i jako hlavu státu — ale to jen mimochodem.) Kdežto by rád začal s kolektivistickým plánem, již hoto-vým, v praxi shledává, že to nejde jen tak. Právě tak jako horlivější socialista, i on by rád konfiskoval; a je-li tato akce velmi nesnadná člověku, souženému pohledem na lidská bez-právi, oč nesnadnější to bude člověku, jenž není hnán žádným tak silným motivem, nýbrž veden toliko mechanickou zálibou pro pořádek.

Nedovede konfiskovat, ba ani začít kon-

fiskovat. Nanejvíce bude »vykupovat« kapitalistu.

Ale i v případě tohoto humánnějšího socialismu je »vykupování«, jak ukáží na svém místě, systémem, jež nelze všeobecně provést.

Ale všechny ony ostatní požadavky, jež mu leží více na srdci než socialisace výrobních prostředku — vytabulkování, — vytabulkovat vše, zavést podrobnou správu nad lidmi, vřadit mnohostranné snahy pod jednu formuli, vyloučit všechnu možnost odporu proti nadřízenému úřadu, to vše jest dosažitelné ihned bez poruchy trvajících stavu společnosti. To vše může býti dosaženo bez vyvlastnění nečetných majitelů. Je třeba jen zabezpečit registrování proletariátu; jakmile se tak stane, ani proletáři, volně užívající své svobody, ani zaměstnavatel, těše se rovněž úplné svobodě — nezpůsobí nejistoty a nedostatku prostředků, potřebných k živobytí — a to našemu socialistovi stačí. Nechť se vydají zákony, jež by ukládaly majetné třídě starost o čistý byt, čistý oděv, dobrou stravu a zotavení proletariátu a nechť proletariát sám dohlíží na vykonávání těchto zákonů a pokutuje jejich nedodržení, a vše, co našemu socialistovi dělá starosti, bude splněno.

Takovémuto socialistovi se nezdá, že by směřoval k státu otrockému, bude pokládat

takovýto stav věcí spíše za přijatelnou alternativu svého kolektivistického ideálu. A již větší část těch reformátorů, kteří ještě před nedávnem nazývali se »socialisty«, se dnes méně věnuje plánům socialisace kapitálu a půdy, než nesčetným aktuálním návrhům, z nichž některé se již staly zákony, jak spořádati, uvést v chod, nacvičiti proletariát, aniž by se při tom zavadilo o vlastnické výsady nečetné třídy kapitalistické.

Tak zvaný »socialista« tohoto typu nedospěl k otrockému státu tím, že by se byl snad přepočtl. Přivlastnil si jej, vítá jeho zrození, předvídá svou moc nad jeho budoucností.

Tolik o právě minulé generaci v socialistickém hnutí, jež navrhovala přetvořiti naši kapitalistickou společnost v společnost, kde stát by byl universálním vlastníkem a všichni lidé stejně hospodářsky svobodní nebo nesvobodní pod jeho poručnictvím. Dnes jejich ideál již selhal a z dvou pohnutek, jež dodávaly jejich úsilí energii, jedna se spřátelila sice nerada, za to ale druhá lehce s příchodem společnosti, která není vůbec socialistickou, nýbrž otrockou.

2. O praktickém reformátoru:

Máme ještě jiný typ reformátora, jenž se honosí tím, že není socialistou a jenž má

dnes největší váhu. A ten také pracuje pro otrocký stát. Tímto druhým činitelem změny je »praktik«; a tento bloud, poněvadž se vyskytuje v tak značném počtu a poněvadž jeho vliv v zákonodárství je tak rozhodující, musí býti pečlivě prozkoumán.

Náš »praktik« praví: »Ať cokoliv, vy, teoretikové a doktrináři, hájíte vzhledem k tomuto návrhu (jež já zastávám), byť i urážel některé vaše abstraktní dogma, v praxi, musíte připustit, se osvědčuje. Kdybyste měli praktické zkušenosti o bídě Jonesovy rodiny anebo byli prakticky činní v Pudsey, byli byste poznali, že praktik,« atd.

Není nesnadno poznati, že praktik v sociální reformě zůstává přesně toutéž nerozumnou bytostí, jako praktik v každém jiném oboru lidské činnosti a že tu trpí týmiž dvojími neschopnostmi, jako kdekoliv jinde; tyto dvojí neschopnosti jsou předně nezpůsobilost vymeziti své vlastní základní zásady a za druhé nezpůsobilost sledovati následky své vlastní činnosti. Obě neschopnosti pocházejí z jedné prosté a žalostné formy slabosti, z nemohoucnosti myslit.

Pomozme praktikovi a mysleme trochu za něho.

Jako sociální reformátor má ovšem (ačkoliv si toho není vědom) své zásady a dogmata,

jako všichni my ostatní, a jeho zásady a dogmata jsou přesně tytéž, jaké mají o sociální reformě lidé, jimž duševně podléhá. Dvě věci jsou mu jako slušnému občanu (jinak ovšem velmi hloupé lidské bytosti) nesnesitelný a sice nejistota a nedostatek k živobytí nutných prostředků. Když on byl činným ve vykřičené čtvrti Pudsey, nebo když honil proletářské Jonesy z bezpečného úkrytu v Toynbee Hallu, nejvíce jeho důstojnost zarážely nezaměstnanost a bída, ztělesněná to nejistota a nedostatek.

Jestliže pak socialista, který si vytknul svůj cíl buď z pouhé náklonnosti organisátorské nebo z hladu a žízně po spravedlnosti, je vlivem okolností v moderní Anglii odváděn od socialismu k státu otrockému, oč snáze, jako osel k svému palouku, bude odveden »praktik« k témuž otrockému státu? Pro ty mdlé a krátkozraké oči je okamžité rozřešení, jež otrocký stát hned při svém nástupu slibuje, tím, čím je nakloněná rovina kousku bezduché hmoty. Kousek bezduché hmoty se svalí po nakloněné rovině a praktik se skutálí od kapitalismu k otrockému státu s toutéž nezbytnou lehkostí. Jones nevydělal si dost. Dáte-li mu něco z útrpnosti, brzy to spotřebuje a nebude zase mít dost. Jones byl sedm neděl bez práce. Dáte-li mu práci v »naší ne-

organisované a zhoubné soustavě atd.«, brzy o ni přijde, jako přišel o práci předchozí. V špinavých uličkách v Pudsey, jak je praktik zná ze zkušenosti, se často nedá vůbec nic zachránit. K tomu přistupují »spousty, nadělané pitím«, a ještě osudnější je hrozný zvyk lidstva zakládat rodiny a plodit děti. Hodný náš občan pozoruje, »že v skutečnosti tací lidé nepracují, dokud je k tomu nepožene«.

Nedovede si srovnati tyto věci. Neví nic o společnosti, v níž svobodní lidé byli kdysi vlastníky, ani neví nic o kooperačních a instiktivních zařízeních na ochranu vlastnictví, jež taková společnost samovolně plodí. »Pojímá svět tak, jak jej nalézá« — a důsledek toho je, že, kdežto lidé větších schopností připouštějí s větším nebo menším odporem všeobecné zásady otrockého státu, on, praktik, upadá v přímé nadšení při každé cihle, jež se přikládá k stavbě otrockého státu. A ponehlé podkopávání svobody (ačkoliv toho on ani nechápe) jeví se mu býti tak samozřejmým lékem, že se diví doktrinářům, kteří se tomuto postupu vzpírají anebo jej podezřívají.

Bylo nutno ztratiti tolik času při tomto politováníhodném zjevu společenském, poněvadž mu dnešní poměry propůjčují tak neobyčejnou moc. Tento druh lidí těší se za našich moderních hospodářských poměrů vel-

kým výhodám. Jsou tak bohatí, jako dosud nikdy nebyli a dosud nikdy se tací občané nevěnovali tolik politice. O historii a jejích pokynech, o soustavách filosofických a náboženských, ba ani o lidské povaze samé nevědí zhola nic.

»Praktik«, ponechán sám sobě, by nedocílil otrockého státu, on by nedocílil vůbec ničeho, leda kalnou směs anarchistických záповědí, jež by nakonec vedly k vzpouře.

Nešťastnou náhodou není ponechán sám sobě. Je toliko spojencem nebo harcovníkem značnějších sil, jimž se nepokouší odporovat, a jednotlivců, schopných a dobře připravených pro dílo změny, kteří ho užívají s uznalostí ale i s pohrdáním. Kdyby nebyl tak četný v moderní Anglii a kdyby nebyl za zvláštních poměrů v kapitalistickém státě tak mocný, ani bych se o něm v tomto rozboru nezmiňoval. Můžeme se aspoň těšiti tím, že otrocký stát se svou mocnou organizací a potřebou jasných vůdčích hlav ho jistě vyloučí.

Naši reformátoři, tedy i ti, co myslí, i ti, co nemyslí, i ti, co si jsou vědomi procesu, i ti, co si ho vědomi nejsou, pracují přímo pro otrocký stát.

3. A co o třetím činiteli? Co o těch, jichž se reforma týče? Co o milionech, na jichž troskách reformátoři pracují a kteří jsou ma-

teriálem tohoto velikého procesu? Přijmou nebo odmítnou převod ze svobodného proletářství k otroctví, o němž tato kniha právě pojednává?

Tato otázka je nezbytná, neboť právě na tom, zda tento materiál se hodí nebo nehodí pro dílo, jež má na něm býti provedeno, závisí úspěch každého pokusu o otrocký stát.

Masy obyvatelstva v kapitalistickém státě jsou proletářské. Pravda, skutečný počet proletářů a jeho poměr k celkovému počtu rodin v státě se může měnit, musí ale býti tak silný, aby vtiskl celému státu určitý ráz, abychom tento stát mohli nazvat kapitalistickým.

Jak jsme ale viděli, kapitalistický stát není ustálen a není tudíž trvalým stavem společnosti. Ukázal se pomíjejícím a právě proto proletariát v každém kapitalistickém státě pamatuje si více méně stav společnosti, v němž jeho předci byli vlastníky majetku a byli hospodářsky svobodni.

Síla těchto vzpomínek nebo tradic je prvním živlem, jež musíme míti na mysli, když zkoumáme, jak některý určitý proletariát, na př. dnešní anglický proletariát, by přijal otrocký stát, jenž by ho odsoudil k trvalé ztrátě majetku a všech svobodných zvyklostí, jež majetek v život vyvolává.

Dále budiž připomenuto, že za nynějšího stavu svobody lze se vyšinout obratnějším nebo šťastnějším ze stavu proletářského do stavu kapitalistického. Takovéto přesuny byly na počátku kapitalistického rozkvětu dosti četné, aby charakterisovaly společnost a dráždily obrazotvornost. Takový přesun je dosud možný. K celkovému počtu proletariátu poměrný počet takovýchto přesunů a možnost příznivých okolností pro každého proletáře, uniknout ze svého proletářského stavu za dnešních kapitalistických poměrů, je druhým činitelem v našem problému.

Třetím a daleko nejdůležitějším činitelem je hlad vyděděných po oné jistotě a dostatku, o něž je kapitalismus, se svou podstatnou podmínkou svobody, připravil.

Zkoumejme nyní vzájemný poměr těchto tří činitelů v anglickém proletariátu, jak jej dnes skutečně známe. Proletariátem je jistě valná většina obyvatelstva státu: obsahuje devatenáct dvacetin obyvatelstva, vyloučíme-li Irsko, kde, jak ukáží na závěrečných stránkách, reakce proti kapitalismu a tedy i proti postupu k otrockému státu, má již úspěch.

Co se týče prvního činitele, ten se změnil velmi rychle během několika posledních desetiletí. Tradicí zachovaná práva vlastnická jsou stále silná v myslích anglických chudších.

Souřadné pojmy tohoto práva jsou jim povědomy. Vědí dobře, že krádež je bezprávním. Houževnatě lpí na každém drobtu majetku. Všichni vám dovedou vysvětlit, co se míní vlastnictvím, dědictvím, směnou, darem, smlouvou. Každý z nich by se dovedl v duchu vžít do postavení vlastníka.

Ale docela něco jiného jsou skutečné zkušenosti s vlastnictvím a následky, jež tyto zkušenosti mají na charakter a na stanovisko, jaké každý jedinec zaujme k státu. Pokud sahá paměť lidí dosud žijících, dosti Angličanů bylo vlastníky (malými hospodáři, malými živnostníky), takže instituce vlastnictví, spojená se svobodou, zanechala živé stopy v mysli všech. Ba více, byla tu živá tradice, šířená ústy lidí, kteří mohli ještě z vlastní zkušenosti vydati svědectví o zbytcích lepšího stavu věcí. Já sám, ještě jako chlapec, mluvil jsem se starými dělníky z okolí Oxfordu, kteří se odvážili se zbraní v ruce hájit svou půdu a v odměnu za svou odvahu dostali vězení od bohatého soudce; a sám jsem mluvil v Lancashiru se starci, kteří mi mohli vyobrazit buď z vlastní zkušenosti poslední fáze malého vlastnictví v textilním řemesle, anebo, podle vypravování svých otců, poměry, kdy malé a rovnoměrně rozdělené vlastnictví domácích stavů bylo pravidlem.

To vše již minulo. A zvlášť poslední stopy malého vlastnictví mizely neobyčejně rychle. Je to přibližně generace vyrostlá pod vychovatelskými zákony asi posledních čtyřiceti let, jež se stala definitivně a beznadějně proletářskou. Živý pud, zvyk a smysl vlastnictví je pro ni ztracen a to mělo dva velmi mocné následky, jež svedly naše moderní námezdníky k tomu, aby zapomněli na staré hranice, ležící mezi stavem otrockým a stavem svobodným. První následek je tento: oni nesnaží se více nabýti vlastnictví ani je nepokládají za dosažitelné pro sebe. Druhý následek je ten, že se dívají na vlastníky jako na třídu o sobě, kterou musejí konec konců vždy poslouchat, často jí závidět a někdy ji nenávidět, jejíž morální právo na tak zvláštní postavení většina z nich by jí váhala přiznat, spíše by jí je mnozí z nich dnes rázně upřeli, ale jejíž postavení přece jen přijímají jako hotový a trvalý fakt, jehož původ zapomněli a o jehož základech myslí, že sahají do nepaměti.

Stručně řečeno: Stanovisko proletariátu v Anglii (t. j. stanovisko převalné většiny anglických rodin) k vlastnictví a k té svobodě, jež je dosažitelná toliko vlastnictvím, není více stanovisko zkušenosti a naděje. Proletáři mají na mysli jen svůj námezdný poměr. Zvýšení mezd je cíl, jež živě a správně

oceňují a sledují. Aby přestali býti námezdníky, to by se jim zdálo něco naprosto nesouvislého s životní skutečností.

Jak se to má s druhým činitelem, s hášardní příležitostí, již kapitalistická soustava se svobodou, svou nutnou podmínkou, se svým chráněným právem volného obchodu a t. d. skytá proletáři, aby mohl uniknout ze svého proletářského prostředí?

O této hazardní příležitosti a vlivu, jež má na lidské názory, mohli bychom říci, že, ačkoliv dosud nezmizela, přece jen hodně zřídla za posledních čtyřicet let. Často setkáme se s lidmi, kteří nám řeknou buď v obraně kapitálu nebo mluvíce proti němu, že kapitál stále ještě zaslepuje proletáře na úkor třídního uvědomění, poněvadž proletář stále ještě vidí před sebou známé příslušníky své třídy, kterak se vyšinuji (obyčejně darebáctvím v té či oné formě) k postavení kapitalisty. Sestoupíme-li však mezi pracující lid, shledáme, že naděje jednotlivého dělníka na takovou příležitost je nyní nesmírně daleká. Miliony lidí ve velikých podnicích průmyslových, jako v dopravě a v dolech, se úplně vzdali takové naděje. Jakkoliv řídká byla ta příležitost, jsouc spíše přehnána, jako bývají vždycky naděje ve výhru v loterii, zřídla podle všeobecného mínění dělníků tou měrou, že každá naděje dočkati

se jí, zhasla. Proletář je o sobě přesvědčen, že je proletářem bez odvolání a že mu do jeho smrti nebude popráno, aby se stal něčím jiným.

Tito dva činitelé, vzpomínka na bývalý stav hospodářské svobody a naděje, již jednotlivci mohou chovat, že se jim podaří vysvobodit se z proletářské třídy, tito dva činitelé, kteří by mohli silně působit proti přijetí otrockého státu třídou proletářskou, tak klesli v ceně, že kladou jen nepatrný odpor třetímu činiteli, jenž pracuje silně v prospěch otrockého státu a jenž záleží ve všeobecně pocíťované nezbytnosti dostatku a jistoty prostředků k živobytí nutných. Dnes je třeba vážně rozbíratí toliko tohoto třetího činitele, položíme-li si otázku, jak dalece materiál, na němž sociální reforma má býti provedena, t. j. převalná většina národa, je asi připravena tuto změnu přijmout.

Věc lze podrobiti zkoušce různým způsobem. Chci to učiniti způsobem, podle mého přesvědčení, nejzávažnějším.

Kdybyste přistoupili k těm milionům rodin, žijících dnes ze mzdy a navrhli jim doživotní pracovní smlouvu, zaručující jim práci za běžnou plnou mzdu, kolik by jich odmítlo?

Taková smlouva by ovšem zahrnovala ztrátu svobody: doživotní smlouva tohoto druhu není přesně řečeno vůbec žádnou smlouvou. Je to negace smlouvy a přijetí stavu. Ukládá tomu, jenž ji přijal, povinnost nucené práce, povinnost úměrnou a současnou s jeho pracovní schopností. Bylo by to trvalé zřeknutí se práva (existuje-li takové právo) na nadhodnotu, stvořenou jeho prací. Tážeme-li se, kolik lidí, nebo spíše, kolik rodin by dalo přednost svobodě (doprovázené nejistotou a možným nedostatkem) před takovouto doživotní smlouvou, bude odpověď rozhodně znít: »Velmi málo by jich odmítlo smlouvu«. A to je právě to nejdůležitější.

Nikdo nemůže přesně stanovit, jaký počet by ji odmítl; já ale pravím, že i takováto smlouva, i kdyby byla učiněna dobrovolně a ne vynucena, ačkoliv by vlastně pro budoucí časy sama sebou každou další smlouvu znemožnila a zavedla otrocký stav, by byla pokládána většinou dnešního proletariátu za dobrodiní.

Zkoumejme nyní tento problém s jiného stanoviska, vždyť jen tak můžeme jej nejsprávněji ocenit. Čeho se nynější proletariát nejvíce bojí v kapitalistickém státě? Ne trestu, jenž naň může být uvržen soudem, nýbrž »propuštění z práce«.

Můžete se zeptat proletáře, proč si nechá líbit bezpráví, pokuty a srážky, proti nimž ho chrání zákony (Truck Acts), proč nedovede uplatnit svůj názor, proč se nechá beze všeho tupit.

Kdyby někdo z dřívějších generací vám měl říci, proč v určitém případě se zapřel a jednal proti své povaze, řekl by vám, že se bál soudů, dnes by vám řekl, že se bojí nezaměstnanosti.

Soukromé právo po druhé v naší dlouhé evropské historii nabylo vrchu nad právem veřejným a sankce, o něž kapitalista může opřít své soukromé rozhodnutí, je mocnější než soud.

V sedmnáctém století člověk se bál jíti na katolickou mši, aby nebyl trestán soudem. Dnes člověk se bojí hájiti nějakou sociální teorii, kterou pokládá za spravedlivou a pravdivou, aby ho nepotrestal jeho zaměstnavatel. Neuznati předpisů veřejné moci mělo dříve v zápětí veřejný trest, jehož se většina bála, ačkoliv se mu někteří vzpírali. Neuznati předpisů soukromé moci má dnes v zápětí soukromý trest, proti jehož hrozbě jistě málokdo se odváží se vzpírat.

Pohledme na věc ještě z jiného stanoviska. Byl schválen zákon (předpokládejme alespoň), jenž zvyšuje důchod námezdníka, anebo ho

nepatrnou měrou chrání proti nejistotě jeho postavení. Provádění tohoto zákona vyžaduje jednak, aby státními úřady byly přísně vyšetřeny poměry námezdného dělníka, jednak aby jednotlivým kapitalistům nebo skupinám kapitalistů, jejichž obohacení námezdný dělník slouží, byly skutečně poskytovány výhody ze zákona plynoucí. Zdaž otrocké podmínky této hmotné výhody pobouří dnešního anglického proletáře, takže nedá přednost této hmotné výhodě před svobodou? Je všeobecně známo, že nikoliv.

Ať s kterékoliv strany se přiblížíte k této záležitosti, pravda zůstává stále stejná. Veliká většina námezdníků, na nichž naše nynější společnost spočívá, pokládá za hotové dobro vše to, co chce zvýšit třeba sebe nepatrnější měrou jejich nynější důchod, a vše to, co je může chránit proti onomu nebezpečí nejistoty, jemuž jsou stále vystaveni. Chápu a vítají takovéto dobrodiní a jsou úplně ochotni platit za ně odpovídající cenou své svobody, již jejich zaměstnavatelé čím dále tím více omezují.

Bylo by snadno, kdybychom při tomto problému více dbali jeho stránek povrchních než základních, anebo kdybychom zavedli jiné výrazy a fráse místo nyní běžných, bylo by snadno, pravím, takovýmito metodami

zesměšnití nebo popříti hlavní pravdy, jež tu předkládám. Zůstanou ale nicméně pravdami.

Nahraďte výraz »zaměstnanec« v jednom z našich nových zákonů výrazem »nevolník«, udělejte jen tak jemnou změnu a nahraďte tradičním výrazem »pán« slovo »zaměstnavatel« a hloupá slova mohou vyvolati vzpouru. Uvalte z nenadání na moderní Anglii poměry úplného otrockého státu a jistě to povede k vzpouře. Já jsem ale přesvědčen, že, když měly být kladeny základy k tomuto stavu věcí a když měly být učiněny k němu první kroky, nebylo žádné vzpoury; naopak, chudšas byl tomu povděčen, ačkoliv si toho byl vědom. Po dlouholetých hrůzách strádání, jež na něho byly uvaleny svobodou bez vlastnictví, má nyní před sebou na újmu pouhé svobody právní velmi opravdovou čáku na dostatek a jistotu.

Všechny okolnosti v tomto konečném údobí naší kruté kapitalistické společnosti v Anglii pracují pro otrocký stát. Šlechetný reformátor k němu směřuje a nešlechetný vidí v něm obraz svého ideálu; stádo »praktiků« nalézá v něm právě ty změny, jež očekávali a navrhovali, zatím co proletářský dav, na němž experiment by měl býti zkušén, ztratil tradici vlastnictví a svobody, které

mohly se brániti změně, a je silně nakloněn ji přijmout pro pozitivní dobro, jež přináší.

Může se namítnouti, že, jakkoliv je toto všechno pravda, přece nemůžeme na základě těchto teoretických důvodů pokládati otrocký stát za něco skutečně se blížícího. Nemusíme dříve věřit v jeho příchod (řekne se nám), dokud nevidíme jeho prvních účinků.

Na to odpovídám, že první účinky jeho jsou již zřejmy. Otrcký stát v dnešní průmyslové Anglii není toliko hrozbou, nýbrž čímśi již skutečně existujícím. Jeho stavba je v proudu. Základní linie jeho plánu jsou již narysovány, jeho základní kámen je již položen.

Abychom nahlédli pravdu tohoto tvrzení, stačí všimnouti si zákonů a návrhů zákonů, z nichž první již máme a druhé budou schváleny, jen až přijde jejich pravá chvíle.

DODATEK K »VYKOUPENÍ«.

Mezi těmi, kdož navrhují vyvlastniti kapitalistickou třídu ve prospěch státu, kteří však uznávají nesnáze přímé konfiskace, je rozšířeno mínění, že kdyby se to provádělo poneháhu po určitou řadu let a metodou, jež by se zevně podobala koupi, vyvlastnění by mohlo býti provedeno bez následků a nesnází, spojených s přímou konfiskací. Jinými slovy,

je tu mínění, že by stát mohl »vyvlastnit« kapitalistickou třídu, aniž by tato toho cítila, a že by tak nebolestným způsobem tato třída mohla býti pomalu se světa sprovedena.

Toto mínění je nejasně udržováno hlavně těmi svými přívrženci, již jsou nepřístupni jasnému rozboru.

Není možno nějakým kejklářstvím »vykoupit« bez výjimky všechny výrobní prostředky bez konfiskace.

Vezměme na důkaz toho konkrétní případ, který nám to učiní nejpochybnějším:

Obec, skládající se z dvaceti dvou rodin, žije z výnosu dvou statků, majetku to toliko dvou rodin z těch dvaceti dvou.

Zbývajících dvacet rodin je proletářských. Dvě rodiny se svými pluhy, zásobami, půdou a t. d. jsou kapitalistické.

Práce dvaceti proletářských rodin, věnovaná půdě a kapitálu těch dvou kapitalistických rodin, vyrobí 300 měřic pšenice, z nichž 200 měřic, nebo 10 měřic pro jednu, vyžaduje roční obživa 20 proletářských rodin; zbývajících 100 měřic jsou nadhodnotou, zadrženou jako renta, úrok, zisk dvěma kapitalistickými rodinami, z nichž každá takto má roční důchod 50 měřic.

Stát chce během určité doby provést takovou změnu, aby ona nadhodnota nepři-

padala více těm dvěma kapitalistickým rodinám, nýbrž aby byla rozdělena v prospěch celé obce, zatím co stát sám se stane neobmezeným vlastníkem obou statků.

Lidé hromadí kapitál k vůli jistému zisku, jako odměně za spoření. Místo aby utratil své peníze, člověk šetří, aby získal jistý roční důchod, jako výsledek svého šetření. Výška tohoto důchodu neklesá za daných okolností pod určitou míru. Jinými slovy, nedostane-li člověk jistou minimální odměnu za své šetření, nebude šetřit, nýbrž utrácet.

Podle národohospodářského »zákona postupného klesání úrokové sazby« ustavičné přírůstky ke kapitálu, nezmění-li se ostatní podmínky (t. j. nezmění-li se výrobní metody), neposkytují odpovídajícího vzrůstu důchodu. Tisíc podílů kapitálu, uložených do nějakého podniku k zužitkování přírodních sil vynesou na příklad 40 podílů ročně, t. j. 4 procenta, ale 2000 podílů, uložených tímž způsobem, nevynesou 80 podílů. Vynesou víc, než tisíc podílů, ale ne v stejném poměru, ne dvakrát tolik. Vynesou, řekněme, 60 podílů, 3 procenta z kapitálu. Působení tohoto všeobecného principu samočinně obmezuje hromadění kapitálu, když dosáhl takové výšky, že poměrná úroková sazba klesne na minimum, s nížž kapitalista se ještě spokojí. Klesne-li pod toto

minimum, bude spíše utrácet, než hromadit. Mez tohoto minima určuje všude a vždy hranici tak zvané »efektivní touhy hromaditi«. Toto minimum je dnes v Anglii o málo více než tři procenta. Minimum, jež obmezuje hromadění kapitálu je minimální výnos kapitálu, asi jedna třicetina ročně, a tu také končí v naší nynější společnosti »efektivní touha hromaditi«.

Odhaduje-li tedy kapitalista plnou cenu držby, stanoví takovou cenu, jež by se vyrovnala výnosu jeho držby za určitou řadu let.*) A to znamená, že by za svou držbu vzal úhrnnou cenu právě tolikrát větší, než je jeho nynější roční důchod z ní. Je-li jeho »efektivní touha hromaditi« spokojena s jednou třicetinou, vezme úhrnnou cenu, představující třicetkrát jeho roční důchod.

Tak dalece to jde. Předpokládejme, že naši dva kapitalisté mají »efektivní touhu hromadit« při jedné třicetině. Chtějí prodat státu, může-li tento nakoupiti, 3000 měřic pšenice.

*) Omylem, jehož by mohlo obratné umění státnické využití v prospěch státu, oceňuje kapitalista i přírodní síly, jež má v své držbě (které nepotřebují hromadění, ježto jsou stále po ruce) podobně jako svůj kapitál a chce je přenechat i také za cenu, jež by se vyrovnala jejich výnosu za určitou řadu let. Využitím tohoto omylu jsou výhodně kupovány pozemky (n. př. v Irsku) v prospěch nemajetných.

Stát nemůže ovšem nyní nic podobného dělat. Ježto nahromadění pšenice je již v rukou kapitalistů a ježto toto nahromadění je daleko menší než 3000 měric, zdá se, že celá věc uvázne.

Neuvázne ale, není-li kapitalista bloud. Stát může se obrátit ke kapitalistům a říci: »Přenechte mně vaše statky a já vám dám za ně záruku, že se vám bude vyplácet trochu víc než sto měric pšenice ročně po třicet let. Ve skutečnosti, chci vám platit o polovici více, až tyto mimořádné doplatky dosáhnou výše kupní ceny vaší původní zásoby.

Odkud se vezme tento mimořádný obnos? Z moci státu ukládati daně.

Stát může vybírat daně ze zisků obou kapitalistů A a B a platit jim onen mimořádný obnos jejich vlastními penězi.

Z tohoto prostého příkladu je patrné, že toto »placení toutéž mincí« by vyžadovalo svých obětí, které by proti němu pobouřily tytéž síly, jež by se bouřily proti daleko prostšímu a přímějšímu postupu bezprostřední konfiskace.

Ale uvádějí se důvody, že v složitém státě, kde máte co dělat s desetitisíci jednotlivých kapitalistů a s tisíci zvláštních forem zisku, takový postup by se nechal zastříti.

Jsou dva způsoby, jimiž stát může zastríti svou činnost (podle této praxe). Může vykoupit nejprve jednu část půdy a kapitálu bez všeobecného zdanění, pak jinou, pak zase jinou, až by celek byl převeden; anebo může zdanit zvlášť přísně jisté živnosti, jež ostatní, které jsou ušetřeny, nechají zajít a vykoupit všeobecnou daní plus touto zvláštní daní ony nešťastné živnosti, které ovšem hodně poklesnou na ceně vlivem tohoto útoku.

Druhý z těchto úskoků by byl brzy patrný v každé společnosti, ať jakkoliv složité; neboť, když by jedna neoblíbená živnost byla vybrána k zničení, použití týchž metod proti jinému méně nepopulárnímu odvětví by vzbudilo ihned podezření.*)

První metoda by ovšem mohla míti naději na úspěch, aspoň s počátku v krajně složité a četné společnosti, kdyby nebylo jisté překážky, vznikající z ní samé. Touto překážkou je fakt, že jen kapitalista se přičiňuje o více než o svůj starý důchod za tím účelem, aby znovu investoval tento přebytek.

Mám tisíc liber sterlingů v Brightonských železničních akcích, vynášejících mi 3 procenta:

*) Tak můžete pronásledovat sládky v společnosti polopuritánské, kde vaření piva je mnohými pokládáno za nemravné, bylo by však zcela něco jiného chtít zrušit kapitál železniční.

30 liber sterlingů ročně. Stát mi nabízí, abych vyměnil své papíry za jiné, jež by mi nesly 50 liber sterlingů ročně, t. j. mimořádný roční přídavek, a sice po tolik let, až by to představovalo mimo pravidelně vyplácený úrok nákupní cenu mých akcií. Státní papíry slibují vyplácet majiteli 50 liber sterlingů ročně, řekněme, po 38 let. Velmi rád učiním tuto výměnu, ne proto, že můj majetek bude za 38 let zrušen, nýbrž poněvadž doufám, že budu s to, abych mimořádný obnos 20 liber sterlingů každoročně znovu investoval do něčeho jiného, co by mi vynášelo 3 procenta. Takto budu já (nebo moji dědicové) za třicet osm let na tom lépe, než jsem byl při výměně a po celou tu dobu jsem dostával stejně svých 30 liber sterlingů ročně.

Stát může takto kupovat v malých rozměrech, jsa podporován při svém nákupu všeobecnou daní. Může proto prováděti tento úskok v malých rozměrech a po krátkou dobu s úspěchem. Jakmile ale překročí sebe méně hranici, tak že obmezí ukládání peněz do podniků, kapitál se samovolně poplaší a stát může své papíry nabízet toliko za zvýšenou cenu. Pokuší-li se stát to obejít tím, že zvýší daně tou měrou, že kapitál je bude pokládat za dávky zabavovací, tu vznikne týž odpor, který by vznikl při přímém a otevřeném vyvlastnění.

Celý postup zůstává aritmeticky jasným

a všechen ten zmatek, vyvolaný složitým mechanismem »finančnictví«, nemůže změnit jeho základní a aritmetické principy, právě jako nemůže souhrn trojúhelníků v trigonometrické síti redukovati vnitřní úhly největšího trojúhelníku na méně než 180 stupňů. *) Slovem: Chcete-li konfiskovati, musíte konfiskovati.

Nemůžete obejít nepřítelé, jako finančníci v City nebo šejdíři při dostizích obejdou lidi bezelstnější, ani nemůžete všeobecné vyvlastnění provést v nejasné naději, že se nakonec přece něco vyklube z ničeho.

Jsou dva způsoby, jimiž stát by mohl vyvlastňovat, aniž by narazil na odpor, jenž nastane proti jakémukoliv pokusu o konfiskaci. Ale první z nich je nejistý, druhý nedostatečný.

Jsou to následující:

1. Stát může slíbit kapitalistovi větší roční důchod, než on dostává, v naději, že dovede závod vésti lépe než kapitalista, anebo že nějaký budoucí rozmach mu pomůže, jinými slovy, docílí-li stát většího zisku z podniku než kapitalista, může vykoupit kapitalistu právě tak jako soukromý podnikatel s podobným obchodním plánem ho může vykoupit.

*) Užívaje této metafory zároveň se omlouvám těm, kdo věří v eliptické a hyperbolické vesmíry a přiznávám se, že jsem staromodní parabolista. Dále připouštím, že zmíněné trojúhelníky jsou sférické.

Rubem toho však je, že, kdyby byl špatně počítal nebo neměl štěstí, že by v tom případě shledal, že zakládá spíše fondy pro budoucí kapitalisty, místo aby je ponenáhlu vyhlazoval.

Tímto způsobem stát mohl »socialisovat« bez konfiskace dráhy anglické, kdyby je byl převzal před padesáti lety, slíbiv jejím tehdejším majitelům více, než jim tehdy nesly. Kdyby ale byl socialisoval dvoukolé drožky z let devadesátých, byl by dnes vydržoval ustavičně onen ctihodný ale zrušený typ drožkáře (a jeho děti na věky) ze své kapsy.

Druhý způsob, jímž stát může vyvlastňovat bez konfiskace, je anuitami. Může říci takovým kapitalistům, kteří nemají dědiců aneb se o ně málo starají: »Budete jenom tolik a tolik let žítí a dostávatí vašich 30 liber sterlingů, chcete brát 50 liber sterlingů až do smrti?« Když tento obchod byl proveden, stát stane se během času, ačkoliv ne bezprostředně při smrti majitele doživotní renty, neobmezeným vlastníkem podílu ve výrobních prostředcích, náležejícího zemřelému. Ale tato metoda může býti provozována ve velmi malých rozměrech. Sama o sobě nestačí k značnému vyvlastnění.

Sotva potřebuji podotýkat, že vlastně dnešní tak zvané »socialistické« a konfiskační pro-

středky nemají nic společného s problémem, zde rozbíraným. Stát ovšem vyvlastňuje, t. j. zdaňuje v mnohých případech takovým způsobem, že ochuzuje poplatníka a zmenšuje jeho kapitál, místo aby jen přistříhoval jeho důchod. Stát ale neukládá těchto příjmů do výrobních prostředků. Buď jich ihned spotřebuje na nové platy úřednické, anebo je odevzdává jiné skupině kapitalistů.*)

Než praktické úvahy o tom, jak jsou pokusy zdánlivě socialistické prováděny, patří spíše do mého příštího odstavce, kde pojednám o skutečných počátcích otrockého státu mezi námi.

*) Tak peníze, vybrané při smrti některého ne zvlášť zámožného šlechtice a uložené, řekněme, v lokomotivách v Argentině, obrátí se v dvě míle kolového plotu okolo příjemných zahrad jednoho tisíce nových úředníků, jež bylo třeba jmenovati k provádění zákona protialkoholového, anebo jsou prostě odevzdány podílníkům »Prudentialu« (The Prudential Insurance Company, angl. pojišťovací společnost) následkem zákona o pojištění. V prvním případě lokomotivy byly vráceny Argentině a po dlouhých řadách směn byly vyměněny za dřevěné ploty, pocházející od baltického moře — což není právě produktivní bohatství. V druhém případě lokomotivy, jež bývaly zdrojem příjmů onoho šlechtice, staly se, aneb jejich ekvivalent se stal výrobním prostředkem v rukou Sassoonů.

Odstavec devátý.

OTROCKÝ STÁT JIŽ NASTAL.

V tomto posledním oddělení své knihy jedním o skutečném objevení se otrockého státu v jistých zákonech a návrzích průmyslové společnosti v moderní Anglii již běžných. Tyto »zákony a návrhy zákonů« jsou zřejmým dokladem mých závěrů a zároveň ukazují, že mé důvody nejsou plodem pouhé dedukce, nýbrž že jsou čerpány z pozorování skutečnosti.

Dvě stránky tohoto průkazu jsou samozřejmy: předně, že zákony a návrhy zákonů vystavují proletariát poměrům otrockým, za druhé, že kapitalista místo aby byl moderními »socialistickými« pokusy vyvlastněn, je jimi naopak v své moci sesílen.

Vezmu to po pořádku a ukáži nejdříve, jakými ustanoveními nebo návrhy otrocký stát se u nás nejprve projevil.

Omylem bychom mohli vidět počátky otrockého státu v obmezeních, uvalených na některá odvětví výroby a v přiměřených povinnostech, uložených kapitalistovi v prospěch jeho dělníků. Tovární zákony, tak jak jsou zavedeny v této zemi, zdály by se býti východiskem tohoto povrchního a mylného názoru. To ale není pravda a názor tento je povrchní a mylný,

poněvadž nedbá základů našeho předmětu. Zasáhnutí zákona do zájmů soukromého občana necharakterisuje otrockého státu ani tehdy, když se to děje v oboru průmyslovém. Takové zasahování může nebo nemusí prozrazovat přítomnost otrockých poměrů. Rozhodně neprozrazuje přítomnosti těchto poměrů, když zapovídá, aby určitá lidská práce byla vykonávána občanem jako takovým.

Zákonodárce řekne na příklad: »Smíte trhat růže, ale poněvadž pozoruji, že se občas uškrábnete, uvězním vás, nebudete-li jich stříhat nůžkami aspoň 122 milimetrů dlouhými a ustanovím tisíc dozorců, kteří budou obcházet krajinou, dohlížejíce, zda zákon je zachováván. Můj švagr bude v čele tohoto oddělení za 2000 liber sterlingů ročně«.

Tento typ zákonodárství je nám všem dobře znám. Nám všem jsou také dobře známy důvody pro a proti v jednotlivých případech. Můžeme si myslet o něm, že je na obtíž, že je marné nebo dobročinné, nebo si můžeme o něm myslet cokoliv jiného podle právě svých letor. Ale nepadá do kategorie otrockého zákonodárství, poněvadž nezavádí rozdíl mezi dvěma třídami občanů, označujíc jednu za zákonně odlišnou od druhé kriteriem ruční práce nebo důchodu.

To platí i o takových ustanoveních, jako jsou ta, jež dohánějí na příklad bavlnářskou přádelnu k tomu, že nesmí připadati na jednoho každého dělníka méně než předepsaný vzdušný prostor, anebo že stroje musí býti postaveny tak, aby se předešlo úrazu. Tyto zákony se nezabývají povahou, dosahem, ba ani existencí služební smlouvy. Na příklad zákon, který předpisuje ohraditi některé stroje tak, aby nikdo nepřišel k úrazu, platí bez ohledu na to, je-li člověk takto chráněný bohatý nebo chudý, kapitalista nebo proletář. Tyto zákony mohou ovšem býti v naší společnosti myšleny tak, že kapitalista je učiněn zodpovědným za proletáře, ale není zodpovědným jako kapitalista, ani není proletář chráněn jako proletář.

Právě tak zákon mě může dohnat, jsem-li vlatníkem říčního břehu, abych postavil plot předepsané pevnosti, kdekoliv voda mé řeky má větší hloubku, než je vymezeno pro neohrazení. Nemohu býti k tomu nucen, leda že jsem majitelem toho břehu. V jistém smyslu mohlo by se to nazvat uznáním mého stavu, poněvadž v tomto případě toliko majitelé půdy mohou býti dotčeni tímto zákonem a nuceni chránit životy všech, ať jsou nebo nejsou majiteli půdy.

Ale třída, takto zavedená, by byla čistě

nahodilou. Předmět a metoda tohoto zákona nestarají se o rozdíl mezi občany.

Zevrubnější pozorovatel by ovšem mohl nalézt v továrních zákonech jisté body, podrobnosti a obraty, jež zřejmě předpokládají existenci kapitalistické třídy a třídy proletářské. Ale my musíme brát tato nařízení v celku a všimnouti si také pořadu, v němž byla vydána, a zejména všeobecné pohnutky a stilisace, charakterisujících každé hlavní nařízení, abychom mohli rozhodovati, zda takové případy zasahování jsou nebo nejsou počátkem otrockého státu.

A dojdeme k závěru, že nejsou. Takové zákonodárství, ať jakkoliv může býti kruté nebo neúprosné, nezavádí přece stavu místo smlouvy a není proto otrocké.

A také ty zákony nejsou otrockými, které v praxi platí jen pro chudáka a ne pro boháče. Nucená výchova dítek je zákonně požadována od každého občana. Jen duševní úroveň, již předpokládáme a plutokracie je toho příčinou, že neplatí pro lidi, jichž majetek přesahuje určitou výši. Ale zákon sám platí pro všechny příslušníky státu a všechny rodiny bydlící ve Velké Británii (ne v Irsku) podléhají jeho opatřením.

Tu tedy nejsou ty počátky. Pravý počátek zákonodárství, o něž nám jde, přijde později

První příklad otrockého zákonodárství, na nějž lze poukázat v zákoníku, je zákon, jenž zavádí nynější formu zaměstnavatelovy zodpovědnosti.

Jsem dalek toho, abych tvrdil, že ten zákon prošel, jak se to začíná jevit u moderních zákonů, se zřejmým úmyslem zavádět nový stav, ačkoliv při jeho schválení zákonodárce si byl značně vědom, že takový nový stav již vlastně existuje jako sociální fakt. Pohnutka k němu byla pouze humánní a úleva, jíž poskytoval, zdála se toliko v té chvíli nezbytnou; ale je to poučný příklad, jak nepatrné zanedbání přesné nauky a nepatrné strpění odchylky připouštějí velké změny v státě.

V každém státě od nepaměti a v souhlasu se zdravým rozumem byla v platnosti právní zásada, že, jestli že některý občan byl smlouvou tak vázán vzhledem k jinému občanu, že musel následkem této smlouvy vykonávati jisté služby a jestli tyto služby náhodou způsobily škodu straně třetí, ne skutečný původce způsobené škody, nýbrž ten, kdo nařídil onen jednotlivý k škodě vedoucí výkon, byl zodpovědný.

Tento bod je choulostivý, ale podle mého mínění podstatný. Nepředpokládal žádného rozdílu stavu mezi zaměstnavatelem a zaměstnaným.

Občan A nabídl občanu B pytel pšenice, kdyby občan B zoral za něho kus pole, na

němž se snad urodí, snad neurodí více než pytel pšenice.

Ovšem občan A očekával, že se tam urodí více, a očekával také přebytek, jinak by byl neučinil s občanem B oné smlouvy. Ale každým způsobem občan B projevil svůj souhlas a jako svobodný muž, schopný smlouvy, byl samozřejmě vázán dostáti svému slovu.

Při vykonávání této smlouvy, radlice, jíž B oře, zničí trubici, která svádí vodu pozemkem majitele A za jeho souhlasu do pozemku majitele C. C utrpí škodu a může odškodnění podle práva a zdravého rozumu vymáhat toliko na A, neboť B prováděl návrh a rozkaz, jichž původcem byl A. C je třetí strana, která nemá nic společného s onou smlouvou a může dostati odškodnění toliko od A, který byl pravým původcem bez úmyslu způsobené škody, ježto on to byl, jenž navrhl postup při práci.

Nebyla-li ale C způsobena vůbec žádná škoda, nýbrž občanu B, jenž se dal do díla, jehož nebezpečí, v něž se vědomě vydal, mu bylo známo, pak je to zcela něco jiného.

Občan A udělá smlouvu s občanem B, že občan B za pytel pšenice bude orat kus pole. Některá známá nebezpečí jsou spojena s touto prací. Občan B, je-li svobodný muž, vezme přece na se úkol, jsa si jich úplně vědom. Na příklad může si vymknouti ruku

při obracení pluhu, nebo jeden z koňů ho může kopnout, když pojídá svůj chléb se sýrem. Je-li při takovéto nehodě A nucen zaplatit škodu B, rozdíl stavu se najednou ukáže. B podnikl dílo, které podle teorie svobodné smlouvy bylo i se svým risikem a svým výdajem energie i v očích občana B rovnocennou s jedním pytle pšenice; a přece byl schválen zákon jenž praví, že B může dostat, více než tento pytel pšenice, přišel-li k úrazu.

Neexistuje žádné obrácené právo občana A proti B. Utrpí-li zaměstnavatel takovou nehodou zaměstnance, nemá práva sraziti si ten pytel pšenice, ačkoliv pytel pšenice byl pokládán smlouvou za rovnocenný s prací, jež měla býti vykonána, ale v skutečnosti vykonána nebyla. A nemá práva na žalobu, leda by B byl vinen svou nedbalostí a leností. Jinými slovy, pouhý fakt, že jeden člověk pracuje a druhý ne, je základním rozdílem, na němž zákon byl vybudován, a zákon praví: »Nejste svobodný, učiniv svobodnou smlouvu se všemi jejími důsledky. Jste dělník a proto jste podřízený: jste zaměstnanec; a tento stav vám ukládá zvláštní postavení, v němž není druhá strana smlouvy.«

Tato zásada je hnána ještě dále, když zaměstnavatel je zodpovědný za úraz, způsobený

jednomu z jeho zaměstnanců zaměstnancem druhým.

A dá pytel pšenice občanům B a D, vykopou-li mu studni. Všechny tři strany jsou si vědomy nebezpečí a berou je na sebe se smlouvou. B, drže provaz, po němž D se spouští, nechá jej uklouznouti. Kdyby všichni tři muži byli úplně stejného stavu, jistě by D žaloval B. Ale oni nejsou stejného stavu v dnešní Anglii. B a D jsou zaměstnanci a jsou proto před zákonem v postavení zvláštním a podřízeném vzhledem k svému zaměstnavateli A. D bude činit nároky podle této podivné zásady ne na B, který nahodile mu ublížil osobním činem, ač mimovolně, za jaký svobodný člověk by byl zodpovědný, nýbrž na A, který, v celé záležitosti je nevinný.

Z všeho toho je zcela jasno, že A má zvláštní povinnosti, ne poněvadž je občanem, nýbrž poněvadž je něčím víc: je zaměstnavatelem; a B a D mají zvláštní nároky na A, ne poněvadž jsou občany, nýbrž poněvadž jsou něčím méně, totiž zaměstnanci. Mohou si činiti nároky na ochranu od občana A, jako podřízení od nadřízeného v státě připouštějícím takovéto rozdíly a patronství.

Čtenář si ovšem ihned pomyslí, že v našich daných sociálních poměrech zaměstnanec bude velmi povděčný takovémuto zákonodárství.

Dělník nemůže se hojit na druhém dělníku prostě proto, poněvadž druhý nemá žádných statků, z nichž by zaplatil škodu. Nechť břemeno tedy padne na bohatého.

Výborně. To však není to pravé. Takto argumentovati znamená, že otrocké zákonodárství je nutné, chceme-li rozřešit problémy, kapitalismem vzniklé. Takové zákonodárství zůstává nicméně otrockým. Je to zákonodárství, které by neexistovalo v společnosti, kde by vlastnictví bylo dobře rozděleno a kde každý občan by mohl pravidelně platit odškodné za úraz, jež sám způsobil.*)

Nicméně tato první kapka proudu, ačkoliv je značné důležitosti historické jako počátek, není rozhodným momentem v našem předmětu, přirovnáme-li ji k velkému množství návrhů

*) Jak to je pravda, že idea stavu je podkladem tohoto zákonodárství, může býti snadno vyzkoušeno, uvážíme-li paralelní případy: v jednom z nich se jedná o dělníky, v druhém o vyšší povolání odborné. Učiním-li smlouvu, že napíši pro některého nakladatele úplné Dějiny hrabství rutlandského a zabýváje se svým úkolem, spadnu při prohlížení některého historicky zajímavého předmětu do jámy, nemám práva požadovat odškodného na vydavateli. Ale obleknu-li se do ošumělých šatů a týž nakladatel mě omylem zjedná, abych do jednoho měsíce vyčistil fontánu v jeho zahradě a jsem-li při této práci poraněn dravou rybou, bude on stihán v můj prospěch, a to bez okolků.

pozdějších, z nichž některé se staly již zákony a jiné se stanou a jež rozhodně uznávají otrocký stát, znovuzavedení stavu na místě smlouvy a všeobecné rozdělení občanů na dvě kategorie: zaměstnavatele a zaměstnané.

Tyto poslední zákony zasluhují zvláštní pozornosti, neboť ony budou představovat, pro historii, vědomý a zúmyslný vstup otrockého státu do starého státu křesťanského. Nejsou to »počátky«, nepatrné známky nastávající změny, jež historik bude namáhavě odhalovat jako nějakou kuriositu. Jsou to uznané základy nového řádu, záměrně zosnované nepatrnou menšinou, zmateně přijaté valnou většinou za základ, na němž má povstat nová a stálá společnost, která by nahradila nestálé a pomíjející údobí kapitalismu.

Tato opatření lze rozdělit přibližně v tři kategorie:

1. Opatření, jimiž existenční nejistota proletariátu má být zmírněna působením třídy zaměstnavatelů anebo třídou proletariátu samého k tomu donucenou.

2. Opatření, podle nichž zaměstnavatel nesmí platit pod určité minimum za jakoukoli práci, již koupí, a

3. opatření, jež nutí člověka, nemajícího výrobních prostředků, k práci, ačkoliv by asi neudělal žádné smlouvy v tomto smyslu.

Dvě poslední opatření, jak hned uvidíme, se navzájem doplňují.

Co se týče prvního: Opatření, směřující k zmírnění existenční nejistoty proletariátu.

Máme toho příklad v skutečném, již platném zákonu. A tento zákon — zákon o pojištění (jehož politického původu a odůvodnění se zde nedotýkám) jde naprosto v stopách otrockého státu.

a) Jeho podstatná známka je zaměstnanost. Jinými slovy, jsem nucen přistoupit na návrh, jenž mně zaručuje ochranu proti případným nemocem a nezaměstnaností, ne poněvadž jsem občan, nýbrž jen

1. vyměňuji-li služby za statky a

2. dostávám-li buď méně než jistou míru statků za tyto služby, anebo

3. jsem-li pouhý nádeník, odkázaný toliko na své ruce.

Zákon pečlivě vylučuje ze své kompetence ty formy práce, již se věnují vzdělání a proto silné třídy, a dále vylučuje ze své závaznosti ty, kteří tou dobou vydělají dost, aby se s nimi počítalo, jako s třídou hospodářsky svobodnou. Mohu býti spisovatelem, který, když onemocní, uvrhne do největší bídy rodinu, již vydrží. Kdyby se zákonodárci jednalo o morálku občanů, rozhodně bych podlehal tomuto zákonu

ve formě nuceného pojištění, připočítaného k dani důchodkové. Ale zákonodárce se nestará o lidi mého druhu. Stará se o nový stav, jež uznává v státě, t. j. o proletariát. Pokládá proletariát, ne zcela správně, za lidi buď chudé, anebo nejsou-li chudí, za lid každým způsobem sprostý a pracující rukama a podle toho dává také zákony.

b) Ještě nápadnějším příkladem toho, jak stav nahrazuje smlouvu, je to faktum, že povinnost kontrolovat proletariát a dohlížet k tomu, aby zákon o pojištění byl zachováván, se ukládá ne proletariátu samému, nýbrž třídě kapitalistické.

Bod tento je tak důležitý, že jej nelze dosti zdůraznit.

Budoucí dějepisec, ať jakýkoliv bude jeho zájem na prvních známkách hlubokého převratu, jímž tak rychle procházíme, upře jistě svou pozornost na tento bod jako mezník našich časů. Zákonodárce, zkoumající kapitalistický stát, navrhuje jako lék pro jisté jeho zlořády zavedení dvou tříd v státě, nutí člověka, níže stojícího, k zápisu, k dani a k všemu ostatnímu, a dále nutí člověka, stojícího výše, aby byl nástrojem, vymáhajícím onen zápis a sbírajícím onu daň. Nikdo, komu jsou známy cesty, na kterých se všechny velké změny minulosti uskutečnily, jak nahradila lenní držba

římské vlastnické právo půdy, jak nastoupil středověký sedlák na místo nevolníka z doby před křížovými taženími, nemůže nepochopit významu tohoto nejvyššího bodu obratu v naší historii.

Půjde-li to v tom směru dále, nebo nastane-li reakce, je něco jiného. Již pouhý návrh onoho zákona je největšího dosahu pro naše bádání.

Z druhých dvou opatření, stanovení minimální mzdy a donucení k práci (jež, jak jsem řekl a krátce ukáži, se navzájem doplňují), dosud žádné nebylo skutečně navrhnuťo, obě jsou ale již vypracována, promyšlena, obě mají mocné obhájce a obě jsou na prahu pozitivního práva.

Stanovení minimální mzdy v určité stanovené výši ještě se neobjevilo v našich zákonech, ale první kroky byly k němu již učiněny tím, že byla dána zákonná sankce jisté podmíněčné minimální mzdě, k níž se má dojít dohodou v jednom průmyslovém odvětví. Odvětvím tímto je ovšem průmysl kutací. Zákon nepraví: »Žádný kapitalista nesmí platit horníkovi méně než určitý obnos za určitou dobu práce.« Ale on praví: »Když výška mezd byla stanovena místními výbory, každý horník, pracující v obvodu určitého výboru, může vymáhat mocí zákona minimální mzdu, tímto výborem stano-

venou.« Je zřejmo, že další krok, jenž má stanovit posuvnou stupnici odměny za práci podle cen a zisků kapitálu, je snadný a přirozený. Poskytl by oběma stranám, čeho každá bezprostředně žádá: kapitálu záruku proti nepokojům, práci dostatek a jistotu. Celá věc je názornou lekcí v malém o všeobecném přechodu od svobodné smlouvy k stavu a od kapitalistického státu k otrockému státu, k němuž naše doba směřuje.

Zanedbávání starších zásad jako abstraktních a doktrinářských, bezprostřední požadavky obou stran bezprostředně uspokojené; nepředvídaný ale nutný důsledek uspokojení těchto potřeb tímto způsobem, všechno toto, jak se to jeví v úpravě, již kutací průmysl zahájil, jsou typické síly, plodící otrocký stát.

Uvažte povahu této úpravy po její nejdalekosáhlejší stránce.

Proletariát přijímá postavení, v němž vytváří pro kapitalistu jistý úhrn hospodářských hodnot a podrží z tohoto úhrnu toliko část, nechává kapitalistovi všechnu nadhodnotu. Kapitalista zase má i do budoucna zaručenu všechnu nadhodnotu, přes všechna nebezpečí sociální závisti; proletář má zaručen dostatek a jistotu, ale touto zárukou je zbaven moci, odepřít svou práci a tak snažit se zmocnit se sám výrobních prostředků.

Takovéto návrhy definitivně rozdělují občany na dvě třídy: na třídu kapitalistickou a proletářskou. Znemožňují druhé bojovat proti přednostnímu postavení třídy první. Zavádějí do pozitivních zákonů státních uznání sociálních taktů, jež již dnes rozdělují Angličany na dvě skupiny hospodářsky svobodnějších a hospodářsky méně svobodných a cejchují státní autoritou novou soustavu společenskou. Neuznává se nadále, že společnost se skládá ze svobodných lidí, prodávajících svobodně svou práci nebo kteroukoliv jinou výhodu, jež jest jejich majetkem, nýbrž že se skládá z dvou proti sobě stojících stavů, z vlastníků a nevlastníků. Prvním nesmí býti dovoleno nechat druhé bez prostředků k živobytí, druhým nesmí býti dovoleno sáhnouti po výrobních prostředcích, jež jsou výsadou prvních. Je pravda, že tento první pokus je poměrně malý a že je jen pokusem; ale abychom mohli posouditi toto hnutí v celku, musíme vzít v úvahu nejen to, co máme již vyjádřeno v pozitivním právu, ale také smýšlení naší doby.

Když se o tomto prvním pokusu minimální mzdy jednalo v parlamentě, co bylo nejspornějším bodem debaty? Co zdůrazňovali zvláště ti nejhorlivější reformátoři? Ne že by horníci měli míti otevřenou cestu, aby dostali do svého vlastnictví doly, ba ani ne, že by stát měl míti

otevřenou cestu, aby je dostal do svého vlastnictví; nýbrž, že by minimální mzda měla být stanovena v jisté uspokojivé výši. To bylo, jak jsme všichni právě viděli, osou sporu. A že právě toto mělo být osou sporu a ne socialisace dolů ani připuštění proletariátu k výrobním prostředkům, nýbrž toliko dostatek a zabezpečení mzdy, to je právě význačné pro síly, snad neodolatelné, jež určují směr, jehož skutečnost dokazují v této knize.

Kapitalisté se nepokoušeli zavést otrocké poměry, ani proletariát se nepokoušel postavit se jim na odpor. Obě strany se shodly o základní změně. Spor se točil okolo toho, že minimální mzda existenční má být zaručena, stanovisko to, které nechalo stranou, jako něco samozřejmého, stanovení vůbec nějakého minima v každém případě.

Dále budiž připomenuto (neboť je to důležitý moment pro další část mé argumentace), že pokusy tohoto druhu budí naději, že se budou šířit jednotlivě. Nejsou tu žádné známky, soudíme-li podle lidských skutků a řečí, nějakého všeobecného návrhu na zavedení minimální mzdy v celém státě. Takový návrh by byl sice právě tak zavedením otrockého státu, jako jím jsou návrhy jednotlivé. Ale, jak uvidíme ihned, rozšíření této zásady jednotlivě má

značný vliv na formy, v jakých se donucení k práci může provádět.

Horníkovo odmítnutí práce, s přehnanou panikou, již vyvolalo, splodilo toto první zkusné objevení se minimální mzdy v našich zákonech. Pravidelně kapitál dá přednost svobodné práci s jejím doplňkem, nouzí; neboť takováto anarchie, ač je svou povahou pomíjející, poskytuje, pokud trvá, laciné práce. Z nejužšího stanoviska poskytuje v odvětvích kapitalismu dosud na soutěži založených lepší čáky na zisk.

Ale ježto jedna skupina dělníků po druhé, pokud jsou zaměstnání v živnostech, nutných pro život národa, které proto snesou toliko malé přestávky, si uvědomuje moc, jež jim dává jejich sdružení, je nevyhnutelno, aby zákonodárce (poněvadž jeho pozornost je soustředěna na okamžité léky pro nesnáze, jak právě vznikají) navrhl pro jednu takovou živnost po druhé lék minimální mzdy.

Může o tom býti málo pochybnosti, že tato zásada se bude šířit ze živnosti do živnosti. Na příklad dva a půl milionu dělníků, kteří jsou nyní chráněni před nezaměstnaností, jsou před ní chráněni za určitý týdenní obnos. Tento týdenní obnos musí býti v nějakém poměru k jejich odhadnutým výdělkům, když jsou zaměstnání.

Jest jen malý krok od stanovení podpor v nezaměstnanosti (která je vyměřena zákonitě do jisté výšky a tato výška se řídí dle toho, co se pokládá za spravedlivou odměnu práce v dotčené živnosti), jest jenom malý krok, pravím, od tohoto stanovení k zákonitému stanovení obnosů, jež mají býti placeny po dobu zaměstnanosti.

Stát praví nevolníku: »Staral jsem se o to, abys měl tolik a tolik, když jsi bez zaměstnání. Shledávám, že v řídkých případech mé opatření způsobuje, že dostáváš víc v době nezaměstnanosti, než když jsi zaměstnán. Dále shledávám, že v četných případech, ačkoliv dostáváš více, když jsi zaměstnán, rozdíl není dosti značný, aby přiměl zaháleče k práci anebo k tomu, aby se nějak zvlášť namáhal dostat práci. Musím to vyšetřit.«

Zavedení přesného soupisu o době nezaměstnanosti nevyhnutelně vede k prozkoumání, vymezení a posléze k přisouzení minimální mzdy v době zaměstnanosti a každé nucené opatření pro dobu nezaměstnanosti je zárodkem minimální mzdy.

Ještě většího dosahu je již pouhé účastenství státu na této úpravě mezd. Fakt sám, že stát začal sbírat statistiky o mzdách v rozsáhlých odvětvích průmyslových a to ne za účelem pouhé statistiky, nýbrž za účelem praktickým,

a dále fakt, že stát začal směřovat působnost pozitivního práva a donucení se starší soustavou volného smlouvání, již tato fakta sama znamenají, že s celou váhou svého vlivu této úpravě přeje. Není to žádné přenáhlené proroctví, tvrdím-li, že v nejbližší budoucnosti naše průmyslová společnost uvidí, jak v některém ponenáhlu se rozmáhajícím odvětví průmyslovém zákonné stanovení mezd bude provedeno se dvou stran. S jedné strany stát bude zkoumati podmínky práce, aby v souvislosti se svými vlastními plány zabezpečil dostatek a jistotu pojištěním. S druhé strany budou činěny rozvážné návrhy, aby uzavřeny byly smlouvy mezi skupinami práce a skupinami kapitálu, jež budou soudně závazné.

Tolik tedy o zásadě minimální mzdy. Již se objevila v našich zákonech. Je jisto, že se bude šířit. Ale jak to přijde, že toto zavedení minimální mzdy jest etapou našeho postupu směrem k otrockému státu?

Řekl jsem, že zásada minimální mzdy obsahuje v sobě jako svůj rub princip nucené práce. Nejdůležitější pak rys zásady minimální mzdy pro naši úvahu spočívá právě v této nezbytnosti nucené práce, již tato zásada v sobě chová.

Ale ježto souvislost mezi oběma snad není dosti jasná na první pohled, nesmíme se

spokojit pouhým jejím předpokladem. Musíme ji logicky odvodit.

Jsou dvě různé formy, jimiž celá ta snaha, zákonem vymoci jistotu a dostatek pro proletariát, plodí odpovídající snahu zavést závaznou práci.

První z těchto forem je donucovací moc, již soudy budou míti na obě strany, jichž se výplata a přijímání minimální mzdy týče. Druhou formou je nezbytnost, v níž se společnost octne, jakmile jednou zásada minimální mzdy, spojená s dostatkem a jistotou, bude připuštěna, nezbytnost vydržovat ty, jež minimální mzda vylučuje z normálního zaměstnání.

Co se týče první formy:

Proletářská skupina se dohodla se skupinou kapitalistickou, že bude vyrábět pro kapitál deset jednotek ročně, že bude spokojena se šesti jednotkami a přenechá čtyři jednotky jako přebytek kapitalistům. Smlouva je schválena, soudy mají moc nutit k jejímu dodržení. Jestliže kapitalisté buď nějakými lstnými pokutami nebo hrubým nedodržením slova vyplácejí jako mzdu méně než šest jednotek, soudy musí mít moc je stíhat. Jinými slovy působnost zákona musí být zaručena. Musí tu být právo k trestu a trestem k donucení. Obráceně, jestliže lidé, kteří přistoupili na onu smlouvu, odvolají své slovo, jestliže jedinci mezi nimi nebo skupiny

mezi nimi zastaví práci s novým požadavkem sedmi jednotek místo šesti, soudy musí mít moc je stíhat a trestat. Jedná-li se o práci chvilkovou nebo trvající toliko přiměřený čas, bylo by to snad přeháněním, kdybychom řekli, že každý jednotlivý případ nátlaku na dělníky by byl případem vnucené práce. Rozšiřte však tuto soustavu na dlouhou řadu let, učíte ji normální v průmyslu a vštěpte lidem, že běh jejich života nemůže jinak jíti, a máte hotovou soustavu nucené práce. Zřejmě tomu tak bude v odvětvích, kde mzdy trochu kolísají. »Vy, zemědělstí dělníci, jste brali patnáct šilinků týdně po dlouhou dobu. Šlo to docela dobře. Není důvodu, proč byste měli brát více. Ba vy jste veřejně prohlásili toho a toho roku, že pokládáte tento obnos za dostatečný. Ti a ti z vás odmítají nyní vykonat to, co soud pokládá za smlouvu. Musí se podříditi ustanovením této smlouvy, jinak následky ponesou sami«.

Vzpomeňte si jen, jaký vliv má na člověka analogie a že, jakmile pracovní podmínky tohoto druhu jsou společny mnoha odvětvím průmyslovým, rozhodně se stanou všeobecným měřítkem v odvětvích všech. Vzpomeňte si také, jak poměrně slabá vyhrůžka stačí k udržení moci nad lidmi v naší průmyslové společnosti, jejíž proletářské davy jsou zvyklé žíti z týdnu

na týden v stálém nebezpečí výpovědi, a jak se bojí každé srážky ze mzdy, s níž jen tak tak vycházejí.

A soudy, vnucující takovéto smlouvy nebo quasi-smlouvy (za jaké budou později pokládány), nejsou jejich jedinou oporou.

Člověk byl přinucen zákonem, aby dal stranou určité částky své mzdy jako pojistku proti nezaměstnanosti. Nemůže ale rozhodovat o tom, jak se jich použije. Nejsou v jeho vlastnictví; nejsou ani v rukou společnosti, kterou by mohl skutečně kontrolovat. Jsou v rukou státního úředníka. »Tu jest práce, jež se vám nabízí za mzdu dvaceti pěti šilinků týdně. Nevezmete-li jí, jistě nebudete mít právo na peníze, jež jste byl nucen dát stranou. Vezmete-li ji, onen obnos zůstane k vašemu dobru a když příště seznám, že vaše nezaměstnanost není následkem vaší zpuřnosti a vašeho odřeknutí práce, povolím vám nějakou částku vašich peněz, jinak ne.« Úzce spojená s tímto donucovacím aparátem je všechna ta spousta popisů a protokolů, jež se hromadí bursou práce. Úřady budou mít nejen moc vnutit zvláštní smlouvy, nebo moc, nutit jednotlivé lidi k práci s vyhrůžkou pokuty, nýbrž budou také mít řady protokolů, jimiž bude přesně stanovena výkonnost každého dělníka. Kdo takto byl popsán a poznán, nemůže uniknout.

a jak z povahy tohoto aparátu vysvítá, množství takto jednou chycené do osidel, musí vytrvale vzrůstat, až všechno dělnictvo bude odhadnuto a podroběno kontrole.

To jsou ovšem velmi mocné nástroje donucovací. Již jsou tu. Již tvoří část našich zákonů.

Konečně přichází na řadu klacek nejkriklavější »donucovací arbitráže«: klacek tak kríkavý, že se proti němu bouří i náš proletariát. Nevím věru o žádném evropském státě, který by byl podlehl tak hrubé sugesci. Neboť je to otevřené uznání otroctví bez obalu, i pro dobré lidi naší kultury trochu silné.*)

Tolik tedy o prvním závěru a první formě, podle nichž závazná práce se jeví přímým a nutným důsledkem zavedení minimální mzdy a soupisu zaměstnanosti podle sazby.

Druhý argument je stejně jasný. Při pěstování pšenice zdravý a zručný člověk, který dovede vypěstit deset měric pšenice, je přinucen pracovat za šest měric a kapitalista je nucen spokojiti se se svým podílem čtyř měric. Zákon ho bude trestat, pokusí-li se obejít svůj zákonem předepsaný závazek tím, že by zaplatil dělníkům méně než šest měric pšenice

*) Bylo však již dvakrát v patřičné formě navrženo v parlamentě.

za rok. A co bude s člověkem, který není dost silný nebo obratný, aby vypěstoval aspoň šest měřic? Bude kapitalista nucen platit mu více než hodnotu, již dovede vytvořit? Jistě ne. Celá stavba výroby, jak vznikla za kapitalistického údobí našeho průmyslu, zůstala nedotčena novými zákony a zvyky. Zisk zůstává stále nevyhnutelnou podmínkou. Kdyby byl zrušen a tím spíše, kdyby zákon ukládal nějakou ztrátu, nesrovnávalo by se to s duchem, v němž všechny tyto reformy jsou prováděny. Byly prováděny za tím účelem, aby zavedly stálost tam, kde je nyní nestálost, a »aby smířily«, jak se ironicky praví, »zájmy kapitálu a práce«. Bylo by nemožno bez všeobecné pohromy přinutit kapitál, aby ztrácel při člověku, jenž není hoden ani minimální mzdy. Jak má býti tento živel nejistoty a nestálosti vyloučen? Podporovati člověka zdarma, poněvadž nedovede si vydělat minimální mzdy, zatím co všichni ostatní v státě pracují za zaručené mzdy, znamená vypisovati premie na neschopnost a lenost. Ten člověk musí býti přinucen k práci. Musí býti naučen, bude-li to možné, aby tvořil aspoň ty hospodářské hodnoty, jež kryjí minimum, nutné k živobytí. Musí býti přidržen při této práci, i když nedovede vytvořit minimum, aby jeho přítomnost, jako svobodného dělníka, neohrožovala celé sou-

stavy minimální mzdy a zároveň nezaváděla nepřetržitého živlu nestálosti. Proto musí býti k práci přinucen. Nemáme dosud v této zemi zákonem opřené právo k této formě donucení, je to ale nevyhnutelný důsledek těch ostatních reforem, jež jsme právě vyšetřovali. »Pracovní kolonie« (místo názvu »vězení«, poněvadž eufemism je nepostradatelný při každém přechodu) bude zřízena, aby pohltila tyto přebytečné, a tato poslední forma násilí bude korunovat dílo těchto reforem. Budou potom úplny, pokud se týkají tříd podřízených, a i kdyby toto zřízení »Pracovní kolonie« (logicky poslední všech) časově předcházelo jiné formy donucení k práci, učiní příchod těchto ostatních donucovacích forem jistším, snadnějším a rychlejším.

Ještě nám zbývá jedna poznámka ke konkrétní stránce našeho předmětu. Objasnil jsem v tomto posledním odstavci, jak nynější zákony a návrhy zákonů, s nimiž je spřátelena celá anglická průmyslová společnost, směřují k otrockému státu, a ukázal jsem, jak neodvratně vhánějí proletariát do nového otrockého stavu, který však proletariát přijímá s uspokojením.

Zbývá vytknouti dodatečně ještě několika řádky fakt, že o to, co by mělo býti právě jádrem kolektivistické reformy, t. j. převod výrobních prostředků z rukou soukromých

vlastníků do rukou státních úředníků, se nikde neusiluje. Ba právě naopak všechny tak zvané »socialistické« pokusy o sestátnění a znárodnění toliko přispívají k odvislosti státu od třídy kapitalistické. Abychom to dokázali, stačí nám upozorniti toliko na to, že každý jednotlivý z těchto pokusů je proveden půjčkou.

Co znamenají pak v hospodářském světě tyto obecní a státní půjčky, učiněné za příčinou výkupu některých malých oddělení výrobních prostředků?

Určití kapitalisté drží v svém vlastnictví jisté množství kolejí, vozů a t. d. Zaměstnávají při nich určitý počet proletářů a výsledek je jistý úhrn hospodářských hodnot. Řekněme, že přebytky, dosažitelné kapitalisty po úhradě na obživu proletářů, jsou vyměřeny na 10.000 liber sterlingů ročně. Všichni víme, jak takovýto podnik bývá »sestátněn«. Vypíše se »půjčka«. Ta vynáší »úrok« a je zatížena »umořovacím kapitálem«.

Tato půjčka pak není vyplacena hotovými penězi, ačkoliv je v penězích vyjádřena. Po dlouhé řadě výměn není ničím více a ničím méně než půjčkou vozů, kolejí a t. d. kapitalisty státu. A kapitalisté žádají, dříve než uzavrou obchod, záruku, že celý jejich bývalý zisk jim bude vyplácen a k tomu ještě další roční obnosy, které za řadu let mají se vy-

rovnati původní hodnotě objektu, když jej odevzdali. Tyto poslední dodatečné obnosy se nazývají »umořovacím kapitálem«, nepřetržité splácení původních nadhodnot se nazývá »úrokem«.

Teoreticky některá malá oddělení výrobních prostředků mohou býti získána tímto způsobem. Určité oddělení by bylo »socialisováno«. »Umořovací kapitál« (to jest splácení splátkami kapitalistům za jejich celé zařízení) může býti hrazen z všeobecného zdanění, uvaleného na občanstvo, vzhledem k obsáhlosti daní v poměru ke kterémukoliv takovému pokusu. »Úrok« by mohl býti, při dobré správě, hrazen ze skutečných zisků tramvaje. Po řadě let obec bude vlastnící tramvaje, nebude více vydírána v tomto případě kapitalismem, vykoupí kapitalism pomocí všeobecné daně, a pokud ztržené peníze byly kapitalisty ztráveny a ne uloženy nebo investovány, bylo provedeno malé opatření »socialisační«.

V skutečnosti se věci nikdy tak příznivě nedaří.

V praxi tři okolnosti se vzpírají i těm nejmenším pokusům vyvlastnění: fakt, že příslušenství je vždy přepláceno; fakt, že koupě zahrnuje věci nevýnosné; a fakt, že se vypůjčuje rychleji než splácí. Tyto tři nepříznivé okol-

nosti v praxi jen přispívají k jistšímu spoutání státního tělesa kapitalismem.

Zač se vlastně platí, když je ku příkladu převzata tramvaj? Platí se za skutečný kapitál, za skutečné zařízení, třeba i přehnanou cenou? Dokonce ne. Ke kolejím a vozům přistupují všechny ty komise, jež se utvořily, všechny ty přesnídávky s šampaňským, všechny honoráře advokátské, všechny ty náhrady tomu a onomu, všechny úplatky. A ani to není vše. Tramvaj představuje výnosnou investici. Ale co parky, prádelny, lázně, knihovny, pomníky a ostatní? Většina z nich je dílem »půjček«. Stavíte-li veřejný ústav, vypůjčíte si cihly, maltu, železo, dřevo a tašky od kapitalistů a zavazujete se platit úroky a poskytovat umořovacího kapitálu právě tak, jako kdyby radnice nebo lázně byly výnosným podnikem.

K tomu ještě značná část koupených podniků se potká s nezdarem: jsou koupeny výrobní prostředky právě v době, kdy budou překonány nějakým novým vynálezem; a korunou všeho je, že se daleko více vypůjčuje, než splácí.

Slovem, všechny tyto pokusy křížem krážem po celé Evropě, i obecní i státní, měly za následek zadluženost, vzrůstající více než dvakrát ale ne třikrát rychleji, než splácení. Úrok, jež kapitál žádá, s naprostou lhostejností

k tomu, jestli se půjčka vyplácí nebo nevyplácí, přesahuje o něco více než 1½ procenta výnos těchto různých pokusů, i když v ně čítáme ty nejvýnosnější a nejúspěšnější z nich, jako státní dráhy mnohých krajů a dokonale úspěšné obecní podniky mnohých moderních měst.

Kapitalism se o to postaral, aby vydělal a neztratil touto formou šalebného socialismu, jako v žádném jiném případě. A tytéž síly, jež v praxi zabraňují konfiskaci, se starají o to, aby pokus zastříti konfiskaci kupem nejen selhal, ale aby se obrátil proti těm, kteří neměli dosti odvahy učiniti frontální útok na kapitalism.

Ukázav na těchto konkrétních příkladech, jak kolektivism, čině praktické pokusy, kapitalistu toliko sesiluje v jeho postavení, a ukázav, jak naše zákony již začaly vháněti proletariát do otrockého stavu, končím thesi této knihy.

Doufám, že jsem svou věc dokázal.

Budoucnost průmyslové společnosti a zvlášť anglické společnosti, bude-li tato ponechána sama sobě, je budoucnost, v níž životní prostředky a bezpečnost mají býti zaručeny proletariátu, mají mu býti ale zaručeny na útraty bývalé politické svobody a vehnáním proletariátu do stavu skutečně, ač ne podle jména, otrockého. Zároveň vlastníci budou mít zaru-

čeny své zisky, hladký chod celého výrobního aparátu a ona stálost, jež byla ztracena za údobí kapitalistického, bude zase nalezena.

Vnitřní napětí, jež ohrožovalo společnost za jejího kapitalistického údobí, bude uvolněno a vyloučeno a stát se usadí na oné otrocké basi, jež byla jeho základem před příchodem křesťanské víry, od níž jej tato víra odvykla, a k níž se úpadkem této víry přirozeně vrací.

ZÁVĚR.

Je možno vylíčiti veliké sociální hnutí minulosti přesně a podrobně, lze-li ušetřiti pro tuto úlohu čas, nutný k zkoumání faktů, a možno-li k tomu úkolu přinést jistou schopnost koordinace tak, aby velké množství podrobností bylo srovnáno v jednolitý celek.

Taková úloha se zřídka podaří, ale nepřesahuje možností historie.

Vzhledem k budoucnosti má se to jinak. Nikdo nemůže ani v nejvšeobecnějších rysech nebo v základních liniích říci, jaká bude tato budoucnost. Můžeme toliko vylíčiti hlavní proudy své doby; můžeme toliko určití rovnici křivky a předpokládat, že tato rovnice se bude více méně hodit k jejímu příštímu průběhu.

Pokud mohu posoudit, ty společnosti, jež se odtrhly od souvislosti křesťanské civilisace v šestnáctém století — severní Německo a Velká Britanie — směřují nyní k znovuzavedení otrockého stavu. Tento bude rozrůzněn místními okolnostmi, upraven místním charakterem, skryt pod mnohými formami. Ale přijde.

Že pouhá kapitalistická anarchie nemůže potrvat, je zřejmo všem lidem. Že máme málo prostředků k jejímu rozřešení, mělo by býti stejně jasno všem. Co se mne týče, jak jsem pravil na těchto stránkách, vím toliko o dvou prostředcích: může to být buď reakce k dobře rozdělenému majetku nebo znovuzavedení otroctví. Nemohu věřit, že teoretický kolektivism, nyní tak zřetelně selhávající, vytvoří někdy skutečnou a života schopnou společnost.

Než mé přesvědčení, že znovuzavedení otrockého stavu v průmyslové společnosti již skutečně nastalo, nesvádí mne ještě nikterak k nějaké suchopárné a mechanické předpovědi evropské budoucnosti. Sklon, o němž jsem mluvil, není jedinou silou na tomto poli. V každém národě, kdysi křesťanském, je spleťtý uzel podobných sil, všechny staré plameny v něm ještě doutnají.

Mimo to můžeme poukázat na ty evropské společnosti, které jistě asi odmítnou takové

řešení kapitalistického problému, právě tak jako buď odmítly anebo žily v nedůvěře ke kapitalismu samému, buď odmítly anebo žily v nedůvěře k oné průmyslové organizaci, jež do nedávna se ztotožnila s »pokrokem« a s národním blahobytem.

Tyto společnosti jsou v jádře totožny s oněmi, jež ve velikém převratu šestnáctého století — v hlavní to epizodě křesťanské historie — lpěly houževnatě na tradici a zachránily kontinuitu mravů. Byli to hlavně Francouzi a Irové.

Je to jenom můj dojem a nic více, že otrocký stát, jakkoliv dnes k němu v Prusku a Anglii všechno směřuje, bude změněn, do příslušných mezí odkázán, snad ve válce poražen, jistě zastaven v svém úsilí se úplně upevniti, silnou reakcí, již ony svobodné společnosti budou v jeho boku stále provozovat.

Irsko se rozhodlo pro svobodný selský stav a naše pokolení vidělo, jak položen byl pevný základ této instituci. Ve Francii četné pokusy, jež jinde s úspěchem zavedly otrocký stát, byly s opovržením obyvatelstva zamítnuty a (což je velmi významné) nedávný pokus popsat a »pojistit« řemeslníky jako zvláštní kategorii občanů se shroutil před všeobecným a mužným opovržením.

Že tento druhý činitel ve vývoji budoucnosti, existence svobodných společností, překazí spád k otrockému státu i jinde, to netvrdím, ale věřím, že seslabí ten spád jistě příkladem a snad i přímým útokem. A jako celkem doufám, že Víra dobude zase svého důvěrného a vůdčího postavení v srdci Evropy, tak také věřím, že toto klesání do našeho původního pohanství (spád k otrockému státu není nic jiného) bude v pravý čas zastaveno a zvráceno. Videat Deus.

OBSAH.

	Strana
Předmluva	1
Přehled	3
Předmět této knihy	8
I. Definice	13
II. Naše civilisace byla původně otrocká	31
III. Jak instituce otroctví byla na čas rozptýlena	38
IV. Jak podílný stát padl	52
V. Kapitalistický stát stává se nestálým	73
VI. Trvalá rozřešení této nestálosti	86
VII. Socialism se zdá nejsnazším vysvobozením	91
VIII. Reformátoři i ti, jichž reforma se týče	103
IX. Otrocký stát již nastal	137
Závěr	166

Jan Laichter.

Hilaire Belloc a idea distributismu

1.10.1995

Michal SEMÍN

Michal Semín je ředitelem Občanského institutu.

V Čechách je tento muž takřka neznámý. Patrně také proto, že byl zastíněn mužem nemenšího významu, svým přítelem a souputníkem G. K. Chestertonem. Ač byli oba mužové pera a literární hravosti, Belloc se na rozdíl od Chestertona nevyhýbal přímé politické aktivitě. Svou politickou „kariéru“ spojil s osudem Liberální strany na počátku tohoto století, v době, kdy se rozhodovalo o charakteru moderních politických dějin země, do které se se svou anglickou matkou odstěhoval ve svých dvou letech z Francie po smrti svého francouzského otce, republikánského antiklerikála Luise Belloc z La Celle-St. Claud.

Vystudoval historii na Balliol College v Oxfordu. Silné historické vědomí prochází napříč jeho celým dílem. Belloc se v tomto ohledu – a v kterém ne? – zřetelně odlišuje od svých anglických současníků. Stává se zarputilým kritikem tzv. whigovské interpretace anglických dějin, spočívající v přesvědčení o výlučnosti anglické cesty pokroku, na které se anglický národ postupně osvobozuje od prokletí, pověr a pout minulosti. Tento neochvějný pochod vstříc svobodě a industriálnímu kapitalismu byl údajně zahájen reformací, vrcholící roku 1688 událostí nazvanou „Glorious Revolution” – stětím Karla I. a cromwellovskou despocií.

Belloc vidí věci v opačném sledu. S rozpadem přednovověkého řádu dochází k podemílání celé řady institucí, které ve svém „sporů o člověka” umožňují existenci mnoha svobod, práv a privilegií nevycházejících přímo z jediného centra politické či duchovní moci. Moderní doba, charakteristická homogenizací života, unifikací společenských vzorů a ekonomického provozu, přestává tyto tradiční svobody respektovat a centrální politická moc, nekontrolovaná působením do jisté míry nezávislých společenských autorit především duchovního řádu, nabývá na síle a významu v našem civilizačním okruhu dosud nevídaných.

Bellocovi kritici rádi poukazují na jeho až militantní obhajobu katolicismu a na něm vybudované „civitas christiana”. Osočují jej z dogmatismu a nedostatku sympatií k přednostem moderní doby. Belloc je však přesvědčen, že tato doba člověka vnitřně rozdělila, že příliš od sebe oddělila světské a transcendentní. Učinila z obou oblastí radikální autonomie, subjektivizovala duchovní svět a veškerý veřejný provoz podřídila údajně z jiných zdrojů vycházejícím autonomním zákonům a pravidlům. Tato moderní schizofrenie byla posléze uměle překlenuta ideologiemi, jejichž důsledky jsou dnes jen obtížně překonatelné. Belloc po dlouhou dobu varoval před nebezpečím, které se později zhmotnilo do německého nacismu a internacionálního komunismu. Na druhou stranu své naděje nevěkládal ani do tehdejších parlamentních režimů s více či méně demokratickým provozem. Belloc nebyl nepřítelem demokracie. Sám měl nepřehlédnutelné egalitářské sklony a aristokracie nepatřila k jeho oblíbeným společenským vrstvám. Miloval „obyčejné” muže a ženy, svobodné rolníky a vojáky křesťanské Evropy. Ve své době však sympatizoval spíše s autoritativními režimy (především Francovým Španělskem) a hájil politické principy spíše monarchické než demokratické. Kde není možná široká demokracie s pluralitou lokálních svobod a institucí, nekoncentrovaným, rozsáhle distribuovaným majetkem (za vzor pokládal kantonální Švýcarsko, miniaturní horskou Andorru, Dánsko či chaotické katolické Irsko), doporučoval řídit se principy monarchickými, s jedním vládcem v čele země, nepřilíš omezovaným

národním parlamentem, věrným zákonům, tradici a lidem své země, mužem služby a vysoké odpovědnosti. Svůj hold v tomto ohledu složil, zdánlivě překvapivě, Spojeným státům americkým (The Contrast, 1924). Svými převážně apologetickými spisy, zvláště svým textem „Evropa a víra” (Europe and the Faith, 1920), mocně podráždil celou tehdejší levicovou kulturní elitu. Mezi nejslavnější polemiky v žánru interpretace dějin z této doby patří ostrá leč věcná výměna názorů mezi Bellocem a socialistou H. G. Wellsem.

Socialismus byl Bellocovi z duše odporný. Jako rozhodný a principiální obhájce institutu soukromého vlastnictví viděl v socialismu ohrožení západní křesťanské civilisace. Na rozdíl od mnoha tehdejších i současných liberálů byl však přesvědčen, že branou do násilně a z centra řízeného společenského života je liberální, industriální kapitalismus, ten typ hospodářského uspořádání, přesvědčivě vítězí v tehdejší průmyslové Anglii. Svou prorockou vizi zhmotnil v knize „Otrocký stát” (Servile State, 1912).

Lidská svoboda, důstojnost a odpovědnost se lépe realizují tehdy, je-li člověk vlastníkem takového typu majetku, který jej činí maximálně nezávislým na pomoci zvenčí, zvláště pak na přerozdělovacích mechanismech státu. Do věcí, kterým vládne, obtiskuje svůj charakter, jméno a čest. Ekonomická historie moderní Anglie, častý terč Bellocových britkých komentářů, je historií postupného vyvlastňování malých vlastníků výrobních prostředků, především půdy. Počátky tohoto procesu klade do politiky konfiskací klášterů, církevního a cechovního majetku za Jindřicha VIII. Tento a další panovníci si tímto zabaveným majetkem kupovali přízeň šlechty, jejíž vliv vzrostl do takové míry, že její materiální zájmy určovaly po dlouhou dobu chod politického i hospodářského života země. Vznik třídy velkých vlastníků půdy byl doprovázen proletarizací venkovského obyvatelstva, které zbaveno svých podílů na pozemcích svých místních světských a duchovních pánů odchází houfně do měst, podstatně měnících jejich dosavadní hospodářský život závislostí na nejistých mzdách. Vlastnictví výrobních prostředků je monopolizováno, skupina jejich vlastníků je početně velice malá, převažující část obyvatel nevykonává žádnou vlastnickou kontrolu nad takovým majetkem, který by jim umožnil relativně nezávislý hospodářský život. Toto však ještě není Bellocem prorokovaný „otrocký stát”. Hospodářský život jeho doby byl plný nejistot, mzda byla nejistá, obživa závisela na vůli a kvalitách vlastníka, případně výkonu jeho podniku. Tato atmosféra stálé nejistoty vede všechny zúčastněné strany k „podpisu” kontraktu, který by tomuto režimu nejistoty zabránil. Jak k tomu dospět?

Belloc se s Liberální stranou rozchází pro její čím dál tím větší konvergenci se socialismem. Tento proces kulminuje v roce 1911 (v rozmezí let 1906 a 1910 zasedá nejprve jako člen Liberální strany, po vzrůstajících konfliktech jako nezávislý, v Dolní sněmovně parlamentu), kdy britský parlament odhlasoval National Insurance Act, zavádějící systém sociálního zabezpečení takřka identický se systémem zaváděným Bismarckem v Německu.

Právě státem řízené sociální zabezpečení spolu s řadou dalších legislativních úprav v oblasti „sociální politiky” (také ryze moderní termín) je to, čím se v budoucnu mají pacifikovat případné konflikty mezi menšinovou skupinou vlastníků a většinovou skupinou námezdních pracujících. Dosavadním vlastníkům výrobních prostředků bude státem garantováno, že nebudou svého majetku a svého superiorního postavení zbaveni za toho předpokladu, že těm, kteří pracují v jejich prospěch, budou poskytovat takovou skladbu a takové množství finančních prostředků, kterým by se v případě momentální nouze uchránili před nejistou budoucností. Modifikací tohoto typu řádu je dnešní „zaopatřovatelský stát” (welfare state), dosahující podobných výsledků jen zdánlivě nepodobnými metodami.

Důsledky takového uspořádání hospodářského života zasahují za hranice ekonomiky státu. Mají vliv na charakter občanů, spoluvytvářejí převládající mentalitu závislosti na státu v oblastech, tradičně spadajících do kompetence rodiny, světské i náboženské obce, místních podpůrných spolků a aktivit a dalších nižších společenských institucí. Rozleptávají přirozenou odpovědnost za sebe i za druhé. Dnešní hospodářská mentalita je řízena logikou mzdy, případně dalších finančních dávek. Osobní ekonomický pokrok se váže na jejich růst a množství především spotřebních statků, jejichž jsou ekvivalentem.

Monopolizace hospodářského života byla podle Bellocova přesvědčení, získaného z vlastní politické praxe, v zájmu politických elit britského parlamentního systému. Belloc nevěřil v to, že zastupitelský systém v zemi, ve které po většinu svého života žil, ve skutečnosti reprezentuje skutečné zájmy prostých obyvatel. Byl spíše přesvědčen o naprostém opaku. S bratrem G. K. Chestertonem Cecillem vydává v roce 1911 knihu pod názvem „Stranický systém“ (The Party System). Na stránkách této knihy oba autoři tvrdí, že rivalita mezi dvěma soupeřícími politickými stranami je předstíraná; ve skutečnosti jde o falešnou hru. Nevede se žádná bitva o vítězství politického programu – také z toho důvodu, že skutečných principiálních rozdílů mezi nimi ubývá. Jediným skutečným zájmem je podíl na moci. Stranická politika se stává závislá na řešení pseudoproblémů, aby se alespoň takto dodalo zdání reality jinak bezobsažnému soupeření. Oběma politickým stranám vyhovuje princip závislosti členů Sněmovny na stranickém vedení, nedostatečné rozlišení mezi exekutivou a zákonodárnou mocí, obtížnost prosazení se nezávisle na diktátu strany. Terčem té nejostřejší kritiky je však existence tajných stranických fondů. Z těchto fondů se rozdělovaly politické prebendy, nakupovaly a prodávaly se šlechtické tituly. Z této korupce se utváří charakter Horní sněmovny s narůstajícím počtem členů, pocházejících z obchodních a průmyslových kruhů, s čerstvě nabytým titulem.

Britský politický systém není podle Belloca demokratický, ale oligarchický. Tato neformální oligarchická společnost složená z reprezentací obou politických stran má shodný zájem – hrát tuto hru co nejdéle.

Tento monopolisticko-oligarchický režim jen velice těžko může vyústit do něčeho jiného, než je Bellocem předpovídaný „otrocký stát“. Jen špetku naděje vkládá do takového kursu dějin, který by od tohoto osudu moderní Anglii zachránil. Alternativou, Bellocem považovanou za optimální (nikdy ne ideální, Belloc nebyl politický utopista!) společenské uspořádání, je v protikladu k „servile state“ tzv. „proprietary state“, ve kterém by dominujícím elementem hospodářského života mělo být rovnoměrnější rozvrstvení soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Na tomto místě bude třeba se vrátit k Bellocově pojetí soukromého vlastnictví. S podobnou argumentací se můžeme setkat v encyklice Rerum novarum (1891) v mnoha směrech výjimečného papeže, „zakladatele“ systematické sociální nauky církve Lva XIII. Správa majetku poskytujícího obživu napomáhá nejen k větší nezávislosti na státu, ale posiluje a podtrhuje ve svých důsledcích význam té nejmenší, leč základní a ničím nenahraditelné sociální skupiny – rodiny. Hospodářský život se dříve mnohem častěji realizoval v bezprostředních hranicích jednotlivé rodiny. Dnes je rodina jako hospodářská jednotka posuzována jen v termínech spotřeby, původně však byla také místem výroby. Ekonomika dnešní rodiny je do značné míry atomizována, celkový příjem rodiny je součtem individuálních příjmů z pracovních aktivit dospělých. To má za následek větší míru nezávislosti jednotlivých členů rodiny na sobě samých a tedy i vyšší míru nestability.

Rovnoměrnější distribuce výrobních prostředků pak chrání před přílišnou monopolizací hospodářské moci, potvrzuje prioritu rodiny před státem a znemožňuje prudký růst počtu

vykořeněných „proletářů“. Zmiňuje-li Belloc ve svých úvahách pojem „proletář“ či „proletářská mentalita“, má vždy na mysli cosi víc než jen strohý fakt nižšího společenského postavení a nemajetnou existenci. Proletářskou mentalitou může být vybaven i slušně placený zaměstnanec libovolného podniku či státní služby.

Když spolu s Chestertonem a řadou dalších přátel zakládá Belloc v roce 1926 v Londýně „Distributist League“, je fatální fúze moderního liberalismu se socialismem na pořadu dne. Belloc provokuje, burcuje, varuje před neblahými důsledky tohoto vývoje. Je mužem vize, nikdy však nepropadá falešným iluzím a snům o utopických pořádcích. Řád, po kterém tolik touží, nemůže být výsledkem politické akce a zacíleném mechanismu. Vlastnická reforma nemůže být dosažena mechanicky, vždyť vlastnictví a vztah k věcem je něčím specificky osobním a nemechanickým. Nelze učinit z nemajetných vlastníky pouze tím, že nějaký majetek bude převeden do jejich pravomocí. Cílem vlastnické reformy navíc není dnešními slovy růst hrubého domácího produktu, ale rozšíření sféry svobody, osobní odpovědnosti a maximální nezávislosti rodin na státu. Poměrně podrobný a velice věcným tónem zformulovaný program distributismu lze nalézt v jedné z pozdějších Bellocových prací „Obnova vlastnictví“ (The Restoration of Property, 1936).

Sluchu ekonomického liberála budou nelibě znít slova o potřebnosti regulace hospodářské soutěže takovými nástroji, které by malé rolníky, řemeslníky, prodejce, malé lokální podniky a rodinné firmy chránily před mamutími hospodářskými subjekty, majícími v neregulovaném prostředí snadnější přístup k úvěrům, informacím, reklamě a politické protekci. Právě tyto podniky a ne malí vlastníci udávají tón v moderní průmyslové ekonomice. Distributisté navrhují zavést systém diferenčního zdanění, nehomogenních daňových sazeb, které by vyrovnávaly přirozený handicap malých vlastníků. U velkých společností navrhuje zavést jakousi obdobu české kuponové privatizace s takovými pravidly hry, které by znemožnily koncentraci kapitálu v rukou několika málo akcionářů. Belloc kritizuje formy a výši zdanění v Anglii počátku tohoto století. Vystupuje proti dani dědické a darovací, proti dani z prodeje. Vysoká míra zdanění je neslučitelná s „proprietary state“, navíc systematicky likviduje distributisty hájenou střední třídu a posiluje moc existující plutokracie. Belloc nechtěl nějakým dekretem provést vlastnickou revoluci v Anglii, chtěl jen postupnými, nenásilnými kroky zvrátit bilanci ve prospěch malých vlastníků, hrdých na svou nezávislost na anonymní mašinerii státu.

Nemají pravdu Bellocovi odpůrci, obviňující jej z utopismu. Distributismus není výronem abstraktního, uniformujícího programu společenského perfekcionismu. Naopak, cítí rozmanitost a heterogenitu, zná člověka hříšného a omylného. Má citlivý a otevřený vztah k „tělesnosti světa“, miluje Stvořitelovo dílo, má zdravou nedůvěru ke všemu, co by jen trochu připomínalo duchovní gnózi a pokušení angelismu. Jak v jednom svém eseji píše G. K. Chesterton, „tolik lidí stojí na svých vlastních nohou, protože stojí na své vlastní půdě“.

Hilaire Belloc, katolický apologeta, historik a britský kritik, byl stížen mrtvicí a nalezen u dohasínajícího krbu 16. července 1953.

Příloha

Hilarius Belloc: Otrocký stát.

Přeložil prof. Josef Špaček, vydal Jan Laichter v edici Otázky a názory, kniha LI., Praha 1921.

Vybrané ukázky.

„Tato kniha byla napsána, aby hájila a prokázala následující pravdu: Naše svobodná moderní společnost, v níž výrobní prostředky jsou vlastnictvím málo lidí, jsou nutně v nestálé rovnováze, směřuje k dosažení stavu stálé rovnováhy zavedením nucené práce, zákonně vynutitelné na těch, kteří nemají výrobních prostředků, na prospěch těch, kteří je mají. S touto zásadou donucení, použitou proti ne-vlastníkům, musí také vzniknout rozdíl v jejich stavu; a před očima společnosti a jejího pozitivního práva lidé budou rozděleni ve dvě třídy: první, hospodářsky svobodnou a politicky svobodnou, vlastníci výrobních prostředků a pevně zabezpečenou v tomto vlastnictví; druhou, hospodářsky nesvobodnou a politicky nesvobodnou, ale mající na prvním místě zabezpečení, právě za ztrátu své svobody, potřeby životní a minimum blahobytu, pod něž nesmí klesnout.

Společnost, dosáhnuvší tohoto stavu, byla by sprostěna svého nynějšího vnitřního napjetí a vzala by na se útvar, jenž by byl stálým, t.j. schopným, aby byl prodloužen do nekonečna beze změny. Tu rozptýlení by byli různí činitelé nestálosti, kteří přirůstáním ruší ten útvar společnosti, jenž nazývá se kapitalistickým, a lidé by s uspokojením přijali a dále podrželi takovéto zřízení.

Takovou stálou společnost pojmenuji – z důvodů, jež budou rozloženy v dalším odstavci, – Otrockým státem.”

„Kdybyste ku konci čtrnáctého století, nebo na počátku patnáctého byli navštívili některého šlechtice na jeho statku ve Francii nebo v Anglii, byl by vám snad řekl, mluvě o něm v celku: ‘To jsou mé pozemky’. Ale sedlák (jakým tehdy byl) byl by patrně také řekl o své držbě: ‘To je má půda’. Nemohl z ní býti vypuzen. Povinnosti, jež byl, podle zvyku, nucen platit, byly toliko zlomkem celého jejího výnosu. Nesměl ji ještě prodat, ale mohl ji již odkázat svému synu, a všeobecně lze říci, že ke konci tohoto dlouhého tisíciletého procesu otrok stal se společensky naprosto svobodným. Kupoval a prodával. Ukládal, jak chtěl, investoval, stavěl, odvodňoval podle svého uznání a zvelebil-li pozemek, bylo to v jeho vlastní prospěch.

A po boku této přímočaré emancipace lidstva ze starověkého otroctví, kde otroci byli movitým majetkem římské villy, objevuje se v středověku množství institucí, jež vesměs podobně přispívají k rozdělení vlastnictví a k zrušení i těch zkamenělých zbytků tehdy již zapomenutého otrockého státu. Tak byly v městech zorganizovány ve formě cechů živnosti všeho druhu, doprava, řemesla, obchody. A cech byla společnost částečně kooperační, ale hlavně společnost, složená ze soukromých vlastníků kapitálu, úplně samosprávná a měla účel zabránit soutěži mezi svými členy zabránit vzrůstu jednoho na útraty druhého. Cech chránil nade vše žárlivě rozdělení majetku, tak aby nevznikl v jeho řadách na jedné straně proletariát a na druhé straně monopolisující kapitalista. Vstup do cechu počínal dobou učební, kdy vstupující pracoval pro mistra, ale časem stal se sám mistrem. Existence takovýchto korporací jako normálních jednotek průmyslové výroby, obchodu a dopravních prostředků je dosti jasným svědectvím toho, jaký byl asi sociální duch, jenž osvobodil také dělníka zemědělského. A zatím co takovéto instituce rozkvétaly po boku již neotrockých obcí, svobodné manství neboli neobmezená držba půdy, jako něco zcela odlišného od lenní závislosti na pánu také vzrůstala.

Tyto tři formy, v nichž práce byla vykonávána – nevolník, zabezpečený ve svém postavení, vázaný toliko pravidelnými povinnostmi, jež byly jen zlomkem jeho výroby; neodvislý držitel půdy, poutaný toliko peněžními povinnostmi, jež byly spíše daní než rentou; cech, v němž

dobře rozdělený kapitál pracoval kooperačně ve výrobě řemeslné, dopravě a v obchodě – všechny tyto tři formy připravovaly vzájemně půdu pro společnost, jež měla být založena na principu vlastnictví. Všichni lidé, nebo většina – normální rodina – měli mít vlastnictví. A svoboda státu měla spočívat na vlastnictví.”

„Ke konci středověku společnosti v západní křesťanské Evropě byly hospodářsky svobodny.

Vlastnictví byla instituce, se státem srostlá. Užíval jí převážný počet občanů. Kooperační řády, dobrovolná pravidla práce obmezovala zcela nezávislé užívání majetku vlastníky jen proto, aby zachovala onu instituci nedotčenu a aby předešla pohlcení malého majetku velkým.

Tento výtečný stav věcí, jehož jsme dosáhli po mnoha stoletích křesťanského rozvoje a v němž stará instituce otroctví byla konečně z křesťanského světa vyloučena, všude se neudržel. Zvláště v Anglii byl úplně rozvrácen. Sémě zhouby bylo zaseto v šestnáctém století a jeho první patrné účinky počaly se jevit již v století sedmnáctém. Během osmnáctého století byla Anglie konečně, ač ještě nejistě, vybudována na proletářském základě, t.j. byla tu již na jedné straně společnost boháčů, držících výrobní prostředky, a na druhé straně většina, zbavená těchto prostředků. S devatenáctým stoletím škodlivá bylina uzrála a Anglie stala se ještě před koncem tohoto století státem čistě kapitalistickým, typem a vzorem kapitalismu pro celý svět, s výrobními prostředky v pevných rukou velmi malé skupiny občanů a s celou rozhodující většinou národa, zbaveného kapitálu a půdy a proto zbaveného ve všech případech jistoty do budoucnosti a v mnohých případech i dostatečných prostředků k živobytí. Většina Angličanů měla sice politickou svobodu, ztrácela však více a více základy svobody hospodářské a byla v horším postavení, než se kdy předtím v dějinách Evropy svobodní občané nalézali.”

„Pravím, že, sleduje-li se čára nejmenšího odporu, kapitalistický stát se přemění v stát otrocký.

Míním ukázat, že je to tím, že kolektivistické řešení kapitalistického státu je snazší než podílné, ale že přece již ze samého pokusu zavést kolektivism nevzniká kolektivism, nýbrž otroctví mnohých a upevnění málokterých v jejich dosavadních výsadách, a to je právě stát otrocký.

Lidé, jimž instituce otroctví je odporná, navrhuji jako lék proti kapitalismu jednu z dvou reforem.

Bud' by chtěli rozdělit vlastnictví co nejvíce občanům, přidělující půdu a kapitál tak, aby rozhodující počet rodin v státě držel výrobní prostředky, anebo by chtěli svěřit výrobní prostředky státním úředníkům, aby byly v bezpečí na prospěch všech.

První pokus snaží se zavést stát podílný. Druhý pokus snaží se zavést stát kolektivistický.

První směr podporují konservativci a přívrženci tradice. Jsou to lidé, kteří mají v úctě a chtějí by podle možnosti zachránit staré formy křesťanského života Evropy. Vědí, že majetek byl takto rozdělen v státě za nejšťastnějších dob naší historie, vědí také, že tam, kde je dosud patřičně rozdělen, jsou zdravější a pokojnější sociální poměry, než kdekoli jinde... Jsou pak také praktičtější v tom směru, že věnují větší pozornost než kolektivisté (zvaní též socialisty) poměrům, jež existují anebo fakticky existovaly. Jsou však méně praktičtí v jiném směru (jak

uvidíme hned), že totiž nechápou, že nezdravý stav společnosti se tak snadno nepodvolí reakci, již navrhuji.

Kolektivisté naopak navrhuji svěčiti půdu a kapitál státním úředníkům, předpokládajíce, že tito je budou spolehlivě spravovat v prospěch státu. Navrhují stav věcí dosud neexistujících, jejich ideál není vyzkoušen zkušeností a nenalezneme jeho stop ani mezi žijícím lidstvem ani v historii. V tomto tedy směru jsou kolektivisté méně praktičtí než konservativci...

V jiném směru je zase tento socialista praktičtější, než onen druhý typ reformátora, poněvadž chorobný stav, do něhož jsme upadli, bude patrně poddajnější jeho léku než reakci směrem k patřičně rozdělenému majetku."

„Stanovení minimální mzdy v určité stanovené výši ještě se neobjevilo v našich zákonech, ale první kroky byly k němu již učiněny tím, že byla dána zákonná sankce jisté podmíněčné minimální mzdě, k níž se má dojít dohodou v jednom průmyslovém odvětví. Odvětvím tímto je ovšem průmysl kutací. Zákon nepraví: 'Žádný kapitalista nesmí platit horníkovi méně než určitý obnos za určitou dobu práce.' Ale on praví: 'Když výška mezd byla stanovena místními výbory, každý horník, pracující v obvodu určitého výboru, může vymáhat mocí zákona minimální mzdu, tímto výborem stanovenou.' Je zřejmo, že další krok, jenž má stanovit posuvnou stupnici odměny za práci podle cen a zisků kapitálu, je snadný a přirozený. Poskytl by oběma stranám, čeho každá bezprostředně žádá: kapitálu záruku proti nepokojům, práci dostatek a jistotu. Celá věc je názornou lekcí v malém o všeobecném přechodu od svobodné smlouvy k stavu a od kapitalistického státu k otrockému státu, k němuž naše doba směřuje.

Zanedbávání starších zásad jako abstraktních a doktrinářských, bezprostřední požadavky obou stran bezprostředně uspokojené; nepředvídaný ale nutný důsledek uspokojení těchto potřeb tímto způsobem, všechno toho, jak se to jeví v úpravě, již kutací průmysl zahájil, jsou typické síly, plodící otrocký stát."

„Jest jen malý krok od stanovení podpor v nezaměstnanosti (která je vyměřena zákonitě do jisté výšky a tato výška se řídí dle toho, co se pokládá za spravedlivou odměnu práce v dotčené živnosti), jest jenom malý krok, pravím, od tohoto stanovení k zákonitému stanovení obnosů, jež mají být placeny po dobu zaměstnanosti.

Stát praví nevolníku: 'Staral jsem se o to, abys měl tolik a tolik, když jsi bez zaměstnání. Shledávám, že v řídkých případech mé opatření způsobuje, že dostáváš víc v době nezaměstnanosti, než když jsi zaměstnán. Dále shledávám, že v četných případech, ačkoliv dostáváš více, když jsi zaměstnán, rozdíl není dosti značný, aby přiměl zaháležet k práci anebo k tomu, aby se nějak zvlášť namáhal dostat práci. Musím to vyšetřiti.'

Zavedení přesného soupisu o době nezaměstnanosti nevyhnutelně vede k prozkoumání, vymezení a posléze k prisouzení minimální mzdy v době zaměstnanosti a každé nucené opatření pro dobu nezaměstnanosti je zárodkem minimální mzdy."

„Je to jenom můj dojem a nic více, že otrocký stát, jakkoliv dnes k němu v Prusku a Anglii všechno směřuje, bude změněn, do příslušných mezí odkázán, snad ve válce poražen, jistě zastaven v svém úsilí se úplně upevniti, silnou reakcí, již ony svobodné společnosti budou v jeho boku stále provozovat.

Irsko se rozhodlo pro svobodný selský stav a naše pokolení vidělo, jak položen byl pevný základ této instituci. Ve Francii četné pokusy, jež jinde s úspěchem zavedly otrocký stát, byly s opovržením obyvatelstva zamítnuty a (což je velmi významné) nedávný pokus popsat a 'pojistit' řemeslníky jako zvláštní kategorii občanů se shroutil před všeobecným a mužným opovržením.

Že tento druhý činitel ve vývoji budoucnosti, existence svobodných společností, překazí spád k otrockému státu i jinde, to netvrdím, ale věřím, že seslabí ten spád jistě příkladem a snad i přímým útokem. A jako celkem doufám, že Víra dobude zase svého důvěrného a vůdčího postavení v srdci Evropy, tak také věřím, že toto klesání do našeho původního pohanství (spád k otrockému státu není nic jiného) bude v pravý čas zastaveno a zvráceno. Videat Deus."